TEXTE COMENTATE

Lyceum

Tabel
cronologic,
prefață,
note
și
bibliografie:
ANTOANETA
MACOVEI

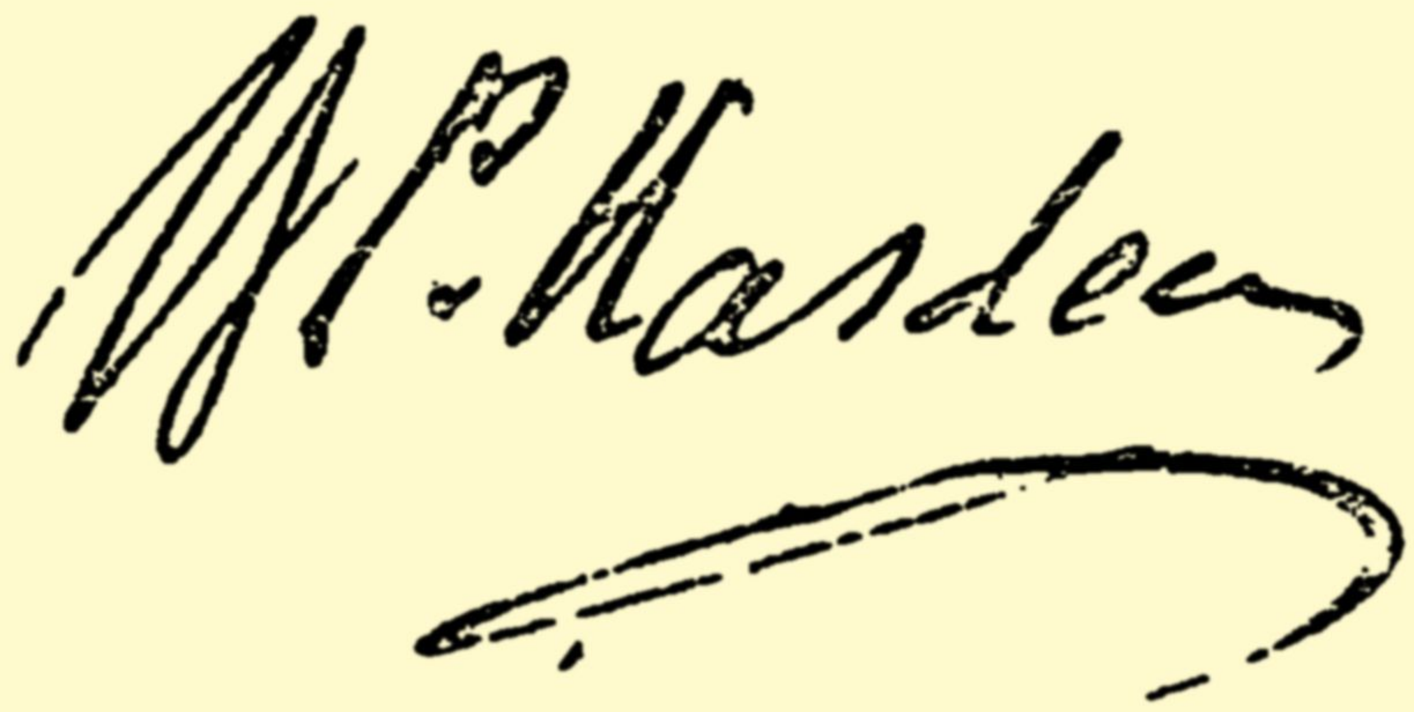

B. P. HASDEU

Răzvan și Vidra

EDITURA ALBATROS

B. P. HASDEU

Răzvan şi Vidra

Tabel cronologic,
prefaţă,
note
şi
bibliografie:
ANTOANETA MACOVEI

Scanned with OKEN Scanner

TABEL CRONOLOGIC

1838 Se naște la Cristinești Hotinului Bogdan (Tadeu) Petriceicu Hasdeu, fiul lui Alexandru Hîjdău și al Elisabetei Daucș (conform actului de naștere descoperit la Arhivele Statului din Botoșani, în 1978).

B.P. Hasdeu se trage dintr-o veche familie boierească. Tatăl scriitorului își făcuse studiile la Harkov, Lwow și München. A scris poezii, s-a ocupat de filologie, istorie și folclor, și chiar de filozofie. Toate aceste preocupări ale părintelui său au favorizat dezvoltarea unei atmosfere intelectuale, cu totul deosebite, în casa în care se va forma tînărul Bogdan P. Hasdeu. În funcția de efor al școlilor de la Hotin, Alexandru Hîjdău a avut o bogată activitate didactică. A fost autor al unor lucrări de istoria dreptului universal. Aplecarea spre istoria neamului a constituit una din dominantele activității sale, fapt care a incitat viitoarea pregătire a fiului său, Bogdan.

1841 Din dorința de a se realiza ca om de carte, tatăl său se mută în Podolia; nu o dată înfruntă despotismul guvernatorului și al celorlalte autorități din Camenița, avînd de suferit de pe

urma atitudinii sale; la un moment dat este considerat „tulburător al liniștii publice", vorbindu-se chiar de posibilitatea exilării lui. (Vezi Liviu Marian, *Alexandru Hasdeu și Academia română*, Buc., 1932, p. 28, 29.) Comentarea acestor fapte, mai pe larg, este realizată de Mihai Drăgan în *B.P. Hasdeu*, Ed. Junimea, pp. 18—38.

1848 Moare soția lui Al. Hasdeu. Bogdan Petriceicu Hasdeu citește și „conservă" ca pe o „relicvie" *Gramatica românească* a lui I. Heliade Rădulescu.

1850 Alexandru Hasdeu se stabilește în Basarabia. Cei doi copii, Tadeu (Bogdan) și Nicolae, vor urma cursurile liceului din Chișinău. Aici se găsește și poetul Const. Stamati, rudă îndepărtată din partea mamei, cu care întreține relații tînărul Bogdan Petriceicu. (cf. Eufrosina Dvoicenco, *Viața și opera lui C. Stamati*, Buc., 1933, p. 47.)

1852 Anul acesta atestă primele preocupări de istorie ale adolescentului Hasdeu. Cercetătorul sovietic N. Romanenko a reprodus un fragment dintr-un manuscris al lui B.P. Hașdeu, datat 1852, în care acesta consemna următoarele: „De mult mă ocup de istoria Moldovei (...); fie chiar nu atît de mult, căci tinerețea nu-mi permite să mă expun așa, apoi de la sosirea mea (la Chișinău, în 1850), sub cerul patriei atît de drag celuia care nu-l văzuse niciodată... Dar nu pot socoti drept viață primii ani, ei fiind doar trepte spre adevărata intrare în ea. M-am ocu-

Scanned with OKEN Scanner

pat în primul rînd de adunarea materialului pentru istoria țării mele. Cu insistența și stăruința depusă, am reușit în curs de doi ani să strîng aproape toate izvoarele tipărite și o mulțime de manuscrise, începînd cu basmul nemțesc despre Dracul (sec. XV), *Descrierea Moldovei* de Reichersdorff (sec. XVI) și pînă-n zilele noastre. Totuși, simt că îmi lipsește ceva". (N. Romanenko, *Studii și materiale despre B.P. Hasdeu*, Cartea moldovenească, Chișinău, 1966, pp. 118—119).

Se înscrie la Universitatea din Harkov. A avut ca profesori pe Al. Mickiewicz, fratele marelui romantic polon, care preda dreptul roman, pe Lawroski, slavist, și pe Volicki pentru literatura greacă. De la aceștia dobîndește Hasdeu cunoștințe filologice și umaniste solide. Organizează o mică societate literară ale cărei producții nu s-au păstrat. Tot acum, Hasdeu întîlnește prima iubire în persoana Alinei Merjeewski, copila care i-a pricinuit dulcile suferințe ale tinereții.

1854 Ia decizia de a se înrola în regimentul de husari al generalului Radetzki. Referitor la acest moment din viață, B.P. Hasdeu nota în jurnalul său: „Am amintit tatălui meu, că peste o săptămînă împlinesc 16 ani și de aceea nu văd nici o piedică pentru intrarea mea în serviciul militar". (Apud Eufrosina Dvoicenco. *Începuturile literare ale lui B. P. Hasdeu*, Fundația pentru literatură, Buc. 1936, p. 200.)

Grija pentru formația intelectuală a fiului său se concretizează în scrisorile trimise de Al.

Scanned with OKEN Scanner

Hasdeu lui Bogdan, intrat în serviciul militar: „...deocamdată îți spun atît: fii demn de nobleța noastră, primită de către strămoși pentru credință și patrie"... (18 mai, 1854); „nu lăsa și ocupațiile literare. Citește, citește mult; de asemenea, scrie mult; dar chibzuiește, prelucrează ceea ce scrii; cultivă-te mai departe singur, pentru care învață neapărat limba germană" (12 iunie 1854). (Apud Eufrosina Dvoicenco, *op. cit.*, p. 223). B.P. Hasdeu alcătuiește o culegere „de cîntece populare moldovenești cu note istorice, pe care sper s-o public în curînd" *(op. cit.*, p. 189).

Între 1852—1854 se pot plasa primele încercări literare: *Cîntec popular moldovenesc, Ștefan cel Mare, Doină, Moldova, Sunt dac!, Sunt român, Melodii românești, Gîndire,* precum și cîteva fragmente epice și dramatice — *Arbore, Domnița Roxana* și *Domnița Voichița* (în limba rusă).

1857 Fără a încheia universitatea, demisionînd din armată, Hasdeu vine în Moldova, în februarie, împlinindu-și în acest fel visul de a „săruta pămîntul României libere". În cuvinte calde, N. Iorga l-a caracterizat pe Hasdeu, poate ca nimeni altul, înțelegîndu-i năzuințele și desci-frîndu-i complexa personalitate: „Ca un prinț sărac, slab și bolnăvicios, prigonit de soartă, ca un om genial, strălucitor, de un spirit satanic, impunător printr-o știință enciclopedică, dobîndită la 20 de ani între un duel și un banchet intim, ca un original, de care nu se putea apropia nimeni, fără a fi uimit și rănit

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

în însușirile lui și de inferioritatea unui spirit agresiv, care nu cruța nimic (...) — astfel căzu el în Iași..., în țara unde cîrmuiseră și domniseră ai lui" (...). (N. Iorga, *Istoria literaturii românești din veacul al XIX-lea*, vol. II, Vălenii de Munte, 1909, p. 297.)

Este numit judecător la Calul. Se integrează luptei pentru Unire, fapt ce îi aduce destituirea.

1858 Scoate la Iași ziarul *România*, publicație cu profil umanist, în care susține ideile patruzeci-optismului românesc — «„experiențele trecutului trebuie să ne servească de învățătură", declara el. Această publicație a fost ca „un campion al vederilor naționale și constituționale liberale", dînd și frumoase articole pline de idei nouă asupra situației: noul venit era pentru Adunarea liberă, pentru domnul care ar fi gata să dea „cele mai mari garanții pentru respectarea drepturilor nației și constituției țării"» (Apud N. Iorga, *Istoria literaturii românești din veacul al XIX-lea*, Vălenii de Munte, 1909, vol. II, p. 298.)

1859 Sub redacția lui B.P. Hasdeu apare la Iași *Foaea de Storia română*. În octombrie, același an, este numit custode al Bibliotecii din Iași, calitate în care redactează un proiect de organizare și îmbogățire a ei; lucrarea reflectă pregătirea multilaterală a unuia dintre marii iubitori de carte din cultura românească.

1860 În ianuarie, ocupă postul de profesor de istorie, statistică și geografie la Școala reală din Iași.

în martie, scoate publicația cu caracter istoric *Foiță de istorie și literatură;* în paginile acesteia apare studiul *Pierit-au dacii?* (mai, 1860, pp. 70—76). Este publicația în care Hasdeu își expune ideile sale privitoare la relația istorie-literatură. Ca o confirmare a acestora, redactorul publică studii istorice și scrieri literare inspirate de istoria națională, cum ar fi *Verechea*, „dramă istorică în patru acturi" de G. Tăutu.

1861 Școala la care era profesor se desființează. B.P. Hasdeu este trimis oficial în Polonia pentru desăvîrșirea formației filologice. Materialul adunat la bibliotecile din Lemberg și Cracovia a stat la baza studiului *Luca Stroici — O călătorie în părțile Galiției*, publicat în *Ateneul român*.

Colaborează (cf. Mihai Drăgan) la ziarele *Trecutul*, *Dacia* (nr. 60—61, din 14—15 iulie 1861) și la *Tribuna română*.

1862 B.P. Hasdeu scoate revista *Din Moldova*, transformată apoi în *Lumina* (1863), unde apare drama *Răposatul. postelnic* (nr. 6, 1862).

1863 *Lumina* este suprimată din cauza publicării nuvelei *Duduca Mamuca*, scriere satirică, ce i-a adus lui Hasdeu acuzația de „nemoralitate". Lucrarea a declanșat în epocă un adevărat scandal, de care T. Maiorescu și V.A. Urechia nu au fost străini. „Romanțul" lui Hasdeu a dat naștere „și primului proces de presă, rămas celebru în cultura noastră". (Ion Sculean,

Scanned with OKEN Scanner

„*Prefață la Duduca Mamuca*", Ed. Dacia, 1973, p. 16).

„Apărarea redactorului" a fost o demonstrație a spiritului hasdeian, logic, suplu, ironic și niciodată icrtător. Autorul a republicat nuvela incriminată modificînd-o și schimbîndu-i titlul (*Micuța* sau *Trei zile și trei nopți din viața unui studinte*), în *Aghiuță*, numerele din februarie-aprilie (15—21) 1864; iar în volum la Tipografia lui Cezar Bolliac, 1864.

Din aceeași perioadă au rămas studiile istorice asupra lui *Petru Rareș*, precum și poeziile *Ionașcu Vodă*, *Brădul*, *Adevăratul poet*, *Testamentul poetului*, *Idealul poetului*. Tot acum scrie articolul *À propos de scrierea D-lui Negruzzi* (*Lumina*, *Din Moldova*, nr. 10, 1863) și amplul studiu *Mișcarea literelor în Eși* (*Lumina*, *Din Moldova* nr. 12, 13—14, 1863), despre care Al. Dima scria: „Rămîne meritul tînărului Hasdeu de a fi lărgit cîmpul de aplicație al criticii, de a fi depășit critica de îndrumare generală și cea de indicații metodice, de a fi cercetat un număr relativ mai mare de fenomene literare, emițînd în genere judecăți juste, bazate pe criterii de apreciere care se încadrează unei concepții realiste despre literatură". (*Studii de istorie a teoriei literare românești*, E.P.L., 1962, p. 42.)

Se mută la București, în august 1863, sfătuit de domnitor și prietenii săi V. Alecsandri și Al. Odobescu, ultimul acum ministru al cultelor.

B.P. Hasdeu scoate la București revista satirică *Aghiuță* (3 noiembrie 1863). (A se vedea

Scanned with OKEN Scanner

Ovidiu Papadima, *Aspecte din viaţa revistelor româneşti între anii 1850—1881*, în *Limbă şi literatură*, vol. VIII, 1964, precum şi lucrarea lui Vasile Sandu, *Publicistica lui Hasdeu*, Ed. Minerva, 1974, p. 62.)

1864 Este suprimată publicaţia *Aghiuţă*. Apar cîteva capitole din romanul istoric *Ursita* în ziarul *Buciumul*, 22 iulie, 1864. C. Bolliac, scriind prezentarea la acest fragment de roman, evidenţia noutatea speciei şi valoarea operei: „Avem satisfacţiunea a putea procura lectorilor noştri o plăcere neaşteptată. Cel mai serios romanţ istoric care s-a ivit pînă acum în literatura noastră, *Copilăriele lui Iancu Moţoc* de Hajdĕu, atît de bine cunoscut pentru talentul şi cunoştinţele sale istorice, pentru întinsele sale citiri a tot ce este cronică, hrisov şi act propriu istoriei românilor din oricare parte a României".

Tot în 1864, Hasdeu este însărcinat de Ministerul Instrucţiunii Publice să scoată revista *Arhiva istorică a României* (8 august 1864 — 20 august 1865 şi 1867). În calitatea sa de ministru, C.A. Rosetti o suprimă, ca reacţie la campaniile pe care Hasdeu le-a susţinut împotriva sa, în coloanele revistei *Aghiuţă* (1863—1864).

1865 B.P. Hasdeu se căsătoreşte cu Iulia Faliciu, originară din Roşia Abrudului.

Apare monografia istorică *„Ion Vodă cel Cumplit*, aventurile, domnia, resbelele, moartea lui, rolul său în istoria universală şi în viaţa poporu-

Scanned with OKEN Scanner

lui român (1572—1574)", Bucureşti, Imprimeria Ministerului de Resbel. Lucrarea poartă un motto din V. Hugo:

„*Ainsi d'un peuple entier*
Je feuilletais l'histoire!
Livre fatal de deuil, de
grandeur, de victoire..."*

Deşi operă reprezintă o contribuţie importantă la cunoaşterea epocii şi personalităţii lui Ion Vodă, situîndu-se deopotrivă în istorie şi literatură, totuşi P. Carp îi face o primire nefavorabilă.

1866 Apare revista *Satyrul* (6 februarie), publicaţie ce continuă linia revistei *Aghiuţă*. Cu o atitudine moderată, *Satyrul* înscrie pe frontispiciul său următorul motto: „Nu om pecătui niciodată prin exces, nici prin uitare". (Anul I, nr. 1, febr., 1866, p. 1.)

Pledează, în presă, pentru ideea de unitate a Transilvaniei cu Muntenia şi Moldova (a se vedea în acest sens articolele *Fraternitatea şi unirea*, publicat în *Buletinul instrucţiunii publice*, 1866, sau *Unirea*, din *Perseverenţa*, nr. 23, 1866, ş.a.).

B.P. Hasdeu deschide cursul public *Despre dreptul constituţional al românilor* (sept. 1866).

1867 Se reprezintă, la 10 februarie, piesa lui Hasdeu *Răzvan-Vodă*, dramă istorică naţională în cinci

---

* „*Astfel răsfoiam istoria / unui popor întreg! / Cartea fatală de doliu, / de mărire, de victorie!*"

Scanned with OKEN Scanner

acte, la „Teatrul cel Mare. Muzica de D. Flechtenmaher".

Piesa este primită cu căldură de ziarele *Trompeta Carpaților* și *Românul*. În coloanele *Românului* din 5 martie 1867, p. 3, la rubrica *Teatrul național* se poate citi următoarea apreciere: „Încercări de dramă s-au făcut în trecut, dar ele nu sunt, pe lîngă producerile reprezentate de curînd, ceea ce sunt copiii în fașe pe lîngă băetanii care deja au un picior (și în *Răzvan-Vodă*, amîndouă picioarele) trecute peste pragul bărbăției". Imediat, în martie, Hasdeu începe publicarea dramei în ziarul *Perseverența* și apoi în volum. B.P. Hasdeu încearcă să reia publicarea celui de al doilea volum al *Arhivei istorice*.

1868 Este anul în care Hasdeu începe deschis atacurile împotriva „*Junimii*" printr-un articol din revista *Traian*. Menționăm că substratul lor au fost criticile lui P. Carp la adresa dramei *Răzvan și Vidra* și ale lui Gh. Panu, Al. Lambrior și V. Burlă, care-i contestau lucrările filologice.

Condamnarea „prusianismului" — aluzie precisă la dinastia străină — și critica traducerilor din literatura germană ale lui V. Pogor, sau ale operelor celorlalți junimiști, Iacob Negruzzi și S. Bodnărescu, constituie ținta unor vehemente intervenții. Este judecat cu severitate profilul *Convorbirilor literare*, direcția „cosmopolită" întreținută de revistă. Cu spiritu-i mușcător cunoscut, Hasdeu probează această acuzație ce o adusese „*Junimii*" cu o farsă

Scanned with OKEN Scanner

literară de neuitat. Trimiţînd *Convorbirilor literare* poezia *Eu şi Ea*, a unui poet german inexistent, Gablitz, în traducerea lui I.M. Elias, îşi bătea joc, cu acest prilej, de „erudiţia" şi cunoştinţele redactorilor.

Victorios, Hasdeu scrie în *Familia*, *Trompeta Carpaţilor* şi *Telegraful* despre această cursă în care junimiştii au căzut. Urmează o nouă „colaborare" a lui Hasdeu cu celebra poezie *La noi e putred mărul* de P.A. Călescu, cu acrostihul *„La Convorbiri literare"*. Triumful lui Hasdeu este total.

Grupaţi în jurul *Revistei noi*, toţi antijunimiştii încep o activitate publicistică susţinută în domeniul istoriei, folclorului şi teoretizărilor literare.

Lupta de opinii continuă şi prin intermediul *Revistei contemporane* (1873—1876), scoasă de P. Grădişteanu; Hasdeu, G. Sion şi V.A. Urechia formau comitetul de redacţie. Paginile publicaţiei au constituit materia primă pentru Maiorescu, în scrierea articolului *Beţia de cuvinte*. Cei vizaţi nu întîrzie să răspundă cu aceeaşi monedă sau chiar cu scrieri literare (M. Zamfirescu a scris un fel de piesă — *Muza de la Borta rece*).

Cu echilibrul şi tactul ştiut, V. Alecsandri pune capăt polemicii. Ceea ce-i despărţea pe cei doi oameni de cultură era modul de a gîndi asupra fenomenului artistic: Hasdeu continua şi îmbogăţea direcţia patruzecioptistă în discutarea şi interpretarea fenomenului literar, Maiorescu statua principiul primordialităţii esteticului; ştiut este că au avut şi multe puncte comune

în gîndirea lor. Ceea ce i-a despărţit mai mult a fost opoziţia individualităţilor lor.

Familia publică lucrarea dramatică *Rosana*. În 1895 va apărea cu titlul *Femeea*, schiță dramatică în cinci acte, în *Revista nouă*, nr. 10—11, iulie-august, p. 867. Apoi, cu acelaşi titlu, în volumul *Sarcasm şi ideal*.

B.P. Hasdeu călătoreşte în Serbia, Ungaria, Austria, Boemia, Bavaria şi Franţa, adunînd date pentru viitoarele sale studii istorice şi filologice.

1869 La 16 aprilie editează ziarul *Traian*, care atît prin titlul său, cît şi prin materialele publicate (în special rubrica *Politica*, întreţinută de B.P. Hasdeu) demască tot ceea ce era împotriva intereselor celor mulţi. Pe plan literar, programul revistei *Traian* declara perpetuarea ideilor de la *Dacia literară*: lupta împotriva imitaţiilor şi pentru statornicirea unei literaturi originale.

B.P. Hasdeu devine preşedinte al Societăţii „*Românismul*", în cadrul căreia va susţine multe conferinţe închinate ideii naţionale, vorbind cu ardoare despre drepturile poporului român.

Se naşte fiica sa Iulia.

1870 B.P. Hasdeu scoate prestigioasa publicaţie *Columna lui Traian* (1870—1877; 1882—1883). Revista publică literatură contemporană şi folclor, pe lîngă alte materiale cu profil istoric şi politic. Aici a apărut poezia lui Hasdeu *Odă la Ciocoi*, dramele istorice ale lui N.V. Scurtescu,

Scanned with OKEN Scanner

articolele lui Gr. H. Grandea. Datorită materialelor îndreptate împotrivă dinastiei străine, redactorul Hasdeu este condamnat și închis la Văcărești.

1871 B.P. Hasdeu întreține o polemică vie cu Al. P. Ilarian referitoare la numele de Ungro-Vlahia. Începe să lucreze la *Istoria critică*, operă de sinteză, ce-i va aduce, de altfel, recunoașterea unanimă.

1872 Apar primele două fascicole din *Istoria critică a românilor*.

1873 B.P. Hasdeu își editează volumul intitulat *Poezie*.

1874 Inaugurează la Universitatea din București un curs liber de filologie comparativă ario-europee, suspendat de Titu Maiorescu, ministrul Instrucțiunii Publice. Va fi reluat în 1876 cînd același post de la minister este ocupat de Gh. Chițu, prieten cu Hasdeu.

1875 Apare *Istoria critică a românilor*, în ediția a doua (vol. I și *Introducerea* din vol. II).

1876 O apariție efemeră (15 februarie — 15 mai) a *Revistei literare și științifice*.

B.P. Hasdeu primește numirea în postul de director al Arhivelor Statului. Îi apar studiile de folclor comparat *Poezia poporană italiană și „frunză verde"*, *„Cucul și turturica" la români și persiani*, *Palpitațiunile copilei*, în care Hasdeu vorbește despre răspîndirea motivului zburătorului în literatură, *Un descîntec român și un*

Scanned with OKEN Scanner

descîntec sanscrit, Poezia poporană rusească în legătură cu istoria românilor, Poezia poporană sîrbă şi bulgară etc.

1877 Devine membru al Academiei Române (13 septembrie).

1878 Apariţia celor două volume din *Cuvente den bătrîni*.
La 2 octombrie este numit profesor titular la catedra de filologie comparată a Universităţii din Bucureşti, post pe care l-a onorat 25 de ani (cf. Cicerone Poghirc, *B.P. Hasdeu lingvist şi filolog*, Ed. ştiinţifică, 1968, p. 66).

1879 Se reprezintă comedia *Orthonerozia* sau *Trei Crai de la Răsărit*. B.P. Hasdeu tipăreşte volumul *Cărţile poporane ale românilor în sec. al XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*, Bucureşti, Noua Typografie Naţională, C.N. Rădulescu.

1880 Academia Română acordă lui B.P. Hasdeu premiul „I. Heliade Rădulescu" pentru monumentala lucrare *Cuvente den bătrîni*.

1881 Apariţia celui de al III-lea volum din *Cuvente den bătrîni*. Este anul care marchează plecarea soţiei şi fiicei la Paris. În decursul celor şapte ani (1888), cît cele două Iulii se aflau în capitala Franţei, omul Hasdeu traversează o perioadă grea de viaţă. Conştiinţa genialităţii fiicei sale, precum şi grija de a-i pune la dispoziţie tot ceea ce-i era necesar pregătirii ei intelectuale constituiau singurele suporturi morale ale celui ce se lupta în publicistică, la Academie, Unia

Scanned with OKEN Scanner

versitate sau într-o eșuată campanie electorală de la Craiova. Despre acest episod al familiei Hasdeu, volumul *Documente și manuscrise literare*, vol. III, E.A. R.S.R., 1975, ediție publicată, adnotată și comentată de Paul Cornea, Elena Piru și Roxana Sorescu, pune la dispoziția cititorului și istoricului literar un material inedit. Sinceritatea confesiunii din scrisorile dintre tată și fiică, luminînd nebănuitele ascunzișuri ale celor două suflete, precum și dramaticul sfîrșit al Iuliei Hasdeu conferă volumului calitățile unui adevărat roman epistolar.

1883 Publicarea volumului *Istoria limbii române* — o altă contribuție a lui B.P. Hasdeu în domeniul filologic.

1886 Îngrijește și publică două volume din *Etymologicum Magnum Romaniae*.

1887 Editează *Revista nouă*, a cărei apariție se va încheia în 1895, ea marcînd sfîrșitul activității redacționale a lui B.P. Hasdeu.
Au colaborat — în calitate de redactori — B. Șt. Delavrancea, Al. Vlahuță, D.D. Racoviță, Ion Bianu.

1888 Se stinge din viață fiica lui B.P. Hasdeu, Iulia, fapt ce declanșează, în viitoarea existență a omului și savantului, o adevărată prăbușire.

1892 Apare lucrarea *Sic cogito*, Buc., „Revista nouă".

Scanned with OKEN Scanner

1893 Apare volumul al III-lea din *Etymologicum Magnum Romaniae.*

1895 B.P. Hasdeu devine membru onorific al Academiei din New-York, titlu care se adăuga celorlalte distincții academice oferite de marile centre științifice ale lumii (Paris, Petersburg, Belgrad, Sofia ș.a.).

1897 Academia Română renunță la continuarea dicționarului, fapt ce constituie pentru B.P. Hasdeu o reală lovitură.

În același an își îngrijește volumul *Sarcasm și ideal*, Socec, care cuprinde „ultimii nouă ani de literatură" — cum declară autorul însuși (1887—1896).

1898 Se publică volumul IV din *Etymologicum Magnum Romaniae.*

1900 Părăsește catedra universitară.

1902 Moare soția lui B.P. Hasdeu.

1907 Însingurat, părăsit de toți, B.P. Hasdeu se sfîrșește la Cîmpina.

În discursul de recepție de la Academie, închinat lui Hasdeu, în 1909, N. Gane scria: „Hasdeu e dintre acele făpturi alese care n-ar fi trebuit să moară, căci e păcat să se risipească în neant atîtea mari însușiri izvorîte din dărnicia divină. Dar ce zic eu?... Hasdeu n-a murit și nu putea să moară. Prin însăși poarta morții el a intrat în nemurire. El e mai viu decît oricînd în amintirea și inimile noastre, deoarece astăzi figura lui înseninată, dezbrăcată de haina pămîn-

Scanned with OKEN Scanner

tească, apare mai frumoasă privită prin prisma dreptei judecăți.
Numele lui va rămîne deci pururea nu numai sub această strălucită cupolă, ci și în orice loc și în orice timp va trăi ginta românească pe coaja pămîntului...
Căci oameni ca Hasdeu nu se nasc în toate zilele". (N. Gane, *Bogdan Petriceicu Hasdeu*, discurs rostit la 13 mai /26 iunie/, 1909, cu răspuns de Iacob Negruzzi, București, 1909, p. 19.)

A. M.

Scanned with OKEN Scanner

PREFAȚĂ

Una din acele structuri scriitoricești rare, B.P. Hasdeu produce asupra istoricului literar din orice epocă o atracție irezistibilă, dar și un sentiment copleșitor al neputinței cuprinderii, în totalitate, a tot ceea ce a gîndit și înfăptuit în istorie, publicistică, lingvistică, folcloristică sau literatură, acest spirit enciclopedic, mereu neastîmpărat și iscoditor, ivit la mijlocul veacului trecut.

Patruzecioptist prin crezul social și estetic, B.P. Hasdeu a continuat marile idei ale lui Kogălniceanu și Bălcescu despre istorie și funcția ei modelatoare și sensibilizatoare asupra societății[1]. Cunoscînd ca nimeni altul dintre

---

1 Încă din 1860, tînărul Hasdeu scria în una dintre primele sale publicații, *Foiță de istorie și literatură* (martie, 1860, p. 17), că „oricare popor se poate disvolta moralminte, în chipul cel mai puternic și în răspasul cel mai scurt, prin înrîurirea spontană asupra-i a *istoriei* (s.n.), a poeziei și a religioasci povățuiri". Dorind să dezvolte influența istoriei și a poezici, Hasdeu argumentează cu ideea că, „religia nu este pentru profani..., ceea ce înseamnă

Scanned with OKEN Scanner

contemporani istoria ţării sale, educat în spiritul dragostei şi respectului pentru strămoşii lui, Hasdeu a coborît în istorie, ascmeni tuturor patruzecioptiştilor pentru a descoperi trecutul. Încă din anii tinereţii şi-a exprimat răspicat dorinţa de a ajuta, prin contribuţia sa, la statornicirea unor specii şi modalităţi literare, nu înainte însă de a-şi fi motivat aplecarea către istoria poporului său: „Ocupîndu-mă neîncetat de istoria ţării mele — a Moldovei — am găsit atîtea episoade pentru poezie, atîta hrană

---

că rămîne doar *istoria* şi *poezia.* Dacă România s-a ridicat acum la un grad înalt de fiinţare naţională, aceasta este rezultatul unei mişcări istorice începute de Petru Maior, de Samuel Vulcan, de Gh. Şincai etc. Pînă şi estremităţile în care au fost picàt aceşti bărbaţi din pricina unui prea mare entuziasm patriotic au adus o ispravă bună, o ispravă care nu mai poate a peri de acum înainte, deşi a perit necesitatea estremităţilor". Continuînd cu argumente rezistente, Hasdeu demonstrează că poezia — literatura este elementul care poate lega istoria cu viaţa din toate ţările române, pentru că istoria, „enciclopedia populară", constituie un fundament comun pe care se poate edifica o literatură unitară. Privind cu atenţie, în acest articol al lui Hasdeu se vor putea recunoaşte ideile de la *Dacia literară* referitoare la necesitatea colaborării tuturor scriitorilor „din orice parte a Daciei". Hasdeu scria în acelaşi sens: „Literatorii compatrioţi din toate ţările române sunt poftiţi a-mi da o mînă de sprijin". *(Literatură,* revista citată, p. 18).

Scanned with OKEN Scanner

pentru suflet, încît fără să vreau m-am mirat de mulți dintre poeții și romancierii noștri, cari, răsfoind arhive pentru a găsi oarecari episoade din istoria Franței și Germaniei, nu dau atenție propriei lor istorii"[1]. Printr-o asemenea atitudine față de trecut, ce reflectă însăși concepția sa despre autohtonitatea motivelor de inspirație, Hasdeu se definea ca un romantic modern, din spița lui Russo și Bălcescu, Odobescu și Eminescu.

DRAMA ROMANTICĂ. ÎNTRE ISTORIE ŞI VIAȚĂ

Apropierea scriitorului de dramă nu este nici întîmplătoare și nici efemeră. Preocuparea lui, teoretică și practică, se așază în lungul șir de eforturi și încercări ale primilor romantici români, ea atestînd, în ultimă instanță, momentul pozitiv, roditor, al acumulărilor. Cultura și informația l-au ajutat să puncteze cu siguranță și superioară înțelegere caracteristicile dramei istorice precum și necesitatea cultivării ei, atunci, în deceniul al șaptelea al veacului al XIX-lea.

Pentru a lua cunoștință de ideile privitoare la teatrul istoric ale autorului poemei dramatice *Răzvan și Vidra*, este necesară o succintă întîrziere asupra sporadicelor preocupări programatice, emise înainte de 1867, referitoare la drama

---

1 B.P. Hasdeu, *Introducere* la *Domnița Roxana*, în *Revista nouă*, nr. 10—11, iulie-august, 1895, p. 367.

Scanned with OKEN Scanner

istorică. După cum unii dintre artiști, legați prin crezul literar de ideologia clasică, au năzuit spre edificarea unor întinse epopei, în care să slăvească „pre Mirci și pre Vlazi", ca I. Heliade Rădulescu, sau pe Traian, ca D. Bolintineanu, cèi ce au împărtășit libertățile doctrinei romantice au fost atrași de posibilitățile nelimitate de evocare a trecutului.

Fie că au tradus și adaptat, fie că au încercat opere originale, și aceasta numai sondînd în veacurile trecute ale istoriei naționalé, scriitori consacrați sau diletanți au simțit nevoia introducerii dramei romantice, cu neprevăzutul unor destine, umile sau aristocrate, animate de trăiri frenetice, sfîșietoare, cu căderi și înălțări spectaculoase. Pătrunderea la noi a teatrului lui V. Hugo[1] și Manzoni a creat o atmosferă favorabilă pentru receptarea dramei romantice în general și a celei istorice în special, prin pregătirea și orientarea gustului public spre adevărul vieții.

Printre cei dintîi care au sesizat această nouă „trebuință" se număra și C. Negruzzi. Atras de drama lui V. Hugo[2] în care găsise

---

1 C. Negruzzi a tradus *Maria Tudor* și *Angelo, Tiranul Padovei*, ca răspuns la rugămintea lui I. Heliade Rădulescu, care, în octombrie 1836, proiecta editarea *Colecției de autori clasici*, în 24 de broșuri anual. — 2 Și C. Bolliac a fost printre cei care și-au mărturisit deschis admirația față de V. Hugo, într-un articol intitulat *Domnului D. Maior Voinescu II*, publicat în *Curiosul*, gazetă de literatură, industrie, agricultură, I, 1837, p. 6.

Scanned with OKEN Scanner

o problematică firească, apropiată de existența cotidiană a individului, el a respins cu responsabilitate „tragediile înalte a lui Corneille, elegiace a lui Racine și filozofice a lui Voltaire care săturaseră parterul" din cauza formei și personajelor devenite desuete. Cumpănindu-și bine cuvintele, Negruzzi scria în 1837: „Traducătorul *Mariei d'Englitera* cunoaște că este o stravaganță lui, românului, să grăiască astfel de niște cap d'opere a artei dramatice, dar el nu critică (doamne ferește!), voiește numai să arate că pentru teatru (această școală de moral) ar trebui să se înfățoșeze șene grandioase, mărețe și mai ales adevărate"[1].

Setea de a privi și înțelege viața așa cum este ea, fără alegorie și fard, o găsim consemnată în multe articole-manifest sau în prefețele diferitelor volume publicate între 1835—1867. În consens cu opiniile lui C. Negruzzi, Hermiona Asachi constata și ea, ceva mai tîrziu, înrîurirea puternică a dramei istorice — în cazul de față a celei italiene — asupra societății. Tălmăcind și prefațînd cartea lui Silvio Pellico[2], *Despre îndatoririle oamenilor*, Hermiona

---

1 C. Negruzzi, *Precuvîntare* la *Maria Tudor* de V. Hugo, Buc., Tip. lui Heliad, 1837, reprodusă în *Păcatele tinereților*, 1954, E. P. L., ed. îngr. de Liviu Leonte, pref. de N. I. Popa, p. 226. — 2 Silvio Pellico, scriitor, poet și moralist, născut la 1789 în Saluzzo, Piemont, mort la 1854. Autor al tragediilor *Laodiceo*, *Paolo*, *Francesca da Rimini* și al memoriilor *Le Mio Prigioni (Închisorile mele)*.

Scanned with OKEN Scanner

Asachi nota cu un lăudabil simţ orientativ în întinsul tărîm al literelor: „Chiar şi pe atunci — aceasta referindu-se la perioada imediată a apariţiei lucrării lui Pellico — după 1820, se urzi şi foaia periodică intitulată: *Il Conciliatore (Sfătuitorul)*, care se publica între alte compuneri frumoase *Conte di Caramagnola* a lui Manzoni şi *Eufemio da Messina* a lui Silvio Pellico. Sentimentele liberale ce insufla aceste scrieri, dorinţa conlucrătorilor a deştepta inimile italienilor *prin aducerea aminte a faimei lor trecute, şi a îndemna pe tinerime* (s.n.) de a cultivi pămînturile părăsite, au adus fără întîrziere neliniştiri ..."[1]

Semănate astăzi într-un text, mîine în altul, ideile despre drama istorică încep să prindă contur, să rodească. Ecoul lor a grăbit fenomenul creator, a presat cu insistenţă în direcţia configurării speciei ca atare. Bolliac a fost printre primii scriitori care şi-a încercat forţa talentului într-o dramă istorică, *Matilda*, după cum o declara singur, din păcate pierdută, şi tot el revenea în articolul *Teatrul românesc* (1869) asupra conceptului de teatru naţional. Pentru el, ca şi pentru atîţia alţii, „teatrul naţional s-ar chema atunci cînd autorii români ar tracta subiecte naţionale din istoria naţiunii, şi acele piese, în care s-ar arăta faptele românilor, geniul naţiunii, nenorocirile şi izbîndele

---

1 Herminona Asachi, *Notiţă asupra lui Silvio Pellico*, în vol. *Despre îndatoririle oamenilor* de Silvio Pellico, tradus de D-ei Herminona Asachi, Iaşi, la Institutul Albina, 1843, p. V.

românilor, obicciurile, tradicțiunile și aspirațiunile românilor, defectele, pînă și ridiculul românilor, s-ar chema teatru național"[1]. Nici o deosebire de înțelegere, nici o contradicție cu programul *Daciei literare* în problema fundamentării repertoriului original.

Un scriitor puțin cunoscut, „un pașoptist renegat" (cf. Paul Cornea), dar cu o întinsă activitate publicistică, N. Istrati a publicat în fruntea dramei sale istorice *Mihul*, ca și celebrul V. Hugo, o prefață nu lipsită de importanță în ordinea de idei pe care o urmărim. Conștient de a nu fi „izbutit a scoate o dramă după toate regulile pretinse de duhurile mari"[2], N. Istrati vorbește, totuși, în suficientă cunoștință de cauză, despre lipsa unor lucrări dramatice istorice „în care trecutul să fie prezentat în detail"; totuși, el crede în apariția unui „talent privilegiat de natură a arăta o bucată clasică".

Deci, chiar și numai cu aceste cîteva exemple, se poate spune că discuția consacrată problemei

---

1 Cezar Bolliac, *Teatrul românesc*, în *Opere*, vol. II, ed., note și bibliografie de Andrei Rusu, cu o intr. de George Munteanu, E.S.P.L.A., 1955, p. 68. — 2 N. Istrati, *Mihul, O trăsătură din vesbelul lui Ștefan cel Mare cu Matei Corvin regele Ungariei*, Dramă originală în trei acte, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1850; piesa a fost reprezentată la Iași, pentru prima oară, la 19 aprilie 1852, și primită de public „cu bună voință". Vezi *Gazeta de Moldavia*, 20, 22 aprilie, 1852 și articolul lui G. Sion din „*Zimbrul*", 5 martie, 1851.

Scanned with OKEN Scanner

istorismului și a formulei celei mai adecvate pentru epoca respectivă, drama, a avut semnificația și importanța ei, atît în ceea ce privește opțiunea scriitorilor pentru trecutul îndepărtat al poporului român, consemnat în urice, cît și în ceea ce privește funcționalitatea noii specii literare. Și toate acestea s-au desprins din șirul unor acute și reale deziderate politice.

Plasate într-un moment de interferență a formulelor clasice și romantice, opiniile lui Hasdeu referitoare la drama istorică consemnează un punct important, care nu este însă începutul generalizărilor teoretice românești referitoare la estetica dramei, în general, și a artei spectacolului în special. Evident, superioritatea gîndului hasdeian, larga experiență de viață și cultura vastă ce o stăpînea fac din observațiile sale, consacrate domeniului teatrului[1], un tot coerent ce se distinge prin ascuțimea și modernitatea afirmațiilor.

Constatînd dezinteresul scriitorilor români de pînă la 1860 pentru dramă, Hasdeu a dovedit, și în această problemă, o reală cunoaștere a formelor universale prin care s-a dezvoltat literatura europeană a veacului al XIX-lea. Introducerile la cele două scrieri *Răposatul*

---

1 Concludent pentru ideea enunțată de noi este articolul *Mișcarea literelor în Eși*, în care Hasdeu comentează și interpretează deopotrivă textul dramatic, dar și transpunerea lui scenică. Observațiile sale sînt prilejuite de reprezentarea pieselor *Petru Rareș* de Gh. Asachi și *Zgîrcitul risipitor* de V. Alecsandri.

Scanned with OKEN Scanner

postelnic (1862) și *Domniţa Roxana*[1] pun în valoare rezultatul îndelungilor sale meditaţii legate de specificul noii formule romantice de teatru.

Apropierea — prin subiect — de realităţile naţionale, şi conştiinţa că „tragedia mea este istorică, în acel înţeles că ea reprezintă caracterul politic şi moral al unei epoce" convinge, din capul locului, că prin structură Hasdeu era mai aproape de eroul ce ştie „să ucidă", dar numai din onoare, „ştie a ierta", dar numai cu dispreţ, iar suferinţele lui, fie morale, fie fizice, poartă o „pecete eroică"[2]. Cu alte cuvinte spus, formulele romantice l-au ademenit.

Prezentîndu-şi „tragedia" *Răposatul Postelnic*, Hasdeu atrăgea atenţia că intenţia i-a fost de a crea „tipul boierului moldovean din suta a XV-(a)", pe care îl alătura „caracterelor", „copiate de asemenea de pe natură". Dar cele mai importante, în introducerea sa, sînt referinţele la existenţa elementelor „contrare" — cum le numeşte el — a culorilor alb-negru, pe care le-a extras din teatrul lui Shakespeare şi Sofocle, pentru a da «naştere unei maniere tragice speciale, unei maniere „cenuşii"». Atenuînd tragismul tragediei antice, şi menţinînd doar patosul — „arta de a trăda prin cuvinte

---

1 B. P. Hasdeu, textul citat, în vol. *Începuturile literare ale lui B. P. Hasdeu*, Fund. pentru literatură, Buc., 1936, p. 88. — 2 B. P. Hasdeu, *Introducere* la *Răposatul Postelnic*, în *Din Moldova*, nr. 6, 1862, pp. 81—84.

Scanned with OKEN Scanner

suferințele fizice și morale, mișcările eroice care vizitează cîteodată momentîminte inima omului" — Hasdeu intuia necesitatea unor inovații în teatru, în acord cu epoca. De altfel, în altă *Introducere*, la piesa *Domnița Roxana*, Hasdeu declara deschis aplecarea spre dramă, ca o reacție împotriva „acelor bărbați (ce) n-au dat atenție celui mai important: drama"[1].

În 1867, Hasdeu utiliza termenul cu siguranță și în perfectă cunoștință de cauză. Cioc-nirea de personaje „înfocate", „generoase", impresionabile" — ca Răzvan — sau „ambițioase", cu caracter „imperativ" și „orgolios" — ca al Vidrei — precum și repudierea regulei celor douăzeci și patru de ore[2] — considerată de V. Hugo și de ceilalți romantici ca antiistorică — reflectă nu numai solidele cunoștințe despre estetica teatrului romantic, dar confirmă și ambiția lui Hasdeu de a fi el unul dintre acei ce au „smuls condeile lui Corneille și Racine".

---

1 B. P. Hasdeu, *Introducere* la *Domnița Roxana*, în vol. *Începuturile literare ale lui B. P. Hasdeu*, Fund. pentru literatură, 1936, p. 88. Lucrarea a apărut în *Revista nouă*, nr. 10—11, iulie-august, 1895, p. 367 cu titlul *Femeea*; schiță dramatică în cinci acte. — 2 Textul lui Hasdeu este următorul: „Din Sofocle am luat simplicitatea intrigei, ce lipsește tragediei moderne, în care evenimentul dramatic apare complicat prin mulțimea actelor; mulțime zadarnică, momentele tragice în natură fiind scurte și trecătoare" (*Răposatul Postelnic, Introducere*, în *Din Moldova*, nr. 6, 1862, pp. 81—84.

Scanned with OKEN Scanner

Fără a ignora rolul documentului și atmosferei într-o operă istorică („Istoricul este un uvrier și un artist totodată“[1]), Hasdeu a reflectat intens asupra libertăților pe care trebuie să și le îngăduie creatorul în opera de artă, nu numai din punctul de vedere al formei ei, dar și în ceea ce privește evoluția personajelor, comportamentul și trăirile lor psihologice. Cu siguranță că în împlinirea acestor idei a stat secretul reușitei în poema *Răzvan și Vidra*.

CÎTEVA PRECIZĂRI ISTORICO-LITERARE

Hasdeu și-a manifestat interesul pentru istorie încă din anii tinereții, cu mult înainte de a scrie poema dramatică despre Răzvan. Proiecte și bruioane de lucrări dramatice au fost publicate de Eufrosina Dvoicenco[2]. Printre primele încercări dramatice se numără fragmentul din schița dramatică *Arbore* și *Domnița Roxana*, ultima dezvoltată în 1868 în drama *Domnița Rosanda*, și apoi publicată în 1897, în volumul *Sarcasm și Ideal*, cu titlul *Femeea*. Subiectul reia un cunoscut episod din timpul domniei lui Vasile Lupu, cînd fiica acestuia a trebuit să aleagă între cazacul Timuș Hmelnițki și un nobil polon. În varianta a doua,

---

1 *Prefața* primei ediții la *Ion Vodă cel Cumplit*, Buc., 1865, p. IX. — 2 Eufrosina Dvoicenco, *Începuturile literare ale lui B. P. Hasdeu*, Fund. pt. lit., 1936, pp. 81—187.

Scanned with OKEN Scanner

eroina înțelege imperativele politice și se căsătorește cu Timuș Hmelnițki, ca să protejeze țara de dușmani. Era o altă viziune a lui Hasdeu, în acord cu istoria pe care o trăia.

De aceeași factură este și scrierea lirico-dramatică *Domnița Voichița*.

Ca o reușită, înainte de *Răzvan și Vidra*, trebuie considerată drama *Răposatul Postelnic* (1862), cu o acțiune tragică, inspirată de aceleași cumplite încleștări între domn și boieri; aici Postelnicul Șarpe trăiește tragedia înșelării familiare, pusă la cale de Moțoc. Deși în introducerea lucrării își propusese, așa cum s-a văzut, respectarea unor cerințe ce țin de specificul dramei, totuși, în forma finală a piesei, ele nu se pot recunoaște[1].

Recomandată mai întîi publicului de V.A.U. (V.A. Urechea), prietenul lui Hasdeu, în *Românul* din 9 februarie 1867, piesa *Răzvan și Vidra* este salutată de *Trompeta Carpaților*, din 5 martie, 1867, iar *Convorbiri literare*, nr. 4, an. I, 15 aprilie 1867, promite lectorilor săi să se ocupe de această nouă apariție de îndată ce va fi publicată în volum (p. 60). Promisiunea

---

1 Vom menționa în sfera preocupărilor sale teatrale, pentru o cît mai completă imagine despre eforturile depuse în acest domeniu, și savuroasa comedie *Orthonevrozia (Columna lui Traian*, 1879), reprezentată cu titlul *Trei Crai de la răsărit*, lucrare scrisă cu nerv dramatic și inventivitate lingvistică remarcabilă. Satira lui Hasdeu era îndreptată împotriva exagerărilor latiniste.

Scanned with OKEN Scanner

a fost împlinită în numărul din 15 noiembrie 1867, cînd Petru P. Carp desființează drama *Răzvan și Vidra*. Cu siguranță că animozitățile dintre T. Maiorescu și Hasdeu nu puteau fi date uitării. În cuvinte dure, Petre P. Carp numește opera o „elucubrațiune, o dramă fără acțiune și fără caracter", I.C. Fundescu, începînd din decembrie 1867, în coloanele *Românului*, amendează articolul lui Carp, considerîndu-l o răzbunare politică.

Cu spiritu-i ironic, Hasdeu a publicat în 1895 (ediția a IV-a) textul lui Petre P. Carp, pentru „a limpezi o veche socoteală" cu cel ce „îl criticase necruțător în urmă cu trei decenii". „Citească-l oricine, — scrie Hasdeu — citească-l o dată, de două ori, de trei ori, pentru a se monta astfel sub impresiunea lui, o impresiune directă și imediată, și apoi montat să citească pe *Răsvan și Vidra*. Să vedem, ce o să zică atunci despre pretinsul verdict al lui Schopenhauer și al lui Aristotele pe lîngă care, cu același drept, s-ar mai putea invoca autoritatea lui Confucius. Eu unul, mai înainte, nu mă sfiesc de a mulțumi D-lui Carp, plătindu-i cu legitimă dobîndă, acum cînd amîndoi sîntem bătrîni, o poliță din tinerețe, plătind-o cu aceeași francheță și cu același cavalerism, cari ne-au distins boier-boieresc totdeauna pe amîndoi, fie în bine, fie în reu, fie cu știință, fie cu pospai, după cum e și boierul"[1].

Prima reprezentație a piesei lui Hasdeu a fost anunțată de ziarul *Românul* din 8 februarie,

---

1 *Ed. cit.*, p. 4.

Scanned with OKEN Scanner

1867î „Vineri 10 februarie, *Compania dramatică* (Teatrul celu Mare). Se va prezenta pentru întîia oară piesa *Răzvan-Vodă*, dramă istorică în cinci acte.

Rolurile principale: d-nii Pascaly, Bălănescu, Vlădicescu, Gestian și D-na Pascaly".

Publicînd extrase din presa vremii, dorim să corectăm greșeala strecurată în *Tratatul de istoria literaturii române*, vol. II, Ed. Acad. 1968, p. 693, în care se afirmă că *Răzvan și Vidra* „a fost întîi reprezentată, la 10 februarie 1867, *la Iași*..." Dintr-un motiv foarte serios, piesa lui Hasdeu nu s-a jucat la Iași; climatul creat de Titu Maiorescu nu-i era favorabil. Iar atestarea publicistică este limpede. Nu putea să se joace în aceeași seară și la București și la Iași, cu atît mai mult cu cît nici o publicație ieșeană din 1867 nu menționează faptul. Prima reprezentație a dramei lui Hasdeu la Iași are loc abia în 1870, așa cum consemnează Th. Burada în *Istoria teatrului în Moldova* (Ed. Minerva, 1975, p. 499). Concesiunea actorului N. Luchian (Teatrul român din Iași) a încheiat contract cu marele actor bucureștean Mihai Pascaly care a jucat în 1870 rolul lui Răzvan. Spectacolul s-a mai reluat în 1886, la 1 și 2 mai (cf. *Românul*, 30 aprilie și 2 mai, 1886, și scrisoarea lui Hasdeu din 2 mai, același an, adresată celor două Iulii, publicată în *Documente și manuscrise literare*, vol. III, E.A.R.S.R., 1976, p. 272), 1888—89, în beneficiul Aristizzei Romanescu, în 1889—90, cînd a jucat Gr. Manolescu, Aristizza Romanescu, la Gidaly, apoi în 1895: În veacul nostru,

Scanned with OKEN Scanner

Teatrul național din Iași a inclus spectacolul în nenumărate stagiuni. Între 1910—1915 a figurat în repertoriul permanent (cf. Dosar 819, din 1915, Arhivele Statului Iași). Oricum, premiera piesei *Răzvan-Vodă* a constituit un succes. Pe lîngă buna primire din partea publicului, ea a însemnat pentru autorul ei o mare satisfacție[1].

MĂRIRE ȘI CĂDERE

Alegerea subiectului piesei *Răzvan și Vidra* de către Hasdeu nu este întîmplătoare. Ea este expresia unor preocupări sociale și politice ale epocii. Dreptul de libertate al fiecărui

---

1 În *Trompeta Carpaților* din 24 februarie 1867, nr. 492, p. 1966, Hasdeu publica următoarea scrisoare de mulțumire către directorul companiei dramatice, Mihai Pascaly:

„Domnule redactor,

Nu mă îndoiesc că veți binevoi a insera în ziarul d-voastră următoarea epistolă, pre care aș fi făcut-o mult mai lungă și mai completă, să nu mă fi grăbit, căci recunoștința este un sentiment și o datorie, ce nu poate suferi cea mai mică întîrziere.

Primiți, domnule redactor, încredințările celei mai distinse considerațiuni.

B. P. Hasdeu
(Hăjdeu)"

„Domnule M. Pascaly
directorele companiei dramatice
Domnul meu. Nu găsesc destule cuvinte, prin care să vă poci exprima gratitudinea mea pentru

om, indiferent de rasa lui, devenise o componentă a unui program, pentru îndeplinirea căruia au luptat Kogălniceanu și Alecsandri, C. Negri, Bolliac și Bălcescu.

---

modul cum a fost interpretată drama *Răzvan-Vodă*. Succesul acestei piese îl datoresc, în cea mai mare parte, abilității D-nor artiști, care au binevoit a se face interpreți ai operci mele. Un singur actor poate să abimeze o piesă întreagă. Chipul cum s-a interpretat rolul lui Milescu în cealaltă dramă a mea *Domnița Roxana* este cel mai bun argument în această privință și, totodată, argumentul cel mai dureros pentru mine, căci la *Domnița Roxana* țineam ca la copilul meu cel dintîi născut. Dacă *Răzvan-Vodă* avu pricina de a reuși cauza este că în trupa d-voastră pînă și domnii elevi au știut să-și facă datoria. Punerea în scenă a piesei, decorurile și costumele au fost excelente. Muzica D-lui Flechtenmaher, plină de efect și de naționalitate.

D-ta Domnule Pascaly și D-na Matilda Pascaly, precum și d-nii Gestian, Vlădicescu, Bălănescu, Corcoveanu, Mihăileanu, Săpeanu, Velescu, în fine toți artiștii, toți pînă la unu, au dreptul de a zice că au ajuns gîndirea autorului..."

Pînă și copilașul Aurel Pascaly ar fi meritat aplause și ar fi meritat chiar bomboane din partea publicului întreg.

Așa dară, domnul meu, binevoiți a fi pe lîngă trupa d-voastră interpretul sentimentelor mele de mulțămire morală și recunoștință.

Al d-voastră amic și obligat,
B. P. Hasdeu"

Scanned with OKEN Scanner

Dezrobirea ţiganilor devenise o problemă de stat. Ecourile artistice ale luptei pentru emanciparea acestor paria ai societăţii au fost multiple, atît în literatura universală cît şi în cea română, în special, în romantism[1]. Un sentiment de înalt umanism, lipsit de o compasiune idilizantă, conferă acestor opere sinceritate, iar artistului ce s-a apropiat de „robia neagră", o nobilă şi particulară strălucire.

---

1 Pornind de la viaţă, de la pitoresçul unei lumi năpăstuite, dar nu lipsită de aspiraţiile şi poezia ei, majoritatea creatorilor romantici au căutat să comunice adevărul despre ea. Al. Donici dădea o variantă românească a poemului *Ţiganii* de Puşkin, în 1837, iar Iancu Ganea traducea în 1842 din limba germană, la Iaşi, la Cantora foaiei sătēşti, *Robii*, istorie dramatică în trei acte de A. de Kotzebue. Anul 1853 înregistrează cîteva traduceri din cartea scriitoarei Harriet Beecher Stowe: *„Bordeiul unchiului Tom (A Key to uncle Tom's cabin)* seau *Viaţa negrilor în America* de Miss Harriet Beecher Stowe, tradusă din franţuzeşte de Dimitrie Pop, profesor, ilustrată cu 50 stampe lucrate la Paris, Iaşi, Tipografia Institutului Albinei, 1853; T. Codrescu publica *Cóliba lui Moş Toma* sau viaţa negrilor în sudul Statelor Unite din America, „traducere depe a lui Léon Pilatte cu o ochire asupra sclaviei de M. Kogălniçeanu", Iaşi, „Buciumul Român", 1853. De menţionat că romanul apărea la Paris în acelaşi an, cu un comentariu de George Sand.

Scanned with OKEN Scanner

Înscriindu-se cu *Răzvan şi Vidra* în şirul acestor constante prcocupări ale literaturii patruzecioptiste, Hasdeu şi-a fixat sigur şi definitiv locul în dramaturgia naţională. Spirit romantic, iubitor de spectaculos, el a pornit de la un crîmpei de viaţă politică seducător prin dramatismul lui, de la „finitul secolului al XVI-lea (care) a fost unul din perioadele cele mai oligarhice din Analele României. Această luptă de ură între boieri şi popor, între cei avuţi şi cei săraci, între cei apăsaţi şi

---

În 1856, Gh. Asachi prezenta, în sala Tcatrului Naţional din Iaşi, *Ţiganii*, idilu cu cîntece, tipărită în acelaşi an de Institutul Albinei. Lucrarea este întovărăşită de o prefaţă în carc Gh. Asachi salută actul dezrobirii ţiganilor, prin care „patria s-au arătat demnă a intra în familia civilizaţiei Europei" (p. 3). Corul dc ţărani şi ţigani cînta pe muzica din *Trovatore*.

Consultarea presei timpului poate furniza un material bogat în ceea ce priveşte frecvenţa unor spectacole axate pe aceeaşi problematică. *Românul* din 3 februarie, 1867, anunţa la Teatrul cel Mare o reprezentaţie, în beneficiul D-nei Virginia Vitalli, profesoară de balet, cu piesa *Albi şi negri* sau *Liberarea sclaviei negrilor*, „mare balet, acţiune istorică, alegorică în trei părţi şi şapte scene." Acelaşi *ziar*, din 8 februarie, 1867, făcea reclamă pentru piesa *Ţiganul*, comedie în trei acte şi un tablou. Rolurile principale: D-na Drăgulici şi D-na Constantinesco.

Scanned with OKEN Scanner

cei ce apăsau"[1]. Alături de motivele menționate, care explică apropierea de o asemenea problematică, se așază studiul lui N. Bălcescu despre Răzvan-Vodă[2], care a incitat și el geniul creator hasdeian.

Cunoscător neîntrecut al istoriei neamului, talent literar spontan, dublat de un rar simț scenic, trăsături care l-au detașat, încă în epocă, de vetustul Gh. Asachi, autor și el al mai multor drame istorice[3], Hasdeu reduce inteligent întărîtata luptă politică, de care vorbea el însuși, la o ciocnire dintre robul țigan Răzvan și boierul Sbierea. Conflictul dramei este dominant social, așa cum s-a observat, de altfel, dar nu lipsesc pătrunderile psihologice.

---

1 B. P. Hasdeu, Prefață la *Răzvan și Vidra*, ed. II, Buc., Tip. Lucrătorilor asociați, 1867, p. II. — 2 N. Bălcescu, *Răzvan-Vodă*, în *România literară*, 1855, nr. 1, p. 3—7. Pentru același studiu fusese suspendată revista lui V. Alecsandri în 1852, la prima tentativă de apariție. Cf. N. Camariano, *Primul număr al revistei „România literară" din 1852 a lui V. Alecsandri*, în *Revista fundațiilor*, 1 octombrie, 1940. — 3 Gh. Asachi, *Petru Rareș*, dramă originală din istoria Moldovei, Institutul Albinei, Iași, 1853, *Elena Dragoș de Moldaviea*, dramă istorică originală în trei acte, Iași, Institutul Albinei Române, 1863; *Voichița de Romanie*, dramă istorică cu cîntece, Iași, Imprimeria Institutului Albinei Române, 1863; *Turnul Butului*, dramă originală în trei acte după tradiții poporane, Iași, Tipografia Institutului Albinei, România, 1863.

Scanned with OKEN Scanner

Concepută în cinci cînturi *(Un rob pentr-un galben, Răzbunarea, Nepoata lui Moșoc, Încă un pas* și *Mărirea)*, drama nu este numai povestea unui rob țigan ajuns domn pentru trei luni, ci, „dincolo de obiectivitatea firească a substanței dramatice" — cum scria cu subtilă și pertinentă înțelegere M. Drăgan — piesa este într-adevăr și o „proiecție mascată a pasiunilor, neliniștilor și nostalgiilor sufletului hasdeian, chinuit de obsesia atingerii absolutului pe toate planurile[1]".

Întorcîndu-se spre una din cele mai zbuciumate perioade din istoria Moldovei, scriitorul reactualizează procesul de spoliere a răzășilor de către boieri. Situația tragică în care se aflau îi împinge pe țărani la părăsirea caselor și pămîntului pentru a deveni liberi, haiducia fiind, în acele condiții, singura ieșire. Pe acest fundal se desfășoară lupta lui Răzvan pentru domnie, stimulată continuu de ambițiile și voluntarismul Vidrei.

Subiectul dramei este povestea unui destin aparte, a unui rob iertat, cu o origină obscură, dar demn. Oarecum copleșit de soartă, de ursita[2] sa, Răzvan, omul căruia îi este dat să

---

1 Mihai Drăgan, *B. P. Hasdeu*, Ed. Junimea, 1972, p. 227. — 2 Problema eredității a constituit o preocupare susținută în activitatea literară a lui B. P. Hasdeu Fragmentul de roman *Ursita* dezvoltă pe larg această idee.

Scanned with OKEN Scanner

cunoască bucuria măririi, dar și amărăciunea căderii, trăiește o existență complexă, în afara istoriei. Poate că în această interpretare a destinelor umane, a conturării biografiilor personajelor Hasdeu a stat mai mult sub înrîurirea marelui Shakespeare. Îndrăzneala lui Hasdeu de a fi conceput personajul principal în individualitatea unui rob țigan semnifică nu numai o negare a tradiției literare, dar și o atitudine socială, etică și morală înaintată. Răzvan, chiar din primele scene, se dovedește a fi un apărător al libertăților siluite și al adevărului, demascînd, în spiritul unui înaintat principiu al libertății și egalității, lumea feudală:

„O nu, moșule! Nu cred! Așa a fost totdeauna
Că de cel gonit se leagă clevetirca și minciuna...
Cînd privești Moldova întreagă părăsită-n jaf și-n silă,
Pe cei buni în neputință, pe cei răi fără de milă,
Veneticul și păgînul, cel de neam și cel bogat,
Numai el avînd dreptate și la Vodă și la sfat,
Căciuliți de toată lumea, fără grijă de nimică...
O! atunce-ți pare bine cînd deodată se ridică
Spaimă și haiduci în țară, născuți din al țării chin,
Precum o durere crudă naște-n piept cîte-un suspin".

(Cîntul II — Răzbunarea.)

De aceea, lupta sălbatică a lui Răzvan pentru tron nu trebuie înțeleasă ca o ambiție personală meschină, ci ca o cale prin intermediul căreia viața celor mulți, din care făcea și el

Scanned with OKEN Scanner

parte, s-ar fi putut schimba, iar jignirile sufe= rite *(„Mă ia rob... rob pentr-un galbăn, şi mă face nevăzut“)* puteau să-şi găsească un sfîrşit în momentul în care cel ce-şi iubea ţara ajun= gea să-i conducă destinele. Hrănit de aceste idealuri, Răzvan se lasă dus în marea aventură a dobîndirii puterii. Treptele urcate de robul iertat, devenit haiduc, căpitan în armata leşească, hatman şi apoi domn, sînt grăitoare pentru evoluţia de excepţie a eroului, drumul puterii fiind străjuit de iubirea pustiitoare a Vidrei, ce trece peste opreliştile lumii ei.

Sugerînd încă din *Motto*-ul dramei cele două căi instabile de ridicare a omului: *„Mărirea deşartă şi iubirea de argint, acestea sînt nişte neputinţe ale sufletului“* (Mitropolitul Teofil, *Cazania 44)*, Hasdeu îşi construieşte întregul demers dramatic pe ideea eliberării de această prejudecată, înrădăcinată în conştiinţa umană.

Actul I, sau Cîntul I, cum l-a numit Hasdeu, poartă motto-ul semnificativ *Un rob pentru un galben*. În Iaşul veacului al XVI-lea, Răzvan, ţiganul eliberat, înfruntă cu demnitate jude= carea lui, pentru vina de a fi scris versuri de ocară la adresa stăpînirii. Pe punctul de a fi spînzurat, eroul reuşeşte să-şi convingă adver= sarii de inteligenţa şi mărinimia lui:

„...Nu-l drept orişicui
Să pună-n streang omenirea în mijlocul tîrgului!
Şi-apoi acest drept, jupîne, dacă mi s-ar da şi mie,
Eu n-aş omorî nici unul, ca să pot ierta o mie“.

Scanned with OKEN Scanner

Pus în faţa legii străbune, în virtutea căreia orice osîndit poate fi salvat dacă vreo tînără îl ia de bărbat, Răzvan respinge ideea unei concesii, în schimbul spînzurătorii. Un moment de real suspans se creează cînd boierul Sbierea, recunoscîndu-şi punga cu galbeni la Răzvan, cere să fie despăgubit prin robirea acestuia. Aici, de altfel, se desluşeşte tîlcul *motto*-ului — *Un rob pentru un galben*. Cutezătorul osîndit este, pe rînd, disputat de Sbierea şi Başotă. Respingînd alternativa robiei, Răzvan alege ştreangul, nu înainte de-a-şi striga „nesăbuita-i" faptă de a fi rîs de Vodă, care era aşezat într-o ierarhie, alcătuită de stăpîni, deasupra sfinţilor şi divinităţii:

„Nu m-eţi robi voi pe mine! Nu m-eţi robi!
mai degrabă
Veţi pune-n lanţuri furtuna, cu tunete şi cu
ploi,
Decît s-ajung eu vr-odată rob la unul dintre
voi!...
Jupîne! Eu cer osînda. Spînzurătoarea
m-aşteaptă.
Mi-am bătut joc de Domnie: e cea mai
grozavă faptă...
Cineva poate să rîză de sfinţi şi de Dumnezeu,
Dar de Vodă, nu... Ei bine! Dă-mi jupîne,
ştreangul meu!"

Acţiunea din cîntul următor, *Răzbunarea*, se desfăşoară în codrii Orheiului, din Basarabia. Întîmplările vieţii aduc pe cei doi adversari faţă în faţă. Boierul Sbierea e prins de haiduci,

Scanned with OKEN Scanner

iar Răzvan, devenit căpitanul lor, după trei ani de robie, va fi el acela ce va trebui să pedepsească. Poema este creată de Hasdeu într-o înțelegere deplină a tehnicii dramatice romantice, cu scopul așezării eroului principal într-un unghi luminos, ce-i accentuează frumusețea caracterului, prin manifestarea unei alese generozități. Răzvan eliberează pe cel ce-l osîndise în piața publică. Martoră a întîmplării, Vidra își comunică dorința de a „strînge o mînă care nu voiește să-și răzbune decît numai prin iertare", prevăzînd sufletului curat al lui Răzvan „un loc în sus".

Devenit ostaș leșesc în cel de al treilea act *(Nepoata lui Moțoc)*, Răzvan, onorat de înalte titluri în această armată, este din ce în ce mai mult cucerit de femeia iubită. Cu pornire sinceră, Răzvan respinge totuși vorbele Vidrei care îi descopereau setea de îmbogățire și putere. Într-o singură replică a eroinei, Hasdeu a detașat trăsătura dominantă ce deosebea pe cele două personaje: *„O prăpastie ne desparte: eu prea sus și tu prea jos!"* Ultimele două acte, *Încă un pas* și *Mărirea*, în care tensiunea dramatică este mai atenuată decît în primele trei, stau sub semnul dorinței lui Răzvan de a deveni domn al Moldovei. Refuzînd să lupte împotriva românilor, Răzvan își face cunoscute ideile sale despre ceea ce înseamna, pentru el, iubirea de glie. Intensitatea sentimentului îl determină să respingă orice propunere din partea leșească, care ar amenința ființa poporului său;

Scanned with OKEN Scanner

„Nu hatmane! Niciodată! Fie pînca cît de rea,
Tot mai dulce mi se pare, cînd o știu din țara mea".

Ajuns domn sacrificîndu-l pe Aron, eroul dramei rămîne în această situație, atît de voită de Vidra, doar pentru o clipă. Trădat de marea boierime, Răzvan, pedepsit de soartă pentru că a cutezat la un „ceas de mărire", plătește cu viața această nesăbuință.

„ARMONIA CONTRARIILOR"

Urmărind modul în care Hasdeu și-a construit personajele, s-ar putea afirma că ele se mișcă și acționează în dramă în sensul unor biografii deja fixate, ale unor existențe complexe, ce se conturează replică cu replică, scenă cu scenă. Elementul social, care a condiționat conflictul piesei, la începutul ei, izvorît din viața Moldovei veacului al XVI-lea cedează locul treptat, către actele III, IV și V, celui psihologic, prin intermediul căruia personajele se desenează mai sigur, mai complex și mai individualizat. De aceea, atît Răzvan cît și Vidra sînt structurați pe cîteva dominante caracterologice.

Văzut de B.P. Hasdeu ca un luptător legendar pentru dreptate, ca în poezia populară, cu însușiri intelectuale deosebite (știe carte, scrie versuri)[1], Răzvan, ca toți eroii romantici, este *porta voce* a creatorului. Traducînd de-a

---

1 Poezia este indispensabilă dramei romantice. În *Cromwell*, Milton este poet!

Scanned with OKEN Scanner

lungul piesei situația sa tragică, determinată de originea umilă, Răzvan este expresia contradicției dintre calitățile sale și neputința afirmării lor; această idee susține însăși substanța dramatică a piesei. Prin complexitatea structurii sale, cel ce respinsese nedreptatea și jignirea e un erou măcinat de o problematică subiectivă, dar în același timp devine din ce în ce mai convins că trebuie să biruie, în pofida eredității sale, prin însușirile-i morale și intelectuale. Și aici transpar ecourile gîndirii hasdeiene în ceea ce privește posibilitatea nelimitată de afirmare a fiecărui om, indiferent de originea sa sau de clasa căreia îi aparține.

Prin tot ceea ce întreprinde, Răzvan trebuie considerat un erou de excepție, de la primele scene, la întîlnirea cu Vidra, moment de o aleasă noblețe, în care comportamentul său este acela al unui cavaler, și pînă în final, cînd lupta-i pentru fărîma „de mîndrie" îl duce la cădere.

Reluînd ideile lui P. Carp, unii istorici literari dintre cele două războaie mondiale considerau că Răzvan nu e un caracter determinat din punct de vedere dramatic. Moartea lui ar fi „rezultatul unei întîmplări, și de aceea nu poate fi pusă în legătură, așa cum cere resortul tragediei, cu un desnodămînt fatal și condamnat". Construcția personajului principal demonstrează că Hasdeu a înțeles, printre primii în dramaturgia românească, că în operele de inspirație istorică, pentru a crea literatură trebuie să „trădezi" adevărul istoric, să-l ignori, dacă e nevoie. De aceea, relația *Răzvan domn*

Scanned with OKEN Scanner

— *Răzvan erou* reflectă cunoaşterea de către autor a importanţei invenţiei artistice. Este opinia pe care şi-o făcea cunoscută în prefaţa celei de a doua ediţii a operei *Răzvan şi Vidra*[1].

Pentru Hasdeu, Răzvan este o etapă, un moment în arta de a recrea istoria într-o viziune dramatică modernă, acordată fanteziei romantice, dar şi rigorii clasice. Unitatea structurii personajului Răzvan se profilează cu siguranţă nu numai în delimitările caracterologice, dar şi din impetuozitatea gestului şi vorbelor sale. Elocvente în acest sens sînt scenele din actul I sau V. Laconismul replicilor (*„Vidra! Vidra!... Eu voiesc / Negreşit una din două: sau moarte, ori să domnesc"!*) configurează ultima ipostază a eroului, e drept mai puţin luminoasă, aceea a derogării de la sensurile pozitive ale luptei sale. Transformare în psihologia personajului, aflat sub zodia

---

1 „În sfîrşit, mă vor întreba unii: de ce n-am lăsat pe Răzvan să domnească cinci luni, precum a domnit în realitate? Şi de ce nu i-am permis a muri în ţeapă? ... Răspunsul e lesne de făcut. Pe de o parte, într-o dramă cinci luni este un singur moment, iar pe altă parte, nimic nu poate fi mai puţin dramatic decît o ţeapă. Istoria ne spune în bloc că Răzvan domni foarte puţin şi muri într-un mod tragic în urma unei bătălii cu invazia polonă; ei bine! opera mea nu contrazice deloc aceste două fapte sintetice", *Răzvan şi Vidra*, *Prefaţă* la ediţia a II-a, Buc., 1867, p. II.

Scanned with OKEN Scanner

unui destin implacabil, explică într-o măsură, și „damnațiunea finală“[1].

Alături de figura lui Răzvan se așază personalitatea Vidrei, coborîtă, parcă, din teatrul shakespearian. În general, istoria literară a văzut în acest personaj „o femee ce-și face din bărbat un braț, pentru a-și realiza nesațiul stăpînirii și spiritul de inițiativă — amestec de Doamna Chiajna și Lady Macbeth“[2], sau „o palidă schemă a Lady-ei Macbeth (care) nu e încălzită de nici o misiune providențială, nici de spiritul de sacrificiu“[3].

Urmărit cu atenție și comprehensiune, comportamentul Vidrei oferă date care pot rectifica sau completa caracterizările unilaterale referitoare la acest impunător personaj feminin al dramaturgiei naționale.

Obișnuit, Vidra este judecată doar ca un element demonic, ca un stimulator interesat în cîștigarea puterii de către Răzvan. Desigur, vajnica nepoată a lui Moțoc dorește mărirea celui cu „obrazul pîrlit“, dar nu ca un scop în sine; resortul trebuie căutat în viața intimă a personajului, în acea dragoste sălbatică pe care i-o nutrește, dincolo de rigidele granițe sociale; ea îl iubește cu „viața-mi întreagă“ — cum o

---

1 V. Mîndra, *Incursiuni în dramaturgia română*, Ed. Minerva, 1971, p. 63. — 2 E. Lovinescu, *Psihologia feminină în literatura dramatică. Vidra lui B. P. Hasdeu*, în vol. *Critice*, III—VII, pp. 14—18, Buc., 1927. — 3 Pompiliu Constantinescu, *Figuri literare*, Ed. Vremea, 1928, p. 66.

Scanned with OKEN Scanner

declară la începutul actului IV. Zbaterile și visurile ei nu sînt expresia obsesivă a parvenirii politice individuale, așa cum se susține în general, ci ele transcriu, de-a lungul acțiunii operei, fermitatea unui caracter, convingerea în necesitatea declanșării luptei pentru fericirea țării. Este țelul rostit răspicat de Vidra, pentru a cărui atingere protagoniștii își vor uni forțele. Năzuințele Vidrei luminează „viața" personajului, ele sprijinind ideea ce sugerează nu numai voința oarbă de a deveni doamna țării, dar și conștiința putinței de a fi un ferment activ, o fărîmă a luptei pentru mai bine a poporului său. Considerăm că versurile:

„Omul ce-și iubește țara cu adevăratul dor,
Nu-i pasă de lutul țării, ci de-al țării viitor!"

precum și replica din actul ultim, referitoare la proiectele visatei domnii care să aducă unitatea națională:

„Tu să legi într-o cunună toate țările române,
Încît de la Marea Neagră pîn-la falnicul Carpat
Să nu domnești ca un Vodă, ci ca Răzvan împărat!"

descoperă și alte linii de interpretare a personajului ce-l fac mai complex, mai implicat în viața politică pozitivă, decît s-a văzut de către majoritatea comentatorilor.

Tenace în tot ceea ce-și propune, inteligentă, tandră și vijelioasă, cunoscîndu-și bine ținta, Vidra respinge situațiile tihnite. Temperamen-

Scanned with OKEN Scanner

tal este unică. Această femeie nu ştie să plîngă,
nu ştie să se tînguie nici cînd bărbatul iubit,
omul în care îşi pusese nădejdile, moare.
Cuvintele ei, în acele momente, exprimă doar
indignare şi revoltă împotriva divinităţii]

„Dumnezeule puternic! de ce mai faci urlaşi,
Dacă-n rînd cu toţi piticii pradă morţii vrei să-i
laşi?
Cum? Cereasca ta dreptate se pogoară pîn-la
fiară:
Vulturul trăieşte veacuri, iar musca d-abia o
vară,
Şi numai omul cel mare, stăpîne, tu-l osîndeşti
Ca să moară d-opotrivă cu muştele omeneşti...!
(se cutremură)
O, nu, nu! Răzvan nu moare! Orice pai în astă
lume
Trebuie s-aibă vr-o ursită, o ţintă, vr-un scop
anume,
La car-i dator să meargă de vîntul soartei împins,
Şi cade numai atunce cînd este semnul atins...
Calea lui Răzvan e lungă şi d-abia se desfăşoară:
Pîn-la capăt e departe... Răzvan nu poate să
moară!"

(ACTUL VI)

Asemeni eroinelor antice, Vidra primeşte lovitura destinului cu oarecare împăcare. Indicaţiile date de Hasdeu la ultimele replici ale Vidrei (*„sculîndu-se liniştită"*), deşi spune celor din jur: *„Voi puteţi vorbi sau plînge... Pe voi nu vă doare"*, slujesc la ilustrarea stăpînirii de sine a eroinei, stăpînire ce caracterizează oamenii echilibraţi, superiori. Ultima apariţie

Scanned with OKEN Scanner

a Vidrei consemnează cîteva din reminiscențele teatrului clasic în laboratorul de creație al lui B.P. Hasdeu.

Datorită comportamentului celor două personaje, care confirmă și explică ideea scumpă a lui V. Hugo despre „armonia contrariilor", armonie care există mai întîi în om, înainte de a fi în artă, iar separarea lor nu poate produce decît abstracțiuni, numai unirea lor, fondată pe real, permițînd creatorului „să reprezinte omul", drama lui B.P. Hasdeu se poate compara cu oricare lucrare romantică. Poate că *Ruy Blas* îi este cea mai apropiată.

În ambele drame, personajele principale, respectiv Ruy Blas și Răzvan, reprezintă poporul. Eroii trăiesc sub raza iubirii ce vine din partea unor femei de condiție superioară. Doña Maria de Neubourg și Vidra au privit în jos pentru a-și împlini dragostea, Ruy Blas și Răzvan, lacheul și robul țigan, au „cutezat" să privească în sus. Amîndoi sfîrșesc tragic. Cei doi dramaturgi au călcat, în chip demonstrativ, prejudecățile sociale. Și toate situațiile din cele două piese sînt proiectate pe fundalul unor frămîntări istorice și intrigi politice.

Subliniem aceste paralelisme nu pentru a diminua invenția dramatică a lui B.P. Hasdeu, ci din dorința evidențierii prezenței în *Răzvan și Vidra* a tiparelor teatrului romantic, atît de familiare scriitorului român.

Alte personaje cu rol mai redus în arhitectura piesei, dar care ajută la declanșarea, sprijinirea conflictului sau la derularea faptelor, sînt boierul Sbierea, vătavul Bașotă, cerșetorul

Scanned with OKEN Scanner

Tănase, Răzașul. Prin Sbierea, Hasdeu a pus în evidență trăsăturile clasei boierești: avariție și lașitate, alături de dorința de asuprire.

Interpretat dramatic în cîteva momente principale ale acțiunii, Sbierea este cînd conștient de puterea ce o deține, asuprind și înrobind oameni nevinovați, în numele „pravilei moldovenești", cînd mic și lipsit de demnitate, căzînd în genunchi pentru a-și recăpăta libertatea. Apelativul de „Caracudă", adresat de Vulpoiu, dezvăluie atitudinea dezaprobatoare a hoților de codru față de comportamentul lui Sbierea. Ultima replică:

„Stăpîne prea milostive, unde-i merge, merg și eu;
Lada mea e-n siguranță numai lîngă domnul meu..."

rezumă întreaga-i evoluție, concepută de Hasdeu sub semnul cupidității și lingușirii.

Din aceeași categorie se conturează palid și Vascan Ganea, personaj episodic, a cărui dominantă de caracter este setea de bani. Mai puțin aprofundat de Hasdeu, Ganea, prezență de serviciu în dramă, reprezintă veriga cu ajutorul căreia se consumă scena din cîntul II, ce o aduce în prim plan pe Vidra.

Prin cerșetorul Tănase și Răzașul, dramaturgul a imprimat sensurile pozitive ale piesei. Ei sînt un fel de *rezoneuri* ai acțiunilor eroului principal. Dîrzenia și atașamentul bătrînului Tănase față de Răzvan, de acțiunile lui, reprezintă începutul luptei sărăcimii, ajunsă în pragul disperării, într-o țară mare și bogată

Scanned with OKEN Scanner

unde *„Sînt români ce pier de foame! Sînt români ce mor de sete!"*.

Cele două personaje vorbesc în numele oamenilor simpli, cinstiți, și acționează conform cu o etică străbună, pe care au moștenit-o. Dorința de dreptate socială îi apropie de cei mulți.

Intervin în actul al III-lea și doi căpitani poloni, Minski și Piotrowski, personaje de circumstanță, introduse de Hasdeu pentru ca Răzvan să poată fi comentat din exterior. Replicile lor, aglomerate de formule latine, pentru a sublinia „noblețea" comportamentului, nu fără o discretă nuanță ironică, trădează neliniștea prilejuită de prezența acelui „vir Valachus", căruia i se recunoscuseră de către leși virtuțile și faptele de arme.

Tîrgoveții și oștenii completează tablourile ample, spectaculoase, trebuitoare mișcărilor scenice.

Văzute în totalitate, personajele principale ale dramei, personaje prin intermediul cărora prinde viață o epocă istorică, sînt investite cu idealuri etern umane, încercînd dezamăgiri, ridicări și înfrîngeri. De aceea accentul dramatic nu cade pe desfășurări de lupte, pe scene sîngeroase, ci pe trăirea sufletească, pe vibrația interioară.

MODERNITATEA PROCEDEELOR DRAMATICE

Viziunea dramatică a unei epoci istorice este creată, de cele mai multe ori, de Hasdeu cu mijloace artistice deosebite. El știe să pregă-

Scanned with OKEN Scanner

tească situațiile, să le combine și să le soluționeze. Elementul specific teatrului romantic, acel *realism al scenelor*, prin care înțelegem cantitatea de viață ce pulsează în fiecare personaj, este împlinit de Hașdeu cu o conștientă aderare a omului de artă la tot ce este modern, decis să înfrunte și să amendeze vechile scheme literare.

Limbajul dramatic al piesei *Răzvan și Vidra* este pentru literatura română o premieră. Dacă, pînă la Hasdeu, alte specii literare legate prin apariție de romantism stabileau cuvîntului doar relația text-lector, cu o valoare absolută, ca în meditații sau poem, în drama asupra căreia am întîrziat valoarea acestuia este relativă. Pe bună dreptate, Larthomas[1] scria că poemul este cuvînt și numai cuvînt; limbajul dramatic este în acord sau dezacord cu cuvîntul, cu gestul, cu decorul, cu o acțiune, cu o situație, fiind un fel particular de trăire și de a face să trăiască timpul. Și aceasta pentru că fiecare replică a unei creații dramatice este concepută și scrisă mai întîi pentru personajul care o rostește, pentru cel ce o ascultă și răspunde, iar spectatorul o receptează și se emoționează, participînd la tot ceea ce pornește de la ea. Există o „scriitură dramatică", cum o numea Thierry Maulinier, care se opune celei poetice, scriitură pe care Hasdeu a stăpînit-o.

Dintre cele mai caracteristice forme ale limbajului dramatic, identificăm cu facilitate în

---

1 Pierre Larthomas, *Le langage dramatique. Sa nature, ses procédés*, Armand Colin, 1972, p. 362.

Scanned with OKEN Scanner

Răzvan și Vidra dialogul ca element definitoriu teatrului, monologul și prezența poeziei în teatru. Remarcabil rămîne monologul lui Răzvan din actul II, în care eroul conturează un tablou zguduitor al stării sociale și politice din Moldova mijlocului de veac al XVI-lea. *„Focul cuvintelor"* — caracterizarea aparține lui Tănase — din acest monolog reprezintă răbufnirea tuturor celor năpăstuiți. Prin duritatea versurilor transpare și participarea scriitorului, ca de altfel în toate replicile rostite de Răzvan. Funcția de comunicare și emoționare a monologului se verifică și în cazul dramei lui Hasdeu, dramă a demnității umane.

Numită de autor, apoi de Caragiale poemă dramatică, datorită succesiunii unor fapte, *Răzvan și Vidra* și-a cîștigat un loc de prestigiu în literatura națională pentru că prin ea s-a făcut trecerea de la piesa istorică, unde se povesteau luptele domnilor, la o formulă istorico-politică, în care versul a avut un rol hotărîtor. Se știe ce profundă a fost înrîurirea poeziei dramatice în procesul de sensibilizare a publicului. Atunci, la 1867, cu *Răzvan și Vidra*, Hasdeu a depășit etapa cînd teatrul avea doar o funcționalitate exterioară, de evocare. Opera aducea în planul dramaturgiei istorice românești semnificații etice și estetice. Modalitățile literare se îmbogățesc, adăugîndu-se vechiului discurs, accentuat retoric, vibrația lirică, un comentariu colateral ce se îngemănează cu reflecția profundă. Lirismul în teatrul istoric imprimă un plus de participare a scriitorului,

Scanned with OKEN Scanner

precum și o nuanțare a dramaticului. Și pentru Hasdeu, „drama este poezia completă“[1].

Recurgînd la versul amplu, de cele mai multe ori de o apreciabilă cursivitate, cîteodată scăpărător ca idee și sonoritate, Hasdeu a căutat, și în parte a reușit, ca opera sa, o adevărată profesiune de credință,

„Am scris această dramă, ce-n viața-mi o să fie
ca floarea „nu mă uita“ !
P-o stîncă, ne-ncetat:
Așa 'oftarea-mi lungă aicea-i închegată
Suspin cristalizat !“

(DEDICAȚIUNE)

să se așeze durabil la temelia teatrului românesc.

Cu B.P. Hasdeu, dramaturgia românească depășea etapa căutărilor în domeniul modalităților literare, deschizînd cu energie seria unor noi și moderne ipostaze ale personajului istoric. De la Alecsandri la D. Bolintineanu și Samson Bodnărescu ori Eminescu, de la Antonin Roques la Al. Davila, B. Șt. Delavrancea și Camil Petrescu, Horia Lovinescu sau Paul Anghel, drama istorică națională a acumulat valori arhitectonice și forme de expresie în acord cu evoluția conceptului de teatru istoric.

Drama *Răzvan și Vidra* a semnificat momentul desprinderii de narațiunea lineară, aducînd

---

1 Victor Hugo, *Cromwell, Preface*, chronologie et introduction par Annie Ubersfeld, Garnier-Flammarion, 1968, p. 77.

Scanned with OKEN Scanner

în prim plan dezbaterea gravă, analiza trăirilor umane, cu ajutorul poeziei, configurînd dimensiunile unei literaturi dramatice de inspirație istorică, cu implicații filozofice, în care metafora și simbolul comunică neașteptate înțelesuri.

Controversată și amendată de unii contemporani, sau pusă de timp în drepturile reale, *Răzvan și Vidra* și-a tăiat singură drumul în istoria dramaturgiei și artei spectacolului. Generații întregi de artiști, regizori și istorici literari au găsit mereu în această operă dramatică nu numai superbul cînt al libertății și demnității umane, fără de care viața individului este fără sens, nu numai ineditul unui personaj-simbol sau noutatea unor formule teatrale, ci și vocea hotărîtă a romanticului Hasdeu și prin ea a unei epoci. Tot așa cum în *Cromwell* se deslușește spiritul lui Hugo. Scînteietoare și iscoditoare ca însuși autorul ei, poema despre Răzvan-Vodă, dramă a unor zbateri și căutări colective, a marcat nu numai începutul literaturii dramatice, dar și perspectivele creatoare ale modernității teatrului românesc.

ANTOANETA MACOVEI

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN ȘI VIDRA

PREFAȚA AUTORULUI

Această dramă este, sau cel puțin aș fi dorit să fie, o producere literară, psicologică și istorică.

Din punctul de vedere literar, am avut a mă lupta cu dificultatea versificațiunii, sporită astă dată prin o altă dificultate și mai mare, anume acea de a scri în limba românească din secolul XVI, fără neologisme și fără inversiuni moderne.

În privința psicologică, mă îngreuia varietatea caracterelor ce le introdusei în cadrul dramei mele: caracterul înfocat, generos, eroic și impresionabil al lui Răzvan; caracterul ambițios, imperativ și orgolios al Vidrei; caracterul avar și laș al lui Sbierea, două caractere de țăran românesc personificate în moș Tănase și în Răzașul; în fine, nu știu dacă am reușit dar intenția mea a fost de a da fiecărui personaj, chiar și dintre cele mai secundare, cîte o nuanță proprie și obiectivă.

În fine, în privința istorică, avui în vedere două preocupațiuni deopotrivă importante: istoria epocii în genere și istoria lui Răzvan în parte.

Din cronicarii noștri noi știm numai atîta că finitul secolului XVI a fost unul din perioadele cele mai oligarhice din analele României. Această luptă de ură între boieri și popor, între cei avuți și cei săraci, între cei apăsați și cei ce apăsau, eu m-am încercat a o face pe cît se

putea mai plastică în actele I și II. În zadar ar voi cineva să mă acuze de aluziuni la actualitate: mai repet o dată, eu am voit a depinge aristocrația și democrația românească din secolul XVI, iar nicidecum mîrăiturile partitelor de astăzi. Afară de aceasta, pentru a complecta tabloul istoric al epocii, am găsit loc de a schița unele instituțiuni și obicee, neatinse de cronicarii noștri, dar conservate din întîmplare în documente, în legislație sau în tradițiuni.

Cît privește istoria lui Răzvan, în speție, răposatul Bălcescu scrise în *România literară* o biografie foarte erudită a acestui brav aliat al lui Mihai. I-a scăpat, însă, din vedere două împrejurări destul de interesante: anume, dintîi că mama lui Răzvan fusese româncă; și al doilea că Răzvan a fost pe lîngă Aron-Vodă nu agă, ci hatman, după mărturia lui Miron Costin.

În sfîrșit, mă vor întreba unii: de ce n-am lăsat pe Răzvan să domnească cinci luni, precum a domnit în realitate? și de ce nu i-am permis a muri în țeapă?... Răspunsul e lesne de făcut. Pe de o parte, într-o dramă cinci luni este un singur moment, iar pe de altă parte, nimic nu poate fi mai puțin dramatic decît o țeapă. Istoria ne spune în bloc că Răzvan domni *foarte puțin și muri într-un mod tragic în urma unei bătălii cu invazia polonă!* ei bine! opera mea nu contrazice de loc aceste două fapte sintetice.

(*Răzvan și Vidra*, ediția a II-a, Buc., 1867, p. I—II).

RĂZVAN ȘI VIDRA[1]

Poemă dramatică în cinci cînturi

Mărirea deşartă şi iubirea de argint, acestea sînt neşte neputinţi iuţi ale sufletului.

MITROP. TEOFIL, Cazania, 1644

---

1 Titlul lucrării lui Hasdeu a fost iniţial *Resvan-Vodă*, dramă istorică în 5 cînturi în versuri. Atît în coloanele ziarului *Perseverenţa* cît şi în broşură, socotită a II-a ediţie (*Resvan-Vodă*, dramă istorică în 5 acte în versuri, ed. II, preţul 4 sfanţi, Librăriile Soccu comp. şi G. Ioanidu, Buc., Tipografia lucrătorilor asociaţi) s-a menţinut aceeaşi formă. Abia în 1869 scriitorul îi modifică titlul în *Răzvan şi Vidra*.

Scanned with OKEN Scanner

DEDICAȚIUNE

Soției mele
Iulia Petriceicu-Hasdeu

Cumplita sărăcie și-invidia vicleană
Danțau în jurul meu!
În inimă durere, și-o lacrimă pe geană,
Și-n piept suspinul greu!

Tu însă, ca o lampă rămasă mîngîiere
Cînd faclele s-au stîns,
Cu-o rază de iubire sorbeai acea durere,
Secai amarul plîns!

Suspinul singur numai îmi sta mereu în cale,
Oftam fără să voiesc,
Ca umbrele ce-n fața luminii matinale
De noapte ne-amintesc!

În zilele acelea de sumbră poezie,
Cu-o mînă-n mîna ta,
Am scris această dramă, ce-n vieață-mi o să fie
Ca floarea „nu m-uita"!

În stalactit se-ncheagă o undă, picurată
P-o stîncă, ne-ncetat!
Așa oftarea-mi lungă aicea-i închegată
Suspin cristalizat!

Mănia mizantroapă a omului în goană,
Sarcasmul infernal,
Le vezi în astă carte, înfipte-ntr-o icoană
Cu vîrful de pumnal!

Și cui să-nchin eu oare, cînd timpul se răzbună,
Echoul amorțit
Din nemilosul viscol pe care împreună
Abia l-am resimțit?

O tu, ce chiar suspinul îl împărțeai cu mine,
Făcîndu-l mai ușor:
Tăiai oftarea-ntreagă în două mici suspine,
Unite prin amor!...

B.P.H.

Scanned with OKEN Scanner

CÎNTUL I

UN ROB PENTR-UN GALBEN[1]

În Moldova au cei mici despre cei mari acest obicei de pier fără judeţ[2], fără vină şi fără samă. Singuri cei mari judecători, singuri pîrîşi şi singuri plinitori legii. Şi de acest obicei Moldova nu scapă.[3]

URECHE, sub anul 1564.

---

1 Viaţa robilor ţigani, condiţia lor subumană, a atras foarte mulţi scriitori. În special veacul al XIX-lea, cunoscut ca unul al eliberării popoarelor, a adus în centrul atenţiei creatorilor romantici problema sclavici negre. De la eruditele studii teoretice ale lui M. Kogălniceanu, N. Bălcescu sau I. A. Candrea şi pînă la o consistentă literatură închinată tuturor „Porojenilor", scriitorii români au dezvăluit dramatismul unei vieţi sortite opresiunii şi disprețului.

În 1837, M. Kogălniceanu publica la Berlin lucrarea *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigains*, fiind de altfel preocupat pînă la sfîrşitul vieţii sale de situaţia robilor *(Desrobirea ţiganilor, ştergerea privilegiilor boiereşti, emanciparea ţăranilor*, 1891, în *Analele Acad. Rom. Partea administrativă şi Dezbaterile*, vol. XIII, pp. 255—300). Semnalăm şi studiul lingvistic scris de I. A. Candrea, *Influenţa ţiganilor asupra literaturii poporane române*, publicat în *Revista nouă* a lui Hasdeu, nr. 2, an. VII, 1894.

Subiectul dramei *Răzvan şi Vidra* i-a fost sugerat lui Hasdeu de studiul lui N. Bălcescu, *Răsvan Vodă*, apărut în *România literară*, 1855, nr. 1, pp. 3—7 şi reluat în cartea a III-a *Servagiu* a *Istorici românilor sub Mihai Voievod*

FEŢELE:

RĂZVAN, *ţigan dezrobit*
SBIEREA, *boier bătrîn*
TĂNASE, *cerşetor*
BAŞOTĂ, *mare vatav*
DASCĂLUL
TÎRGOVEAŢA I
TÎRGOVEAŢA II
TÎRGOVEAŢA III
TÎRGOVEAŢA IV
TÎRGOVEŢUL I
TÎRGOVEŢUL II
TÎRGOVEŢUL III
FATA I
FATĂ II
SLUJITORII *de la vălăşie*

O piaţă în Iaşi, în fund o biserică, mai încoace o piatră, în lături case.

Viteazul. Prevalîndu-se de evocarea sfîrşitului lui Răzvan, N. Bălcescu dizertează, de fapt, despre necesitatea luptei pentru egalitate şi libertate a oamenilor: „Născut ţigan, dintr-un neam osîndit de veacuri la robie, el fu o dovadă puternică că în ochii providenţii nu sînt popoare alese şi popoare osîndite, că ea răspîndeşte deopotrivă îndurările sale peste toţi oamenii, fără osebire de naţie şi clasă, puind pe fruntea ficcăruia pecetea dumnezeirei şi declarîndu-l cu drepturi deopotrivă cu toată omenirea, la libertate, la egalitate, la virtute şi la adevăr". — 2 Judeţ — judecată. — 3 Comentariul lui Gr. Ureche se referă la omorîrea de către Lăpuşneanu a celor 47 de boieri. Citatul face parte din *Nakazanie, adecă învăţătură şi certare celor mari şi puternici:* „În Moldova este acel obiceiu, de pier fără număr, fără giudeţ, fără leac de vină" (Gr. Ureche şi Simion Dascălu, *Letopiseţul Ţării Moldovii*, ediţie comentată de C. Giurescu, Scrisul românesc, Craiova, 1943, p. 147).

Scanned with OKEN Scanner

TĂNASE *(şezînd pe piatră)*

Miluieşte-mă, jupîne! Dumnezeu va da-nzecit
Sufletelor ce se-ndură de-un sărman nenorocit!

SBIEREA *(oprindu-se în drum)*

Cum? Ce spui? La sută mia? O camătă minunată!
De-ar fi astfel, toată starea-mi eu ţi-aş da-o chiar îndată...
Să ştii însă că dînd una, n-o mai vezi, n-o mai găseşti...

TĂNASE *(sculîndu-se)*

Miluieşte-mă, jupîne, cu ce singur socoteşti!
Ş-un bănuţ o să-mi ajungă... Iată de trei zile-n gură
N-am luat un pic de pîine, n-am avut o fărmitură...

SBIEREA

De trei zile? Ce minciună!... Ş-apoi cine-i vinovat?
Pentru mine e tot una, de-ai mîncat sau n-ai mîncat...
Un bănuţ! Cum nu! E lesne!... Bănişorii nu s-aruncă.
Decît cerşitor, mai bine ia toporul şi la muncă.
(Răzvan se arată în fund şi se opreşte din dosul lui Sbierea)

TĂNASE

Vai, jupîne! Vai, jupîne!... Nu cerșește un român,
Nu cerșește cît mai are un pai de nădejde-n sîn!
Nici eu nu cerșeam, jupîne, pe cînd aveam vitișoare,
Și-un pămînt cît trage plugul, și-o prispuliță la soare;
Dar vecinii, din rea pizmă, la judecată m-au tras,
Și-acum iată-mă-s, jupîne, gol pe poduri am rămas!...
Copilașii plîng de foame...

SBIEREA

Copilașii!... Vrea să zică
Tu ești un nebun de frunte? După ce n-ai chiar nimică,
Te mai apuci de prăsilă... Auzi! Îi trebui copii!
Un neam de netoți... Dă-mi pace! Ducă-se pe la pustii[1]!

TĂNASE *(așezîndu-se)*

Of, of, of!... Și tu, jupîne, o să dai de vreo ispită!,
(Sbierea face trei cruci mari de-naintea bisericii și se dea părtează, fără a băga de seamă că i-a căzut o pungă din chimir)

RĂZVAN[2]

Așa cruci evlavioase, așa față răstignită,
Așa-nchinăciuni plecate, pînă la brîu și mai jos,
Nu făcea nici sfîntul Petre, nici însuși Domnul Hristos!

---

1 Exponent al clasei boierești, Sbierea manifestă desconsiderare față de lumea năpăstuiților. Replica rostită este voit umilitoare la adresa lui Tănase. — 2 Răzvan a fost inițial vasalul lui Sigismund (cel care îl numește domn la 24 aprilie 1595). A slujit în armata polonă, unde urcase treptele ierarhiei militare. Sub Aron, este numit hatman și

Scanned with OKEN Scanner

Brc! Jupînul ăsta crede că drept la rai o să meargă,
Pe cînd dracii după dînsul cu limba scoasă alcargă!...
(Face cîțiva pași și ridică de jos punga)
Aolcau! O punguliță!... Ba-i un săculeț cam greu!...
Îl va fi pierdut boicrul cel cu zor de Dumnezeu...
Măi, oprește-te, jupîne!... Stăi, jupîne, de m-ascultă!...

SBIEREA, *(din afară)*
La naiba! Ți-am spus odată că nu-mi place vorba multă!
Un singur pas nu poți face făr' să dai de vr-un calic!...
Fugi! N-am bani! N-am o groșiță[1]! N-am nimic,
nimic, nimic!

RĂZVAN
Nimic n-are săracuțul! Așa zice!... Prin urmare,
Omul neputînd să piarză tocmai lucrul ce nu-l are,

---

comandant al gărzii personale a voicvodului. «Nu i se cunoaște tatăl; mama sa — o spune Mihai Viteazul solului polon Lubiencki — era roabă dintr-un sat, în Țara Românească. La 3 iunie 1595, Răzvan încheie un „tratat" prin care țara se supune lui Sigismund Báthory ce se] autointitulează „Principe al Transilvaniei, Moldovei, Valahiei Transalpine și a Sfîntului Imperiu". Răzvan rămîne „locțiitor" al principelui transilvan, în condiții mai grele decît cîrmuise pînă atunci vreun domn sub suzeranitatea Porții. Această situație a provocat reacția oficialităților polone care doreau ca Moldova să rămînă în sfera lor de influență." (Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, Editura științifică și enciclopedică, Buc., 1976, p. 316). Ajută pe Mihai Viteazul la alungarea turcilor (vara lui 1595), se întoarce în Moldova, unde își găsește tronul ocupat de Ieremia Movilă.

1 Groșiță — monedă de argint.

Scanned with OKEN Scanner

Punga nu-i a lui. Atuncea... fie dar a cui o vrea,
De vreme ce toată lumea mi se leapădă de ea...
(Numără: unu... cinci... opt...)
Douăzeci, şi toţi cu găuri! Parc-ar fi să-mi povestească
Cum se dezmierdau, sărmanii, în salba sărbătorească,
Pe-un grumaz de ţărăncuţă, grăsuliu şi răsfăţat,
Pînă ce ghiara ciocoimii din carne i-au înhăţat!...
De-ar avea banii o limbă, lucrurile ce ne-ar spune
Pe mulţi albi i-ar face negri, ca cel mai negru tăciune...
Nu! Eu nu vreau astă pungă! Şi chiar-foame de mi-ar fi,
Pîinea astfel cumpărată mă tem că m-ar otrăvi!...
Moşule![1]

TĂNASE

Ce vrei?

RĂZVAN

Jupînul nu ţi-a dat lescaie frîntă?
Uite! Eu îţi dau o pungă.... Scoală, moşule, şi cîntă!

TĂNASE

De la un ţigan pomană?

RĂZVAN

Dec! Şi totuşi pe boier,
De-ţi da o scîrbă de-aramă, tu l-ai fi urcat în cer?[2]

---

1 Acest prim gest al lui Răzvan constituie o dovadă certă a cinstei sale, a credinţei că tot ceea ce a fost luat cu forţa de către asupritori trebuie restituit celor nevoiaşi. — 2 Semeţia şi dîrzenia caracterului eroului se fac simţite încă de la această replică.

Scanned with OKEN Scanner

TĂNASE

E român, oricum...

RĂZVAN

Jupînul e român? Vai, ce ocară!
Te-nșeli, moșule! El este piatră, lemn, strigoi sau fiară,
Dar numai român nu-l cheamă, că mult mai român sînt eú!...
Nu căta că-ți pare searbăd și pîrlit obrazul meu!...
Că nici noaptea nu-i bălană, dar pămîntul odihnește;
Că și pîinea de secară este neagră, dar hrănește!
Ș-apói, moșule, eu unul nu-s țigan de rînd, mă jur,[1]
Nu, nu, crede-mă. În pieptu-mi bate suflet de vultur.
Măiculița fu româncă...

TĂNASE

Moldovcancă?

RĂZVAN

Se-nțelege.

TĂNASE

Moldovcancă? Ce-auz, Doamne! Dar asta-i o fărdelege.
Unde s-a aflat
Că s-a-mpreunat
Corbi cu turturele

---

1 Precizarea „eu nu-s țigan de rînd" întărește ideea că personajul reprezintă o figură aparte chiar în rîndul celor cu „obrazul pîrlit", un om cu un suflet mare, dornic de libertate.

Scanned with OKEN Scanner

Şerpi cu floricele,
Urşi cu căprioare
Şi norii cu soare?...
O porumbiţă să-ndure un bărbat cioroi...

RĂZVAN

Taci, măi!
Că simţesc cum intră-n mine şaptezeci de năbădăi!...
N-atinge ţărîna mamei, că nu mai ştiu ce-o să fie!
Mi se-ntîmplă multe pozne, cînd sînt cuprins de mănie,
Eu nu-s ţigan... ţi-am mai spus-o! Nu mă mai tot
zăpăci!...
Mai pe scurt, na, iată banii!... Pleacă dracului d-aci!

TĂNASE

De la un şerb nu voi cere, nu voi lua niciodată!
Ursita-mi e neferice, dar a ta-i chiar blestemată.
De mi-ar fi să mor de foame, mîna mea n-o voi păta,
Primind milă dintr-o mînă, care... nici ea nu-i a ta![1]

RĂZVAN

Eu şerb? dar bată-te focul, mitropolitul Năstase
Nu ştii oare că la moarte-i pe toţi robii săi iertase?...
Singurul vlădică-n lume, sau cel puţin la români,
Care nu voia ca fraţii să fie slugi şi stăpîni,
Fiind tot un os ş-o carne... Aşa scris-au în diată[2],
Poruncind să plece slobozi toţi ţiganii săi deodată;
Toţi, moşule, pîn' la unul; bărbaţi, copii şi muieri...

---

1 Replica releva, pe lîngă cinstea cerşetorului, şi deplîngerea „ursitei blestemate" a lui Răzvan. Este ideea pe care Hasdeu a pus mereu accentul în drama sa. Eroul este conturat şi ca un rezultat al acestui *datum*. — 2 Diată — testament.

Scanned with OKEN Scanner

S-a spart lanțul! De-atunci, iată, două ierni și două veri
Eu zbor în stînga și-n dreapta, ca voioasa ciocîrlie
Pe care n-o mai poprește ferecata colivie.

TĂNASE

Ești țigan pe jumătate, nu ești rob...

RĂZVAN

Asta-i nimic.
Mai este ceva. Văzut-ai?...

TĂNASE

Ce?

RĂZVAN

Un țigan grămătic[1]?

TĂNASE

Grămătic? nu!... nu, băicte... N-am văzut, căci nu se vede,
Și chiar de-aș vedea cu ochii, pare-mi-se că n-aș crede.

RĂZVAN

Țiganii sînt tot ce-ți placă: șelari[2], fierari, potcovari...

TĂNASE

Calăi...

---

1 Grămătic — scriitor într-o cancelarie. — 2 Șelar — meșter care face șei.

RĂZVAN

Adecă, nu-i vorbă, nici calăii nu sînt rari!
Dar grămătici, ba... Ei bine! Numai singur eu supt soare,
Dintre mii de țigănime, știut-am să-nvăț scrisoare,
Sîrbească și românească, încît ajunsei de mic
În casa mitropoliei cel mai isteț grămătic...
Grămătic, moșule dragă!... Acuma ia dară banii
Și te rog a nu mă pune într-un hal cu toți țiganii.

TĂNASE

Dar acești bani, măi băiete, vor fi un lucru... furat.

RĂZVAN

Așa-i! Tocmai! Ai dreptate! Ai vorbit adevărat!
Toți banii din țara noastră poartă, moșule, pe sine
Semnul furilor[1] ce-i pradă, printre lacrimi și suspine,
De la noi, de la opincă, de la omul cel sărman.
Ș-apoi nu vor să ne-arunce în obraz un gologan!
Zburători ce sug în umbră! Javre, moșule, d-acelea
La care omenească-ți pare numai fața, numai pielea,
Iar sufletul pe dobîndă fu luat de la satan,
Cu tocmeală să se-ntoarcă mai murdar și mai viclean!

TĂNASE

Bine, bine spui, băiete!...

RĂZVAN

Lucru furat! ai dreptate!
Însă n-oi fi eu acela care va prăda pe-un frate!
Mama, buna măiculiță, din mormînt ar tresări,
De-ar ști că-n pieptu-mi se mișcă păcatul de-a tîlhări!...

---

1 Fur. — hoț.

Scanned with OKEN Scanner

Dar la naiba frunză verde! Ce să mai tocăm degeabă?
Iată banii; mulțumește, du-te, caută-ți de treabă!
Află, moșule, atîta: fie banii chiar furați,
Copilașii tăi te-așteaptă fără pită și-nsetați!...

TĂNASE *(luînd punga și sculîndu-se)*

Bogdaprosti, măi băicte!... Bogdaprosti! Rău îmi pare
Ca să văz o lighioană c-un suflet atît de mare!
De-ai fi român, calé-valé! dar țigan, păcat! păcat!
Tat-tău o fi fost, băiete, o groază de blăstemat
De-a întortochiat pe mă-ta în lingușirile lui...
Multe dragostea mai face pe fața pămîntului!
E curat un fel de boală, ce de noi cînd se lipește,
Pe român mi-l țigănește, pe țigan mi-l românește,
Toate lucrurile-n lume cu susul le pune-n jos;
Îngerul urît se pare, ucigă-l crucea frumos!...
Dar eram să uit, băiete, de-a te-ntreba cum te cheamă?

RĂZVAN

Pe mine Răzvan... Smaranda chema pe drăguța mamă;
Muri an... ba nu! trăiește! trăiește-n cugetul meu,
Și va trăi totdeauna, pînă voi trăi și eu!...

TĂNASE

Dumnezeu să mi-te-ajute, precum tu m-ajuți pe mine;
Zilele tale să curgă tot zile lungi și senine;
Iar nevoia să doboare pe oricine-ți va fi dușman![1]...
Rămîi sănătos, băiete!... Ce păcat că ești țigan!...
(pleacă murmurînd: Răzvan, Răzvan, Răzvan... apoi se întoarce)

---

1 Căldura vorbelor lui Tănase reflectă comunjunea dintre oamenii cu aceeași soartă.

Scanned with OKEN Scanner

Ştii ce? Mi-am luat de samă... Nu-mi trebuie punga-n-treagă,
Mi-ajunge ş-un singur galben, zău aşa, Răzvane dragă!
Mai sînt mulţi săraci, băiete, şi eu n-aş vrea de prisos,
Pe cînd se zbuciumă fraţii, simţind cuţitul la os!
(scoţînd punga)
Na!...

RĂZVAN

Dar, moşule...

TĂNASE

Ascultă, nu mai face vorbă lungă!
Mai împarte tu ş-altora pîine din această pungă.
(Ia un galben şi dă sacul lui Răzvan)
Fă pe gîndul meu, căci altfel, zău, nu primesc nici un ban...
Acuma, mă duc, băiete... Mare păcat că-i ţigan!...
(iese)

RĂZVAN

Bietul om!... Ce fudulie! Ce vorbe late! Ce toană!
Cineva, privind, l-ar crede că-i un împărat în goană!
Ce despreţ! D-abia ne vede... Taica lui n-a fost ţigan!...
(se uită în jur cu pază, apoi scoate din sîn o hîrtie)
Lumea-şi bate joc de mine! Rîde lumea de Răzvan!...
O să rîz şi eu de lume!... Da, vom rîde fiecare:
Ea de mine cu trufie, eu de dînsa cu turbare!...[1]
(Lipeşte hîrtia pe un stîlp şi iese, pe cînd uşa bisericii se deschise, venind mai mulţi, dintre care dascălul se opreşte lîngă hîrtie, iar ceilalţi se grămădesc.)

---

1 Scena, de o mare forţă dramatică, ne duce cu gîndul la nenumăratele proteste şi răzvrătiri ale celor obidiţi, din

TÎRGOVEAȚA I

Uf! Nu mai stau pe picioare de necăjită ce sînt!
Zău, nu-i prea bună zăbava, fie locul cît de sfînt:
Părințelul Agaftanghel ar fi un preot cu minte,
Dar lungește, vai!... Te face să fugi chiar de cele sfinte.

TÎRGOVEAȚA II

E mai deștept popa Tacu de la sfîntul Nicolai;
În două vorbe ți-arată calea-n iad și calea-n rai,
Ș-apoi îți zice: alege-ți — și-ntr-o suflare sfîrșește;
De-ți place iadul sau raiul, cum vrei, el nu te silește...
(Dascălul, stînd lîngă hîrtie, începe a rîde cu hohot.)

TÎRGOVEAȚA I

Dar tu ce rîzi, măi fîrtate, singur, chiar ca un smintit?
Te știam om de ispravă! Doară n-ai înnebunit?
Spune, ce scrie pe-acolo?

TÎRGOVEȚELE

Cine scrie și cum scrie?

TÎRGOVEȚUL II

Nu cumva iarăși vreun cîntec, rînjind de biata Domnie?

---

zbuciumatul veac al XVI-lea, împotriva domnitorului. Intenția mărturisită a lui Răzvan de a rîde de lume „cu turbare" reflectă decizia unei lupte deschise contra celor ce-l batjocoreau. Citirea versurilor, cu ton de pamflet, de către dascăl, adună tîrgoveții. Apariția mulțimii, a acestui personaj colectiv, atît de puțin prezent în literatura română pînă la Hasdeu, personaj activ, reliefează atitudinea fermă a dramaturgului de solidarizare cu cei nedreptățiți.

Scanned with OKEN Scanner

TÎRGOVEȚUL III

Sau poate vreo păcăleală, pe vornici? pe logofeți?

DASCĂLUL

„Εγνων. ἀνέγνων. κατέγνων"[1] ! niște cai verzi pe pereți!...

TÎRGOVEȚUL I

Ești nerod; și pace bună! Eu nu-s cărturar ca tine.

TÎRGOVEȚUL II

Nici eu!

TÎRGOVEȚUL III

Nici eu!

TOȚI

Chiar nici unul!

DASCĂLUL

Așa să fie!

TOȚI

Vezi bine!

DASCĂLUL

Vai de țară!

TÎRGOVEȚUL I

Tu citește!

---

[1] „Am cunoscut, am răscunoscut, am condamnat" (gr.).

Scanned with OKEN Scanner

TÎRGOVEȚUL II

Ești dascăl!

TÎRGOVEȚUL III

E treaba ta!

TÎRGOVEAȚA I

Curînd! Curînd!

TÎRGOVEAȚA II

Zi odată!

CELELALTE

Nu mai putem aștepta!

DASCĂLUL

Fiindcă voi nu știți carte...

TOȚI

Ei bine?

DASCĂLUL

Dar faceți gură...

TOȚI

Ei bine?

DASCĂLUL

Căci din păcate, a românului făptură...

Este....

TOȚI

Ei bine?

Scanned with OKEN Scanner

DASCĂLUL
Să zbiere cu cîtu-i mai nătărău...

TOȚI

Ei bine?

DASCĂLUL
De voi mi-e milă...

TOȚI
Ei bine?

DASCĂLUL
Voi citi eu.

TÎRGOVEȚUL I
Citește!

TÎRGOVEȚUL II
Da! Da!

TÎRGOVEȚUL III
Începe!

TÎRGOVEȚELE
Ascultare! Ascultare!

TÎRGOVEȚUL I
Eu port bumbac în ureche. Ridică-ți glasul mai tare...

TÎRGOVEȚUL II
Dar nu răcni, că pe mine mă cam supără la cap...

Scanned with OKEN Scanner

TÎRGOVEŢUL III

Mai în sfîrşit, hai o dată, mişcă-ţi barba cea de ţap!

DASCĂLUL *(citeşte)*

Frunză verde de negară![1]
De cînd domneşte în ţară
Petru-Vodă şchiop şi slut,
De rîs ţara s-a făcut!...

TOŢI

De rîs ţara s-a făcut! Da, da, da!
Hi, hi, hi! Ha, ha, ha! Hi, hi! Ha, ha!

TÎRGOVEAŢA I

Petru-Vodă şchiopătcază, dar nu-i slut!

---

1 Versurile, în forma populară, trădcază, de fapt, gîndurile scriitorului. Duşman declarat al monarhiei, Hasdeu nu a pierdut nici un prilej de a îndrepta asupră-i teribila armă a pamfletului.

Cu articolul *Dormitorul*, redactorul *Columnei lui Traian* îşi continua cu consecvenţă şi simţ politic combativ campania de presă antidinastică, începută în 1868.

Scriind în loc de *domnitor* — *dormitor*, vădit intenţionat — Hasdeu denunţa „Străinul" (cuvîntul este cules pe tot parcursul articolului cu litere grase), pe cel ce „nu vede, nu aude, nu simte, nu înţelege nimic. Fără să aibă vreun răsunet în ţară, somnul îi arată sub o aparinţă amicală o potaie de bufoni, gata a-l părăsi cei dintîi, din dată ce va trece timpul glumei! (...). Aşadară, mai repetim încă o dată, adevărul este că un Dormitor conduce astăzi, printre stînci şi furtune, zdruncinata barcă a Românici". *(Columna lui Traian*, nr. 11, din 6 aprilie, 1870).

Scanned with OKEN Scanner

TÎRGOVEAȚA II

Nu, nu, nu este!
Ba-i chiar frumușel la față ca Fătul cel din poveste!

TÎRGOVEȚII

Tăceți, gîștelor, o dată!

TÎRGOVEȚELE

Auzi, obraznici, mojici!

DASCĂLUL

Ori m-eți asculta, sau altfel mă duc și vă las aici...

TÎRGOVEȚII

Ba nu... Citește! citește!

TÎRGOVEȚELE

Noi gîște? Noi?... Ce ocară!

TÎRGOVEȚUL I

Tăceți sau plecați!

TÎRGOVEȚUL II

Firește!

TÎRGOVEȚUL III

Da, da! Afară! Afară!

DASCĂLUL

Vreți să m-ascultați odată?

Scanned with OKEN Scanner

TÎRGOVEȚUL I

Negreșit! Nu ne pricepi!

TÎRGOVEȚUL II

Citește! Haide! Tăcere!

TÎRGOVEȚUL III

Apoi dară ce nu-ncepi?

DASCĂLUL

Frunză verde de negară!
Vodă doarme în cămară,
Iar boierii tot furînd,
Își fac trebile pe rînd!

TOȚI

Își fac trebile pe rînd! Da, da, da!
Hi, hi, hi! Ha, ha, ha! Hi, hi! Ha, ha!

DASCĂLUL

Frunză verde de negară!
Norodul plînge și zbiară,
Dar în cer și pe pămînt
Nu-l aude nici un sfînt!

TOȚI

Nu-l aude nici un sfînt! Da, da, da!
Hi, hi, hi! Ha, ha, ha! Hi, hi! Ha, ha!

DASCĂLUL

Frunză verde de neg...

Scanned with OKEN Scanner

TÎRGOVEAŢA I *(întrerupînd)*

Haide! iarăşi frunză de negară?
Ce, Doamne! Tot numai una?... Ca şi cînd n-ar fi într-o vară
Feluri de feluri de frunze!...

TÎRGOVEAŢA II

Viorele, rosmarini...

TÎRGOVEAŢA III

Garofiţe, busuioace...

TÎRGOVEAŢA IV

Trandafiri, brînduşe...

TOATE

Crini...

TÎRGOVEŢUL I

Tăceţi o dată, că-i poznă!

TÎRGOVEŢUL II

O să vă luăm la goană!

TÎRGOVEAŢA I

Auzit-ai, soro, vorbe!

TÎRGOVEŢUL III

Bre! Doar nu eşti o icoană?

TÎRGOVEAŢA II

Dar nici dumneata un vodă, ca să ne batjocoreşti!

Scanned with OKEN Scanner

DASCĂLUL

Vreţi să citesc mai departe? Nu vreţi?...

TOŢI

Ba da, să citeşti!

DASCĂLUL

Frunză verde de negară!
Decît un Domn de ocară,
Iar boieri mişei şi hoţi,
Mai bine la dracu toţi![1]

TOŢI

Mai bine la dracu toţi! Da, da, da!
Hi, hi, hi! Ha, ha, ha! Hi, hi! Ha, ha!

TÎRGOVEŢUL I

Măi! Oare tocmai la dracu? Să nu fie?... Ştii... Mai lasă...

TÎRGOVEŢUL II

Ba nu! Nicidecum! La dracu?

TÎRGOVEŢUL III

La dracu cei ce ne-apasă!

---

1 N. Iorga a fost printre primii care a vorbit în *Neamul romănesc literar*, nr. 5, 12 februarie 1912, p. 72, despre caracterul politic al dramei, referindu-se tocmai la aceste *Cîntece de batjocură împotriva lui Petru Şchiopul*.

Scanned with OKEN Scanner

TÎRGOVEȚUL I

Fie și la dracu, totuși... vr-o vorbă mai cu papuci...
De pildă ! la cel cu coadă și cu coarne să te duci !
Se-nțelege că-i tot dracul, dar ocara-i mai cioplită...

DASCĂLUL

Aș! Cu coarne și cu coadă poate să fie și-o vită!
Mai bine dar drept la dracu!

TÎRGOVEȚUL II

Mai bine, pre legea mea!

MAI MULTE VOCI

Ho! Încet! Vine vatavul!

TÎRGOVEAȚA I

O să dăm de vr-o belea!...

(se arată Bașotă, înconjurat de slujitori)

DASCĂLUL

Sosește nenorocitul, tocmai cînd vorbeam de vite!
Se-ntîmplă, zău, cîteodată cimilituri potrivite.

BAȘOTĂ

Oameni buni! Ce stați aicea? Ce veste? Ce v-ați oprit?
Cu ce scop?... A! O hîrtie! Să vedem, ce s-a citit?

TÎRGOVEȚUL I

Va fi o carte domnească...

TÎRGOVEȚUL II

O cazanie...

Scanned with OKEN Scanner

TÎRGOVEȚUL III

O rugă...

BAȘOTĂ

Slujitori! să fiți cu pază, ca nici unul să nu fugă!...
Parc-aș fi sigur că-i iarăși vreun cîntec nerușinat.

TÎRGOVEȚUL I

N-aș crede!

TÎRGOVEȚUL II

Nu-l mai citește!

TÎRGOVEȚUL III

Foarte rău ne-am încurcat...

BAȘOTĂ

(apropiindu-se de placard și silabisind: frun... frunză...
verde... de negară... de cînd... dom... dom... domnește...)
Cum? Împotriva domniei? Împotriva stăpînirii?
Și voi toți sînteți în gloată părtași ai nelegiuirii?
A! V-am prins, lifte spurcate! Vi-i dragă viața sau ba?
Să-mi spună dar adevărul, pe cine l-oi întreba!

(Apucă de piept pe Tîrgovețul I)

Tu ai o față cam proastă: frunțe jos, gură căscată.
Semnele cele mai bune de-o inimă nestricată...
Pune dar mîna pe cuget, ș-arată-mi cine l-a scris
Acest cîntec ce cutează pe-un Vodă să-l ia în rîs?

TÎRGOVEȚUL I

Iartă-mă, jupîn vatave... măria ta și stăpîne...
Eu nu știu chiar nimicuța... de nu-i așa, să fiu cîne...

Scanned with OKEN Scanner

Eu am sosit acuşica... Sînt omul cel mai smerit...
Eu nu ştiu carte, jupîne... Nu eu, altul a citit...
(Răzvan, intrînd pe nesimţite, se amestecă în gloată)

BAŞOTĂ

A citit? Dar cine-anume? Care dintre toţi? Arată?

TÎRGOVEŢUL I *(arată la Dascăl)*

Acesta, jupîn vatave...

BAŞOTĂ

A! Fiinţă blestemată!

DASCĂLUL

Da, da! Cam aşa, jupîne! Ce să zic? Eu am citit.
Dar nu cu voie vegheată: chiar dumnealor m-au poftit...
Cercetează-i şi-i întreabă... Nu sînt cu cel cu pricina.
A citi cînd nu te lasă, de! a cui să fie vina?

BAŞOTĂ

Oameni buni! Acuma dară, ca să văz ce-i de făcut,
Vă mai întreb, cum anume a citit acest limbut?

TÎRGOVEŢUL I

Curat pe moldovenie...

TÎRGOVEŢUL II

Negreşit! Cum se citeşte!

BAŞOTĂ

Drace! nu-i aci-ntrebarea. Eu ştiu că moldoveneşte,
Dar citit-a oare iute? Fără a se-nvălmăşa?
Resfirat? Limpede? Neted? Repede?

Scanned with OKEN Scanner

MAI MULȚI

Așa! așa!

BAȘOTĂ

Așa-i, hoțule?... Ei bine! Acuma ce-mi vei răspunde?

DASCĂLUL

Hoț! Γνῶθι σαυτὸν[1], jupîne. Eu nu doresc a m-ascunde.
Citit-am cum este rostul; vezi bine că nu-n zadar
Am tot învățat la buche. Sînt dascăl! Sînt cărturar!

BAȘOTĂ

Ticălosule! Cum, Doamne, nu ți-e greu, nu ți-e rușine
Să-mi spui mie la palavre, cînd vorbești tocmai cu mine?
Eu! eu vatavul cel mare, mă-nțelegi tu cine-s eu?
Mîna dreaptă a lui Hatman[2], carele la rîndul său
Este și el mîna dreaptă a lui Vodă... Prin urmare,
Vreau să-ți spui, cap făr'de crieri! că eu vatavul cel mare,
N-aș putea citi prea iute ceea ce alții au scris.
Ș-apoi tu! tu s-o poți face? Ar fi un lucru de rîs!
Un dăscălaș, o nimică, tu să mă-ntreci chiar pe mine?
Aceasta-i peste putință! Aceasta nu se cuvine!...
Deci, judecata ți-e scurtă, fiind foarte-nvederat,
Că cine-i foarte obraznic este foarte vinovat.
Tu ai scris cîntecul ăsta! Te cunoști după sprînceană!
Un nas ascuțit de vulpe, o bărbiuță vicleană,
Ochi mici și buză subțire... chiar un chip de fariseu!

---

1 „Cunoaște-te pe tine însuți" (gr.). Sînt celebrele cuvinte ale lui Socrate, scrise pe frontonul de la Delfi. În latinește: *nosce te ipsum*. — 2 Rang boieresc în divanul Moldovei; persoană însărcinată cu comanda oștilor.

Scanned with OKEN Scanner

Vezi că te-am ghicit? Pe mine nu mă-nşeli tu, fătul meu!...
Slujitorilor, luaţi-l! E bun de spînzurătoare!

RĂZVAN

Mai staţi! De ce-i aşa pripă? Turci, tătari sînteţi voi oare
De săriţi dintr-o năvală grabnică a ne spînzura?
Jupîn vatav, mînă dreaptă! Mă rog nu te supăra!
Să fie oare cu cale, în ţara moldovenească,
A omorî pentr-un cîntec o fiinţă omenească?

BAŞOTĂ

Ţigan! Cioară! Faraoane!

RĂZVAN

Fie toate cum vei vra,
Dar pe bietul om, jupîne, iartă-l, nu-l mai spînzura!
El nu-i faraon, nu-i cioară; e român, îţi este frate...

TÎRGOVEŢII

Are dreptate ţiganul! Ţiganul are dreptate!

BAŞOTĂ

O să-l învăţ eu îndată! Să mă-nfrunte şi-un netot?
Băieţi! Pe-amîndoi luaţi-i! Spînzuraţi-i bot la bot!

RĂZVAN

Zău?. Ce spui? Aşa-i povestea? De minune! Foarte bine...
Atunci lăsaţi-l pe dascăl, şi luaţi-mă pe mine;
El nu-i vinovat, sărmanul; cîntecul făcut-am eu;
L-am scris, l-am lipit şi pace! De nu-i bun, îmi pare rău...
Ce priviţi aşa la mine? Doară nu-s o arătare...

Scanned with OKEN Scanner

MAI MULȚI

Tu ai scris?

RĂZVAN

Chiar eu, firește.

BAȘOTĂ

Lucru vrednic de mirare!
Un țigan să scrie stihuri, n-aș fi crezut-o... Ce-i drept,
Mutra-i oarecum arată suflet ager și deștept...
Vrea să zică, ș-acea doină din săptămîna trecută?...

RĂZVAN

Foaie verde magheran
Logofătul e viclean...
Da, da, jupîne vatave! Tot de mine e făcută...

TOȚI

Brel

BAȘOTĂ

Ciudat! Să știe carte o jivină de țigan!

RĂZVAN

Ba poate că-ntrec, jupîne, pe mulți boieri din Divan...

BAȘOTĂ

Slujitori! lăsați pe dascăl, măcar că eu cu arcanul
Pe toți dascălii i-aș prinde ș-aș spînzura cu toptanul;
Căci ei răzvrătesc norodul, ei învață pe cei mulți
C-ar trebui ca boierii să umble goi și desculți;
Și chiar ăst țigan n-ar merge astăzi la spînzurătoare

Scanned with OKEN Scanner

De n-ar fi fost nici un dascăl ca să-l pună la scrisoare...
Cată dar, dascăle, cată! scăpat-ai cum ai scăpat,
Dar păzește-te de dracul, c-o să dai de vr-un păcat!
Acuma tu, faraoane, răspunde-mi dar d-ocamdată,
De ce te-apuci tu d-o treabă poprită și neiertată?
O faci oare de la tine? sau cineva ți-o fi spus?

RĂZVAN

Apoi de, jupîn vatave, Stan e jos și Oprea-i sus!
Dumneata mereu ne spînzuri, și-astfel trăiești boiereste;
Eu fac doine și doinițe, ca să-mi petrec țigănește;[1]
Fiecare cu ce poate!... Nu-i dat dreptul orișicui
Să pună-n streang omenirea în mijlocul tîrgului!...
Și-apoi acest drept, jupîne, dacă mi s-ar da și mie,
Eu n-aș omorî nici unul, ca să pot ierta o mie.

BAȘOTĂ *(surîzînd)*

Șiret țigan!... Dar nu-i lesne a scăpa pe-un osîndit!
Fapta ce tu ai făcut-o e un lucru de gîndit.
A necinsti cîrmuirea, a batjocori Divanul,
Poate numai doară Vodă, sau măria sa Sultanul...
Totuși, dragul meu, o lege, un vechi și sfînt obicei,
Te-ar scoate din gura morții... Ești însurat sau holtei?

---

1 Răspunsul lui Răzvan marchează cu curaj conștiința inegalităților de clasă și modul diferențiat de a decide soarta aproapelui. Cei puternici pot „pune în streang omenirea", cei slabi au capacitatea de a ierta. Se vor observa mereu aceste antinomii, în gîndirea, vorbirea și acțiunile lui Răzvan. Structura personajului principal se conturează, chiar din aceste prime scene, pe o dominantă pozitivă, generoasă. De altfel, Hasdeu a urmărit să imprime eroului calități deosebite pentru a-i fixa existența de excepție.

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN

Ba nu-s însurat, jupînc...

BAŞOTĂ

Marc noroc! Eşti feriee!
Ai putea să scapi cu zile... În pravila ţării zice
Cum că de-osîndă se iartă pe cine-l ia de bărbat
O copilă, o fecioară, un suflet nevinovat...
Aşa-i obiceiul nostru, datina cea strămoşească.
Acuma rămîne numai vr-o fată să se găsească...
(Către tîrgoveţe)
Printre voi nu este oare?

FATA I

Sînt eu.

FATA II

Şi eu.

BAŞOTĂ

Minunat!
Două fete cum se cade? Nu-i aşa? De măritat?

FATA I

Negreşit!

FATA II

Fără-ndoială!

BAŞOTĂ

Prea bine. Spuneţi-mi dară,
Care dintre voi, de milă, nu va lăsa ca să piară
De-o caznă foarte cumplită acest băiat priceput?

Scanned with OKEN Scanner

Însuși eu voi face nunta, după cum am mai făcut,
M-eți fi ciraci[1]...

FATA I

Iertăciune! Eu una nu vreau, jupîne!...
Un bărbat țigan! O, Doamne! Cum se poate!...
E rușine!...

FATA II

Și nici eu!... Ferească sfîntul!... Mai bine foc și potop!
S-ajung de povestea lumii? Eu, fată de protopop?...

RĂZVAN

Așa-i? Atunci de ce dară ieșit-ați voi amîndouă,
Răsărind în sus deodată, ca ciupercile cînd plouă?
Ca să ne cîntați cu ison că sînteți de măritat?

FATA I

De ce!... Iată... Să se știe!

FATA II

Ce țigan nerușinat!

RĂZVAN

Măi! Le-ați auzit cu toții de la mic și pîn' la mare!
Astfel dar, de-acu-nainte veți ști bine fiecare,
Spunînd-o-n toată Moldova, spre știința tuturor
[...] că cine sînt dumnealor!
Mirese de porunceală ce-ar vrea bărbați să-și găsească...
Iar dumneaci mai cu seamă, o fată potropopească!
(Toți rîd cu hohote)

---

1 Cirac — slugă de încredere.

Scanned with OKEN Scanner

SBIEREA *(intrînd)*
Ce oameni lipsiți de minte. Să rîză chiar de prisos!
Și fără nici o dobîndă, și fără nici un folos.[1]

RĂZVAN
Ai văzut, jupîn vatave, că nu-i nici o fată-n lume
Ca să nu se înfioare, cînd aude de-al meu nume...
Frumoasă-i legea străbună, ce iartă pe-un vinovat,
Dacă poate să-l iubească un înger fără păcat;
Frumoasă-i legea străbună, care pricepe c-o ceață
Se pierde, cînd o răzbate o rază de dimineață;
Frumoasă-i legea străbună, care crede că nu-i rău
Alesul unei ființe curate ca Dumnezeu!...
Frumoasă-i legea străbună... dar dînsa nu-i pentru mine
Precum într-o florărie nu-i loc unui mărăcine,
Precum într-o sărbătoare nu-i loc unui cerșitor,
Precum în zvonul de rîsuri nu-i loc plînsului de dor;
Căci numai cerul primește, sub streașina-i milostivă,
Scai și floare, catifeaua și sucmanul d-opotrivă!...
Eu, țigan! eu... o, jupîne! Decît vai, decît amar,
Mai dulce-i spînzurătoarea! Nu mai aștepta-n zadar!...[2]
(În acest interval Sbierea, zărind capătul pungii ieșit din cămașa lui Răzvan, se pipăie cu îngrijire la chimir)

---

1 Apariția lui Sbierea, silit să se amestece printre oamenii de rînd, deschide scena-cheie a dramei. În același timp, replica e concludentă pentru caracterul boierului, pornit să profite de pe urma oricărei situații. — 2 Versurile rostite de Răzvan închid în ele amărăciunea celui dat la o parte din cauza originii sale. Ca rob țigan, existența lui se consuma în afara legilor pămîntului. Egalitatea există doar iluzoriu, numai „în ceruri"; este tristul adevăr pe care eroul îl verifică. Convins că altă șansă nu-i mai oferă viața, alege cu dîrzenie

BAȘOTĂ

Pentru cea de-ntîi greșeală, moartea strcangului e mare...
Slujitori, acum d-o dată... duceți-mi-l la-nchisoare.

SBIEREA *(smulgînd punga din sînul lui Răzvan)*

Sacul meu, Jupîn vatave! săculețul meu!
(se pune a număra banii)

BAȘOTĂ

Cum? Așa să fie oare? L-ai furat? Tu?

RĂZVAN

Ba nu eu.

TÎRGOVEȚUL I

Țiganul la mal se-neacă!

TÎRGOVEȚUL II

Țiganul își dete-n petec!

TÎRGOVEȚUL III

Zi că-i un țigan, și pace!

TÎRGOVEȚELE

Un ticălos! Un bezmetec!

---

streangul. Cu această replică se descoperă alte noi trăsături ale personajului, trăsături pe care Hasdeu le dozează deliberat, în ficare apariție a lui Răzvan.

SBIEREA

Fost-au douăzeci de galbeni... Numai nouăspre'ci mai sînt!...
Unde-i unul? unul? unul?... Daţi-mi-l de sub pămînt!

BAŞOTĂ

Unde-i galbănul, ţigane?

SBIEREA

Un gălbănaş, rupt din soare,
Strălucitor, fără găuri, ferecat... M-auzi tu oare?

BAŞOTĂ

De ce nu răspunzi, ţigane?

SBIEREA

De ce mă nenoroceşti?

RĂZVAN

Apoi de!... iartă, jupîne... Galbănu-ţi nu-l mai găseşti...
În locu-i va fi o pîine într-o colibă săracă...

SBIEREA

Eu nu te-nţeleg! Eu nu ştiu!... Scoate-mi-l din piatră seacă!

BAŞOTĂ

Ţiganul e prea obraznic. Am fost cu dînsul prea blînd.
Slujitorilor, luaţi-l! Spînzuraţi-l mai curînd!

Scanned with OKEN Scanner

SBIEREA *(apucînd pe Başotă de mînă)*

Mai stăi, jupîne vatave! Nu te grăbi! Mai aşteaptă...
Spînzură-l, dar mai-nainte fă-mi o judecată dreaptă.

BAŞOTĂ

Ciudat, boierule dragă! Apoi ce-ţi pot face eu?

SBIEREA

Cum ce? Vreau sfînta dreptate... Cum ce? Dă-mi galbănul meu!...
Uitat-ai pravila ţării? obicei? canoane? lege?...

DASCĂLUL

În ce guri începe legea!

SBIEREA

În gura mea, se-nţelege!...
Ascultă, jupîn vatave... Nu mă lăsa păgubaş!...
Sau ţiganul să-mi întoarcă acel galbăn... gălbănaş...
Ori de nu... atunci, jupîne, stăpînul să mi-l plătească...
Astfel este obiceiul, pravila moldovenească...

BAŞOTĂ

Al cui eşti tu, măi ţigane? Cine e stăpînul tău?

RĂZVAN

Sînt ţigan iertat, jupîne; ţiganul lui Dumnezeu!

SBIEREA

Iertat? cu atît mai bine! Dup-a legii glăsuire,
Băiatul mi se cuvine în loc de despăgubire,
Aşa-i, jupîne vatave!... Pravila zice curat!

Scanned with OKEN Scanner

Furul să se dea acelui de la care a furat.
Dă-mi-l rob.

RĂZVAN

Eu rob?

SBIEREA

Vezi bine.

BAŞOTĂ

Adecă, oricum să fie,
Vrei, boierule, să-l capeți jidovește în robie.
Știi c-un țigan, chiar de laie, se plătește orișicînd
Peste douăzeci de taleri, pe cînd ăsta nu-i de rînd;
E frumos și știe carte...

SBIEREA

Știe carte?

BAŞOTĂ

Foarte bine.

SBIEREA

Tocmai așa rob îmi trebui. Este tocmai pentru mine,
Îmi va ține catastișe, socoteli și daraveri.
Dă-mi-l după legea țării...

DASCĂLUL

Cea făcută de boieri!

SBIEREA

Nu știu de cine-i făcută, dar știu că-i foarte cu cale.

BAȘOTĂ

Atuncea se schimbă treaba[1]... Să-ți spui verde dumitale
C-aș avea și eu nevoie de-un țigan așa de rar.
Cam cutezător, cam țanțoș, dar deștept și cărturar.
Nu-nțeleg, nu pot pricepe și nu vreau ca el să fie
Bună pradă pentru altul, pe cînd îmi place și mie...
Deci, ia-ți galbănul din parte-mi, iar cu pe țigan mi-l iau.

SBIEREA

Nu, jupînc! Niciodată! Nu, nu, nu! Nu vreau! Nu vreau!...
Vinovatul să-mi plătească! Nu altul! Nu orișicare!

BAȘOTĂ

Boierule! Știi prea-bine, cine-i vatavul cel mare?...

SBIEREA

Dec! și cu la visteric fost-am ftori-cămăraș[2]!

BAȘOTĂ

Boierule! Află dară că postelnicul mi-e naș...

SBIEREA

Dar apoi și cu, jupînc, cu logofătul sînt rudă...

---

1 De un dramatism bine gîndit de autor, scena surprinde, zguduitor, condiția robilor țigani, cîntăriți pentru calitățile lor reale, dar vînduți și cumpărați ca necuvîntătoarele. În replica lui Bașotă se descifrează sensul mottoului „*un rob, pentru un galben*". Din acest moment acțiunea își accentuează tensiunea. — 2 Ftori-cămăraș — al doilea cămăraș.

Scanned with OKEN Scanner

BAȘOTĂ

Boierule! Nu m-aprinde! Mă faci să plesnesc de ciudă!

SBIEREA

Plesnește! Eu nu te-mpiedic... Dar țiganu-i tot al meu!...

BAȘOTĂ[1]

Boierule! Taci din gură, căci mă jur că eu... eu... eu...

RĂZVAN *(către popor)*

Ciinii osul ca s-apuce, corbii stîrvul ca să-mpartă,
Boierii ca să robească, unii cu alții se ceartă!...

TÎRGOVEȚUL I

Se-nțelege!

TOȚI

Așa este!

SBIEREA

Îi vezi, jupîne vatav!
Taie-i pe toți! Nimicește mojicimea cu năravl
Dar pe țigan dă-mi-l mie.

RĂZVAN

Stați, boieri! Vorba-i degeaba!
Nu m-eți robi voi pe mine! Nu m-eți robi! Mai de grabă
Veți punc-n lanțuri furtuna, cu tunete și cu ploi,
Decît să-ajung cu vr-odată rob la unul dintre voi!...

---

1 Cu autoritatea funcției sale de mare vătav, Bașotă devine amenințător chiar față de Sbierea.

Jupîne! Eu cer osînda. Spînzurătoarea m-aşteaptă.
Mi-am bătut joc de Domnie: e cea mai grozavă faptă!...
Cineva poate să rîză de sfinţi şi de Dumnezeu,
Dar de Vodă, nu... Ei bine! Dă-mi, Jupîne, ştreangul meu!

BAŞOTĂ

Slujitorilor, luaţi-l!... Eu nu...
(lui Sbierea la o parte)
Boierule dragă,
Uită cearta, căci, pe cinste, am glumit, a fost o şagă,
Un nimic. Dumneata, frate, cu logofătul eşti neam,
Şi chiar la logofeţie eu o judecată am
Cu neşte răzaşi... Un petec. Nu-i tocmai o treabă mare...
Mă-nţelegi... Să fim prieteni... O pricină de hotare.[1]
(se strîng de mîini cu căldură)

RĂZVAN

Ce mai aşteptaţi voi dară? Ce staţi? Ce vă mai gîndiţi?...
Călăi ce pe robi ucideţi, pe cei slobozi îi robiţi!

TOŢI

Are dreptate ţiganul! Ţiganul are dreptate!

---

1 Trecerea lui Başotă de la iritarea faţă de Sbierea la împăcare caracterizează personajul, dar şi clasa din care face parte. Scena este semnificativă pentru mentalitatea clasei feudale. Înfruntarea celor doi boieri se sfîrşeşte cu strîngeri calde de mînă. Indicaţia scenică dată de B. P. Hasdeu vine să completeze textul dramatic cu gest. Este un procedeu frecvent utilizat de autor, cu ajutorul căruia situaţiile se conturează mai precis.

Scanned with OKEN Scanner

BAŞOTĂ

Slujitori! Daţi-mi afară toate gurile căscate!
(Slujitorii gonesc poporul, care se depărtează cu nemulţumire.)

TÎRGOVEŢUL I

Lasă-mă, jupîn vatave, să văz cioroi spînzurat!

CEILALŢI

Şi eu! şi eu!...

BAŞOTĂ

Ba la naiba!

SBIEREA

Afară de la mezat!

BAŞOTĂ

Aşa-i! Acum sîntem singuri! Nimeni nu-mi mai stă la spate,
Ca să strige că-i cu cale sau că nu este dreptate...
Slujitorilor, la lucru!... Apucaţi-l pe ţigan!

RĂZVAN *(lăsîndu-se în mîinile slujitorilor)*

Mă dau eu singur, jupîne.

BAŞOTĂ

Treaba merge gălţan.
Legaţi-mi-l şi duceţi-l!...

RĂZVAN

Întins la spînzurătoare!
Omul om, să fie slobod, decît rob, mai bine moare;
Ş-apoi moartea-i înviere pentru cel despreţuit![1]

SBIEREA

Aolcu! Vorbeşte-ntr-aiurea... Necum să fi-nnebunit!...

BAŞOTĂ

Prietene! Ia-ţi ţiganul, şi nu uita mai cu samă
Pricina cea de hotare...

RĂZVAN *(zbuciumîndu-se cu desperare)*

Unde eşti, o! mamă! mamă!

---

1 Aceeaşi credinţă în demnitatea omului liber îl face pe Răzvan să se îndrepte neabătut spre spînzurătoare. Cuvintele rostite în piaţa publică capătă rezonanţele adînci ale strigătului colectiv, cu atît mai mult cu cît ele încheie Actul I.

Scanned with OKEN Scanner

CÎNTUL II

RĂZBUNAREA

Ţiganul şi clăcaşul
Au fost gîndirea mea;
Stăpînul, arendaşul,
Şi legea lor cea grea...

C. BOLLIAC[1]

---

1 Crezul literar al lui Hasdeu nu a admis nici o derogare de la lupta unei generaţii; adoptînd versurile lui Bolliac, recunoscut, încă din epocă, ca unul din cei mai aprinşi tribuni ai drepturilor omului, Hasdeu se definea ca patruzecioptist.

O întreagă literatură a fost hrănită de această inechitate, rob-om liber, şi de lupta pentru desfiinţarea sclaviei negre. Cînd în 1844, la 31 ianuarie, Adunarea obştească a proclamat, prin două legi, dezrobirea ţiganilor, C. Negri, în aceeaşi zi, a scris poezia *31 ianuarie 1844*. În cuvintele înaripate prind contur vederile largi despre libertatea individului şi necesitatea abolirii unor cumplite şi anacronice nedreptăţi sociale: „*Cruda vînzare de oameni şi mai cruda despărţire / A fiilor de părinte prin tirana neagră orbire. / / Fie veşnic blestemată! şi ca Iuda, vînzătorul, / cine vinde, vîndut fie! Şi vîndut cumpărătorul! / Destul, neamule, robie! / Te trezeşte fericit, / Căci glasuri de omenire / În sfîrşit, s-au auzit! /* (C. Negri, *Versuri şi proză*, Minerva, 1909, p. 28). La banchetul dat în cinstea evenimentului, unde au luat parte şi bulucbaşii ţiganilor din Iaşi, C. Negri a închinat un *Toast*, publicat în *Propăşirea*, (Supliment extraordinar,

FEŢELE:

RĂZVAN, *căpitan de haiduci*	MOŞ-TĂNASE
RĂZAŞUL } *ceauşi de haiduci*	HOŢUL I
VULPOIU } *ceauşi de haiduci*	HOŢUL II
VĂSCAN GANEA, *boier*	HOŢUL III
VIDRA, *nepoata vornicului Mosoc*	CIOBANUL
SBIEREA	HAIDUCII

Un crîng în codrul Orheiului în Basarabia. În fund un părău. Mai încoace un trunchi răsturnat. În laturi stînci.

---

nr. 5 din 6 februarie, 1844) sub titlul *Urare*, iar V. Alecsandri scria şi el *Desrobirea ţiganilor*, poezie inclusă în numărul revistei lui M. Kogălniceanu închinat acestei probleme. Perseverînd în aceeaşi tematică, V. Alecsandri în *Istoria unui galbîn şi a unei parale* (*Propăşirea*, 9 aprilie — 15 octombrie 1844) introduce un episod de dragoste între frumoasa Zamfira şi Nedelcu, personaje inspirate de „acest neam nomad", cu viaţa lui, cu cîntecele şi suferinţele lui. Adăugăm scrisoarea către Ion Ghica, *Vasile Porojan*, o amintire caldă despre prietenul copilăriei sale, robul ţigan Porojan.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

HOȚUL I

Ian' să-mi spuneți, ce să facem ca să mai scurtăm din vreme?

HOȚUL II

Face-vom ce face freamăt, cînd prin codru vîntul geme;
Ori vom face ca izvorul, cînd aruncă spuma lui,
Scăpărînd argint din undă, pe verdeața crîngului;
Sau să facem ca securea, cînd fieru-n copaciu lovește,
Iar copaciul nu se lasă, luptîndu-se bărbătește;
Frunza, securea, izvorul, toate ne cîntă cu dor;
Să cîntăm și noi ca frunză, ca secure, ca izvor!

HOȚUL III

Cîntecul să fie freamăt, troscot, șoaptă, toate-ntr-una;
Blînd ca sărutarea mumei, crunt și groaznic ca furtuna!

HOȚUL I

Să cînte Răzașul dară!

RĂZAȘUL *(oftînd)*

De ce nu, de-aș avea cui,
Ștergîndu-mi plînsul cu plînsul, cum se scoate cui prin cui!...

Dar ce zic! Nu sînt eu numai, care suferă şi plînge?
N-oi fi singur eu, în care doina-mi cugetul va frînge?
Tot ca mine varsă lacrămi, despuiaţi şi nevoiaşi,
Toţi acei ce-n ţara noastră se mîndresc a fi răzaşi,
Păstrînd ca o moaşte sfîntă, crisoave[1], peceţi, urice.[2]
Putrezite de vechime şi-n care cu fală se zice
Că, scăldîndu-se în sînge, moşii cu strămoşii lor
Au cîştigat ca răsplată cîte-o brazdă de ogor!...
Tune, fulgere, trăsnească, cu potopul şi pojarul!
Mult-mare mi-este mînia! Mi-este mare-mult amarul![3]

HOŢUL I

Eu am auzit, bădiţă, c-adecă şi la munteni
Ar fi răzaşi ca şi-ai noştri, numiţi acolo moşneni...

HOŢUL II

Sînt şi-n Ardeal, măi fîrtate; ba şi-n ţara ungurească
Le zice chineji[4], dar este chiar o broaşlă răzăşească.

---

1 Crisov (hrisov) — pecete domnească prin care se întăreşte dreptul asupra unei proprietăţi. — 2 Uric — act de proprietate. 3 Într-un decor natural de o mare forţă sugestivă, Hasdeu creează un tablou viu, încărcat de semnificaţii sociale. În intervenţia Răzaşului, exponent al ţărănimii înnobilate cu hrisoave în urma luptelor purtate pentru pămîntul strămoşesc, răzbat obida şi suferinţa mulţimii sărăcite, ajunsă în pragul disperării. Şi aici, ca şi în alte pasaje ale dramei, Hasdeu s-a dovedit un atent cunoscător al relaţiilor istorice de la „finitul secolului XVI", „unul din cele mai oligarhice din analele României". *(Prefaţă* la *Răzvan şi Vidra)*. — 4 Hasdeu întrebuinţează formele din cele trei provincii româneşti

RĂZAȘUL

Apoi oriunde să fie, tot o soartă, tot un drac!
Tot vecinii mi-i înșcală, tot vecinii mi-i dezbrac;
Vecini de cei cu putere, cu căftane daurite,
Numai fir, numai mătasă, numai cu samur blănite;
Vecini dintr-aceia care, c-o-mbrîncire, c-un cuvînt,
Satul întreg plin de viață mi-l prefac într-un mormînt!
Vecini dintre care acuma, de-i văz în cale-mi, îi spintec.
Și hohotesc spintecîndu-i...

HOȚUL III

Dar tu ai uitat de cîntec.

RĂZAȘUL

Ba n-am uitat. Vrut-am numai sîngele-mi să-l pui în joc,
Și-astfel, pomenind trecutul, să pot cînta mai cu foc.
(Își drege glasul, își apasă cușma pe frunte și cîntă)
Frunză verde de sălcie!
Bat-o scîrba răzășie!
Eu credeam că-i boierie,
Și-i curată calicie!
Ani întregi m-am judecat
Sănătatea mi-am mîncat.
Și nimic n-am cîștigat.
Eu umblam la judecată,

Copiii-mi plîngeau pe vatră,
Nevasta-mi era uitată!

---

răzeș, moșnean, chinez — pentru noțiunea de „țăran liber", vrînd să subliniezo în același timp unitatea spirituală a românilor de pretutindeni.

Scanned with OKEN Scanner

Dar acuma Dumnezeu
A făcut pe gîndul meu
Ca să-mi mai răzbun și eu!
Pentru dalba haiducie
Pentru mîndra voinicie,
M-am lăsat de răzășie,
Ș-am ales judecători,
Cei stejari nestrîmbători,
Ca să-mi fie frățiori!

TOȚI

Numai codrulețul drag
Dă dreptate la sărac!
Numai arcul după spate
Dă săracului dreptate!!

---

1 Fenomenul haiduciei, atît de frecvent în istoria noastră, văzut și de Hasdeu, pentru o anumită etapă, ca singura cale de eliberare a țăranului exploatat, este transpus artistic, cu mijloacele teatrului, în monologul Răzașului. Introdusă în plină acțiune a dramei, doina de haiducie a Răzașului aduce nu numai ecouri despre viața insuportabilă a unei categorii sociale care a luat drumul codrului, în speranța găsirii libertății, dar și inegalabilele valori ale poeziei folclorice. Hasdeu a înțeles, ca toți romanticii, că întoarcerea spre literatura nescrisă a poporului asigură operei un plus de autenticitate. Versurile: „*Ș-am ales judecători / Cei stejari nestrîmbători, / Ca să-mi fie frățiori!* / amintesc de balada *Miorița* („*Brazi și paltinași / I-am avut nuntași*“ /). Sentimentul de siguranță, trăit de eroul popular în mijlocul naturii protectoare, se regăsește și în această doină creată de poetul Hasdeu.

Scanned with OKEN Scanner

HOȚUL I

Zi, Răzașule-nainte! Zi-nainte! Nu mai sta!
Că să știu că piere lumea, tot cu drag te-aș asculta!

HOȚUL II

Zi-nainte! Zi-nainte! Să te-auză sfîntul soare!

HOȚUL III

Uf, uf, uf! Rău mă frămîntă! Mi-e și cald, mi-e și răcoare!

RĂZAȘUL *(ia arcul în mînă și cîntă)*

Frunză verde lemn sucit!
Și de cînd m-am haiducit,
Dragu-mi-i drumul cotit
Și de umbr-acoperit.
Cînd văz pe ciocoi viind,
Mă fac broască pe pămînt,
Îmi așez săgeata-n vînt,
Și mi-l iau la căutare,
De la cap pîn-la picioare,
Fără ah, fără cruțare!
Și chitesc, și socotesc,
Și cuget, și mă gîndesc,
Pe unde să-l nemeresc;
La retezul părului,
Din dosulișlicului
Unde-i greu ciocoiului!

TOȚI

Las' să moară ca un cîne
Că mult te-a căznit pe tine!

Scanned with OKEN Scanner

Las' să moară ca o fiară,
Că mult geme biata țară!...

(Se arată, trecînd puntea pârâului, Ganea și Ciobanul)

HOȚUL

Un boier aice-n codru!

CEILALȚI *(apucînd armele)*

Un căftan!... Sîntem trădați!

CIOBANUL

Liniștiți-vă, că doară ne cunoaștem, măi fîrtați!
Eu vi-l aduc pe credință; eu vi-s chezaș și povață;
Voi aveți lipsă de galbeni, el are lipsă de brață...

GANEA

Care-i căpitanul vostru?

RĂZVAN *(ieșind dintre tufe)*

Ce-ți trebuie? Ce poftești?

GANEA

Pe căpitan...

RĂZVAN

Căpitanul? sînt eu; dar tu cine ești?

GANEA

Dumneata? Să fie oare? Sabia cea de văpaie,
De care tremură țara?

RĂZVAN

Numai pe cei răi îi taie.

GANEA

Dumneata Răzvan?

RĂZVAN

Ei bine, știi acum cine-s eu?
Spune-mi dar și tu, jupîne, cum se cheamă ciocul tău?

GANEA

Nu-i vorba de nume...

CIOBANUL

Lasă! ți-oi spune eu, căpitane.
Din botez Văscan îi zice, iar după poreclă Gane?
Feciorul lui Osip Gane ce fusese căminar...

GANEA

Eu n-am venit în pădure, ca să vorbim în zadar,
Lucrul care mă zorește trebui isprăvit îndată...
Nu-ncape nici o zăbavă... Află că iubesc o fată...

RĂZVAN

Atunci du-te la vr-un popă, dintre cei ce pentr-un zlot
Cunună soră cu frate și mătușă cu nepot!
N-ai ce căta pe la mine,
Preoții de cruda soarte
Că să cunun al-de tine
Numai cu duhul de-nioarte!

Aşadar pleacă, Jupîne; pleacă, vesel c-ai scăpat.
Însă de-ai venit aice cu vr-un scop înveninat...
(pune mîna pe pumnal)

CIOBANUL

Nu-l speria, căpitane... Boierii sînt slabi la fire!
Braţul, haina, mintea, faţa, inima, totu-i subţire.

RĂZVAN

Urmează-ţi vorba, Jupîne. Te-ascult...

GANEA

Apoi îţi spuneam
C-am îndrăgit pe-oarecine, firește fată de neam;
Din nenorocire totuși ea n-are mamă, nici tată,
Ş-unchiu-său vrea să-i răpească moştenirea cea bogată,
Luîndu-şi de gînd s-o-nchiză călugăriţă la schit...
O faptă nelegiuită! Un lucru nepilduit!

RĂZVAN

Sărmana!... Dar zestrea-i mare?[1]

CIOBANUL

Avuţii nenumărate!..

RĂZVAN

Sărmana!... Mori după dînsa? [...]

---

1 Replica lui Răzvan marchează momentul în care eroul îşi manifestă interesul pentru Vidra, nu fără a ironiza însă, în acelaşi timp, interesul lui Ganea pentru averea nepoatei lui Moţoc.

Scanned with OKEN Scanner

GANEA *(dînd lui Răzvan o punga)*

Iată trei sute de galbeni. Alţi trei sute, negreşit,
O să-ţi aducă ciobanul, după lucrul săvîrşit...

RĂZVAN

Cum o chemă pe sărmana?... Pe iubita ţca bogată?

GANEA

Nu-i vorbă...

CIOBANUL

O cheamă Vidra... Ştii? A lui Moţoc nepoata...
Şi cin' oare n-o cunoaşte!

RĂZVAN

Da! Am auzit şi eu...

HOŢUL II

Un fătoi ce călăreşte şi-mpuşcă chiar ca un zmeu.
Într-o zi am întîlnit-o alergînd la vînătoare...
E voinică, n-am ce zice! Şi-i frumoasă ca o floare...

RĂZAŞUL

Ştiut! După ce-i din osul acelui vornic Moţoc,
De care Moldova-ntreagă mi se temea ca de foc!

GANEA

Căpitane! Noi în vorbe pierdem vremea fără treabă...

RĂZVAN

Se-nţelege! Tu ai sete s=apuci zestrea mai în grabă!...

Spune-mi însă mai-nainte, pentru banii ce ne-ai dat,
Ce fel de marfă anume să-ți dea codru-ntunecat?

GANEA

Chiar acuma, căpitane, zece călărași în silă
Tîrăsc la călugărie pe nefericea copilă...
Mînăstirea nu-i departe... S-o smulgi din mîinile lor...
Dă-mi-o mie...

RĂZVAN

Te iubește?

CIOBANUL

Așa! Nu-i ceva ușor!
Vidra-i o fată semeață, bîcsită cu fudulie.
Care n-o să bage-n samă nici chiar pe sfîntul Ilie!...
Să iubească pe jupînul? Dec! Să-și pună pofta-n cui...
Boierul știu c-o iubește, dar nu ca pe dumnealui!...

GANEA

După cununie, lasă! și iubirea o să vie...
Dar grăbește, căpitane...

RĂZVAN

Așa-i! După cununie!
Adevărat. Eu uitasem c-asta-i lege pe la voi!
Numai zestrea înainte, iar iubirea mai apoi![1]
Mai apoi? ba nu! iubirea nu mai vine niciodată,

---

1 În contrast cu ideile despre drăgoste ale lui Ganea, vorbele lui Răzvan, pentru care iubirea înseamnă altceva decît un tîrg, anticipează izbucnirea marii lui pasiuni pentru Vidra.

Scanned with OKEN Scanner

Unde dintre două inimi, una-i boarfă cumpărată!...
Dar, mai însfîrșit, ce-mi pasă!...

CIOBANUL

Curat așa zic și eu!
De nu se iubesc boierii, pentru dînșii e mai rău.

RĂZVAN

Băieți! Mergeți cu jupînul. Ați auzit ce poftește
Simbria-i destul de bună; faceți treaba voinicește...

CIOBANUL

Sănătate, căpitane!...

GANEA

Niciodată n-oi uita
Slujbulița cea frumoasă ce-o mi-i face dumneata,
Și-ți făgăduiesc pe cinste, că dacă din întîmplare
Vei fi prins de cîrmuire, te scap eu din supărare:
Sînt cumnat cu pîrcălabul, iar vornicii amîndoi
Mi-s cam rude de departe...

RĂZVAN

Ciocoii sînt tot ciocoi!
(către Răzașul care vrea să plece cu ceilalți)
Răzașule! Mai așteaptă...

RĂZAȘUL

Poruncește!

RĂZVAN *(luîndu-l deoparte)*

Ia-ți bine.
De-i pricepe că miroasă...

RĂZAȘUL

A trădare? Las' pe mine!

RĂZVAN

Dar nu v-atingeți de Vidra... E femeie.

RĂZAȘUL

Chiar să vrei,

Răzașul nu se pogoară la bătaie cu femei!

(Ganea, Ciobanul și haiducii ies)

RĂZVAN

Femeie!... Precum pojarul se naște dintr-o scînteie,
Așa m-aprinde pe mine ciudata vorbă: femeie!...
Femeie! De cînd pe dînsa o făcuse Dumnezeu,
El nu mai face nimica, fermecat de lucrul său,
Și privind cu mulțumire la lumea cea zîmbitoare,
Zice: eu sînt rădăcină, iar femeia este floare!...[1]
Femeie!... Și totuși omul, de lăcomie tîrît,
Iubește nu pe femeie, ci auru-i cîntărit...
Pentru dînsul e femeie moșia cea măsurată,
O sculă prețeluită sau o pungă numărată!...
(Se aude afară un glas, strigînd: Răzvan! Răzvan!)
Mă cheamă?... Cine să fie...

TĂNASE *(arătîndu-se dintr-o parte)*

A! Iată că te-am găsit!

---

1 Replica fixează calitățile sufletești ale lui Răzvan. Așezînd iubirea, femeia, deasupra bogățiilor, eroul își definește din capul locului superioritatea convingerilor, aflate la polul opus în comparație cu interesele meschine ale boierului Ganea.

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN

Stăi!... Tu eşti... Mi-aduc aminte... Eşti acel nenorocit,
Carele la Iaşi pe poduri oboseai strigînd „jupîne“,
Pîn' să capeţi o lescaie sau o fărîmă de pîne!...
Te cunosc, deşi de-atuncea trecut-au un veac întreg!
Trei ani cumpliţi de robie...

TĂNASE

Robie? Nu te-nţeleg!
Te ştiam slobod, băiete, sprinten ca o rîndunică,
Bătîndu-ţi joc de necazuri... Zău! nu mai pricep nimică...

RĂZVAN

Da! O robie de spaimă, cum numai duhul cel rău,
De ar putea să biruiască, ar robi pe Dumnezeu!
Fost-am şerb, fost-am în lanţuri, ş-acum inima-mi suspină
Întîlnindu-te pe tine, căci tu, tu ai fost pricină!...

TĂNASE

Eu?

RĂZVAN

Tu, moşule! Tu singur! Asta-n veci eu n-oi uita...
Şi-apoi iată-mă-s în codru, haiducind din vina ta;
Şi mîini de-mi va fi ursita să mor pe spînzurătoare,
Ţi-o voi datora tot ţie...

TĂNASE *(făcînd semnul crucii)*

Poznă!... Nu glumeşti tu oare?...
Să ştiu c-aşa-i adevărul, o clipă n-aş zăbovi,
Dîndu-ţi pieptul meu drept ţintă, să te poftesc a lovi!...

RĂZVAN

Tu! da, tu eşti o unealtă a puterii fără nume,
Care ţese nevăzută toate lucrurile-n lume;
Astfel e-ades muritorul, bun ca blîndul miclușel,
Face rele peste rele, făr' s-o ştie singur el!...

TĂNASE

Dar ce spui?...

RĂZVAN

Ţi-aduci aminte nenorocita de pungă,
Din care luaşi un galbăn, zicîndu-mi c-o să-ţi ajungă,
Că sînt mulţi sărmani în ţară, că nu-ţi place de prisos,
Pe cînd se zbuciumă fraţii, simţind cuţitul la os?...
Moşule! Făcînd aceasta, puteai să prevezi tu oare
C-o să mă cufunzi pe mine în robia-ngrozitoare?...
Ei bine! căzut în fiare pentr-un galbăn ce-a lipsit,
De primeai tu punga-ntreagă, eu scăpam nepedepsit!...[1]
Ha, ha, ha! Ş-apoi mai strige căpăţînele-nţelepte
C-omul ştie tot ce face, ştie tot ce-o să-l aştepte,
Uitînd c-un flutur de scară, ce trece repede-n zbor,
Este-n stare să răstoarne toată prevederea lor!...
O faptă cît de frumoasă, ca o floare cu otravă,

---

1 Răzvan rememorează clipa în care a fost judecat în piaţa publică, sub acuzaţia falsă de a fi furat punga cu galbeni a boierului Sbierea. Amărăciunea personajului este evidenţiată de Hasdeu într-un pasaj meditativ ce consemnează o adîncă cunoaştere a vieţii. Aplecarea lui Răzvan către reflecţie constituie una din componentele structurii sale.

Scanned with OKEN Scanner

Tăinuiește cîteodată piciorca cea mai grozavă!...
În sfîrșit, tu ești pricină!...[1]

TĂNASE

Dar de ce, copilul meu,
Să nu mă vestești în clipă, lăsîndu-mă-n locul tău
Însuși cu să-ncerc robia pe cărunteţele mele,
Și scăpîndu-te pe tine, să port lanțuri cît de grele?...
Un țigan ce miluiește pe-un neputincios bătrîn,
Zică tot ce-i place lumea, este chiar ca și-un român...

RĂZVAN

Haide! Ce-a fost, se trecuse... Spune-mi acuma, iubite,
De ce-ți tîrăști tu la codru oasele cele-nvechite?
Cum de ți-ai lăsat copiii?

TĂNASE

Ba copiii m-au lăsat.

RĂZVAN

Te-au lăsat? Nu-mi vine a crede!...

TĂNASE

Săracii au răposat.
În țara noastră cea mare și bogată, măi băiete,

---

1 Scena neașteptată dintre eroul principal și cerșetorul Tănase este creată de Hasdeu cu scopul de a da posibilitate lui Răzvan să-și comunice gîndurile.

Scanned with OKEN Scanner

Sînt românî ce pier în foame! sînt românî ce mor de
sete!...

Astfel în toată Moldova, păcătosului Tănas
Nici un sprijin, nici un razăm, nici un scut n-a mai rămas,
Decît numai să-şi însemne pieptul cu cea sfîntă cruce
Şi zicîndu-şi „Doamne-ajută"-l calea codrului s-apuce;
Căci de-o bucată de vreme, cerşitorind pe maidan,
Auzeam mereu tot vorbe de căpitanul Răzvan...

RĂZVAN

Cum? La Iaşi?...

TĂNASE

La Iaşi, băiete, se vorbeşte despre tine
Felurite verzi şi uscate, cîte nici în cap nu-ţi vine!
Unii te laudă foarte, ca pe-un strălucit viteaz;
Alţii, adică boierii, te sfîşie cu necaz;
Iar ţiganii tăi... iertare! O să-mi pui lacăt la limbă,
C-altă orice i-aş mai face, degeaba! tot nu se schimbă!...

RĂZVAN

Zi, moşule! Zi-nainte... Eu nu mă supăr de loc.

TĂNASE

Ei bine, ţiganii zbiară că tu eşti al lor proroc:
Tu o să-i scoţi din cătuşe, tu o să-i speli din păcate,
În tine-i toată nădejdea, fără tine nu-i dreptate;
O nebună de ţigancă le-a spus c-a visat prin somn
Că tu o s-ajungi odată nu numai jude, ci Domn!...

RĂZVAN

Ciudat!

Scanned with OKEN Scanner

TĂNASE

O blestămăţie! Auzi cine să domnească?
Însuşi dracul nu croieşte minciună mai ţigănească!
Dar nu-i vorba de ţigancă... Apoi precum îţi spusei,
Rămîind singur în lume, fără copilaşii mei,
Fără milă şi-ndurare, fără căpătîi şi vatră,
Mai rău decît chiar ţiganii ce colindează cu şatră,
M-am pus pe gînduri, băiete; gînditu-m-am, răzgîndit
Ş-acum iată-mă-s aicea bucuros că te-am găsit...
Nu căta că-s vechi de zile; în tinereţele mele
M-am bătut cu multe lifte care de care mai rele.
Ba leşi, ba păgîni, ba unguri, ba frînci de-ai lui Drept,[1]
Şi ce-am învăţat atuncea n-am uitat încă de tăt...
Mă vezi prăpădit, dar altfel această mînă secată
Tot ar mai putea trimite duşmanului o săgeată...
Decît să mor în oraşe de cruzimea celor răi,
Mai bine voi în pădure prin mine să piară ei!...
O fiinţă cît de slabă sporeşte cînd îşi răzbună!
Încearcă-mă şi pe mine... Sînt haiduc şi pace bună!

RĂZVAN

Aşa te vreau, moş Tănase![2] Ş-o să vezi peste puţin,
C-oraşu-i o leghioană şi numai codru-i creştin...
În oraş totu-i robie; cel mai mic şi cel mai mare,

---

1 Ludovic al XIII-lea, zis *Cel Drept*, rege al Franţei (1610—1643). Printr-un procedeu specific literaturii romantice, Hasdeu inversează timpii istorici, devansînd domnia lui Ludovic, tocmai pentru a crea o imagine cît mai „furtunoasă“ (deci propice dramei) asupra epocii. — 2 Scrisă într-un *crescendo* evident, scena dintre Tănase şi Răzvan ajunge la un punct maxim, marcat de obişnuitul monolog. „Focul cuvintelor“, exprimînd limpezimea gîndirii personajului, îi reliefează şi mai mult liniile de evoluţie.

Scanned with OKEN Scanner

Toți ca unul poartă lanțuri, toți ca unul gem în fiare;
Fiecare slugărește, și nici unul nu-i stăpîn;
Însuși Domnul cu rușine pleacă fruntea la păgîn!...
Pe cînd aicea stejarul lîngă buruiană crește,
Dar fie cît de puternic, el pe dînsa n-o robește;
Iar sălbaticele fiare, ce flămînde rătăcesc,
Omoară sărmana jertfă pe care mi-o nemeresc,
Dar n-o-njugă cu năpaste, ca fiara ceă omenească,
Care prada-i n-o ucide și n-o iartă să trăiască!...
În oraș totul se-ngroapă și putrezește de viu
În locuința-i îngustă și rece ca un sicriu,
Unde suflarea se curmă, unde văzduhul lipsește,
Unde cărămidă, lespezi, lut și piatră te-nvălește;
Pe cînd aicea verdeața ne ține loc de pereți,
Ne-acopere numai frunza și numai cerul măreț,
Iar jos s-așterne covorul, văpsit cu mii de văpsele
Ce singură firea-l țese din ierburi și floricele!...
Lumea totuși de departe ne numește cu fiori
Ucigași, împușcă-n lună, hoți, tîlhari, omorîtori...
O nu, moșule! Nu crede! Așa fost-a totdeauna
Că de cel gonit se leagă clevetirea și minciuna,
Precum mușchiul se lățește pe-un copac pe care-l tai,
Și nu-l lasă pîn' ce viermii nu-l prefac în putregai!
Săracul țăran ce-și pierde vitișoarele sau plugul,
Robul osîndit ce fuge, blestemînd biciul și jugul,
Toți cei slabi, izbiți de soartă, de nevoi înconjurați,
Află-n codru mîngîiere și ne dau nume de frați.
Cînd privești Moldova întreagă părăsită-n jaf și-n silă,
Pe cei buni în neputință, pe cei răi fără de milă,
Veneticul și păgînul, cel de neam și cel bogat,
Numai ei avînd dreptate și la Vodă și la sfat,
Căciuliți de toată lumea, fără grijă de nimică...
O! atunce-ți pare bine cînd deodată se ridică

Scanned with OKEN Scanner

Spaimă de haiduci în țară, născuți din al țării chin,
Precum o durere crudă naște-n piept cîte-un suspin![1]

TĂNASE

Urmează, frate Răzvane! Mai vorbește! Mai vorbește!
Focul cuvintelor tale m-alină, mă răcorește!
Sînt vorbe de sus, băiete, iar nu de-un om pămîntean!
O, Doamne! Să iasă tocmai dintr-o gură de țigan!...

VULPOIU *(de departe)*

Căpitane! Căpitane!

RĂZVAN

Ce veste?

---

1 Atitudinea contestatară, denunțarea abuzurilor, amendarea comportamentului servil al domnului, enumerate în monolog de către Răzvan, au constituit motive serioase de îngrijorare pentru unii contemporani. Astfel I. C. Fundescu, care făcuse o critică favorabilă dramei, scrie la un moment dat: „Dar prezintă (drama — s.n.) totodată defectul de a mesteca, mai la tot pasul, actualitatea politică, văzută dintr-un punct de vedere pasionat, cu istoria propriu-zisă: un defect pe care, nu ne îndoim că autorul îl și-l va corige cu stăruință în a doua editură“ (I. C. Fundescu, *Critică literară, Resvan-Vodă*, în *Românul*, 21. XII. 1867). Exact ceea ce prețuim în drama lui Hasdeu, acest amestec de trecut și contemporaneitate, era amendat atunci.

Scanned with OKEN Scanner

VULPOIU *(tîrînd după dînsul pe Sbierea)*

O caracudă![1]

Am pescuit-o acuma pe-uscat fără multă trudă...

RĂZVAN

Sbierea? În mîinile mele?

SBIEREA

Chiar Răzvan!... Vai!... Sînt topit!...

TĂNASE

Te cunosc și eu prea bine!

SBIEREA *(căzînd în genunchi)*

Și dumneata?[2]... Am murit!.

1 Caracudă — pește mic, neînsemnat; aluzie evidentă la lipsa de demnitate a lui Sbierea. — 2 Prins de oamenii lui Răzvan, Sbierea devine fricos și mic. Scena amintește de un moment asemănător din nuvela *Alexandru Lăpușneanul*, cînd Moțoc amenințat cu sfîrșitul, promite avuții bisericii. E o dovadă de aprecicre și preluare conștientă a unor modalități literare utilizate magistral de înaintașul său, C. Negruzzi.

Construite de Hasdeu antitetic, momentele osîndirii lui Răzvan, din primul act, și acesta al prinderii boierului Sbierea sînt gîndite pe aceeași idee a contrastului romantic. Răzvan, într-o asemenea situație, alege cu demnitate streangul, iar boierul Sbierea invocă sfinți și vrea să-și plătească dreptul la viață. Pentru că cele două personaje sînt opuse ca situare în intriga dramei, firesc, Hasdeu le-a imprimat moduri de comportare deosebite, acordate cu profilul fiecăruia dintre ele

Sfinte Petre!... Sfîntă Ana!... Mucenice Spiridoane!...
Scăpaţi-mă din peire!... O să vă dau trei icoane,
Tot de aramă poleite cu aur... sau cu argint!...

VULPOIU

Drace! Nu ştiam eu singur c-am pus mîna chiar pe-un sfînt!
I-am găsit în drum la stînga, într-o căruţă stricată;
De gras ce-l vezi, de departe mi se păru că-i o roată;
Dar fiindcă vrea să fugă, îi dădui un bobîrnac,
Şi simţii atunci de-aproape că-n roată-i ascuns un sac.
Deci acuma, căpitane, poţi să-i dai răvaş la dracul,
Că tot ce-a fost bun într-însul, nu mai este; iată sacul!...

SBIEREA *(frîngîndu-şi mîinile)*

Taleri trei mii patru sute cincizeci şi şapte ş-un ort[1]!
Sînt pierdut!... Prea sfîntă Troiţă! Maică preciştă!... Sînt mort!

TĂNASE

Daţi-mi cinevaşi o armă, căci poftesc cu poftă mare
Să-i număr, tot unul, unul, vr-o zece mii pe spinare!

RĂZVAN

Eu ţigan, şi iată cine se laudă că-i român...
Fraţilor! Priviţi-l bine; eu sînt rob, dînsu-i... stăpîn!...

TOŢI

Stăpîn?...

RĂZVAN

Boierule, scoală!... Nu-i frumos şi nu-i cu cale
Să-ngenunchezi de-naintea unui rob al dumitale.

---

1 Ort — sfert dintr-un leu vechi.

Scanned with OKEN Scanner

Jupînului, ce-i cu dreptul d-a ședea chiar în Divan,
Nu se cade să se plece de frica unui țigan...
Scoală dar ca ș-altă dată, scuipă-mă și pălmuiește,
Că Vodă nu-ți cere sama, și pravila nu te-oprește!
Scoală dar ca ș-altă dată, și pune pe-argații tăi
Ca să-mi dea și dînșii palme, ca să mă scuipe și ei!
Țara-ntreagă nu-i a voastră?... Codru sau oraș, ce-ți pasă?
Oricînd ș-oriunde, jupîne, sînteți tot la voi acasă!

(Sosesc Vidra, Ganea, Răzașul și ceilalți hoți)

RĂZAȘUL

Căpitane! Îți aducem pe nepoata lui Moțoc.
E cam cu nărav ciocoaica: n-o auzi vorbind de loc...

VULPOIU

Bre! Ce de mai boierime! Doi jupîni ș-o jupînească!

HOȚUL I

Parcă-i la curtea domnească!

HOȚUL II

O adunare alcasă!

RĂZAȘUL *(privind la Sbiera)*

Haida-de! Dar ăsta cine-i?... De cînd maica m-a făcut
N-am întîlnit niciodată om mai pocit și mai slut!

HOȚUL I

O gadină[1]!

---

1 Gadină — animal sălbatic, jivină.

Scanned with OKEN Scanner

HOȚUL II

O șopîrlă!

HOȚUL III

O năpîrcă-nveninată.

RĂZVAN

Tăcere! Să fiți cu toții marturi la o judecată.
Ăst boier, pe care-acuma îl vedeți îngenuncheat
Și care la Iași se plimbă mîndru ca un împărat...

SBIEREA

Nu, nu, nu...

VULPOIU

Taci, caracudă!

RĂZVAN

Ăst boier prin răutate
Întrece gadini, șopîrle și năpîrci înveninate...
Ca painjinul ce țese pe furiș vicleanu-i ciur.
Și-l întinde, și-l anină, și-l acață pe-mprejur,
Și drept din mijloc pîndește, pironit în neclintire,
Așteptînd să-i intre gîza în capcana-i cea subțire,
Apoi lacom se repede, bucuros c-a înșelat,
Și-o tot rupe, și-o tot vîră în stomacu-i desfundat,
Și iar își cîrpește ciurul, și iar la pîndă s-așează,
Și iar ochește-n tăcere, nouă pradă să-i mai cază —
Astfel și boierul ăsta e painjinul sătul,
Gata să-și mai dreagă cursa, tot strigînd că nu-i destul!

SBIEREA

Nu, nu...

Scanned with OKEN Scanner

VULPOIU

Taci, că te ia naiba!

HOȚUL I

Nici iadul n-o să-l primească!

RĂZVAN

Însă din jertfele sale, nu-i alta ca să-l urască
Cu furie mai cumplită, cu foc mai înverșunat,
Decum Răzvan îl urăște, setos de-a fi răzbunat!
Pentr-un galbăn, ce pe drumuri l-am găsit pe neașteptate,
El, cu pravila-i în mînă și pe buză-i cu dreptate,
Mă ia rob... rob pentr-un galbăn, și mă face nevăzut
Într-un beci, de mucezeală în mocirlă prefăcut,
Unde mă legase-n zgardă, ca pe-un cîine-n bătătură...
Îl urăsc cu cea mai cruntă și nepovestită ură!...
(Vidra face o mișcare de groază)

TĂNASE

Răzbunare! Răzbunare!

HOȚII

Furcă!

RĂZVAN

Da! voiesc și eu
Să-mi răzbun: dar moartea-n furcă i-ar fi prea puțin...

SBIEREA *(căzînd jos)*

Valeu!

RĂZVAN

Cruce, țeapă, glonț, săgeată... Nu-i destulă răzbunare!
Vreau o altfel de pedeapsă; o pedeapsă și mai mare...

Scanned with OKEN Scanner

RĂZAȘUL

Căpitane! Ian' sfîrșește! Că decît să mai aștept,
Mai bine-acum dintr-o dată să-i înfig măciuca în piept!

RĂZVAN

Măi Vulpoiule, ridică-l!...

SBIEREA *(cînd îl scoală Vulpoiu)*

Vai mie!... Răzvane frate!...
Mă jur c-am lăsat acasă catastișe ne-ncheiate...
Iartă-mă!... Tocmai pe tocmai!... Fost-ai rob, te iert și eu...
De vrei, îți voi da ș-un zapis[1]... Martur mi-este Dumnezeu!...

RĂZVAN

Vulpoiule, du-l din codru! Scoate-mi-l pîn' la răspînte.
Arată-i drumul cel mare, și zi-i aceste cuvinte:
Iată dreapta, iată stînga, iată jos și iată sus;
Alege la deal, la vale, la răsărit, la apus;
Răzvan te-avusese-n palmă, și numai c-un semn de mînă
Ar fi putut să te facă praf, pulbere și țărînă...
Totuși uite! Nu-ți lipsește nici un fir din perii tăi...
Să trăiască codrul verde!... Pleacă slobod unde vrei...

(Vidra e foarte mișcată)

TĂNASE

Cum? Îl ierți? Îl lași să scape?...

---

1 Zapis — document, dovadă scrisă.

Scanned with OKEN Scanner

RĂZAȘUL

Căpitane! Mi se pare
Că tu-ți cam petreci cu glume, și-ai uitat de răzbunare!

RĂZVAN

Răzbunarea cea 'mai crudă este cînd dușmanul tău
E silit a recunoaște că ești bun și dînsu-i rău!...[1]

RĂZAȘUL

Astea nu se trec la mine! Doară nu-s o fată mare,
Ca să cred că răzbunarea nu-i decît o sărutare!...
Noi l-am prins, al nostru-i dară, al codrului, nu-i al tău!
Nu-l iert eu, bată-l să-l bată!...

VULPOIU

Și nici eu nu-l iert!

HOȚUL I

Nici eu!

HOȚUL II

Bagă sama, căpitane! Noi nu te-am ales pe tine,
Ca să te pupi cu boierii și să ne dai de rușine!

O VOCE

Țiganul se prea-gurguță!

ALTĂ VOCE

Se cunoaște că-i țigan!

---

1 Generozitatea și mărinimia sînt alte coordonate ale caracterului lui Răzvan, ce se afirmă într-o situație-limită. În cugetarea lui se recunoaște înțelepciunea omului din popor.

Scanned with OKEN Scanner

MAI MULTE VOCI

Ţigan! Chiar ţigan!...

RĂZVAN

Ţiganul nu mai este căpitán!
(Scoate din brîu o bardă polcită)
Cînd voi m-aţi pus peste codru dîndu-mi în mînă securea,
Juratu-mi-aţi să m-asculte lunca, drumul şi pădurea.
Iată barda ce-a pătăt-o jurămîntul cel viclean;
Daţi-o unui alt mai vrednic, care nu va fi ţigan![1]
Puncţi dintre voi pe-acela care-i meşter să vă-nveţe
A năvăli-n slăbiciune, a se izbi-n bătrîneţe,
Sau pe-o singură furnică să daţi iureş cîte doi!
Aşa căpitan vă trebui, dar Răzvan nu-i pentru voi!
(Aruncă barda şi voieşte a ieşi)

RĂZAŞUL

Haide, haide, căpitane! Te iuţeşti peste măsură!
Nu te pierdem noi pe tine pentru astă pocitură!
(priveşte încruntat la Şbierea, apoi ridică de jos securea şi o dă lui Răzvan)
Iată barda, ia-ţi-o iarăşi, fă ce-ţi place, fă cum ştii...
Dar cu unul... of, măicuţă!... l-aş tăia făşii-făşii!

---

1 Iritat de neînţelegerea actului său, eroul este hotărît să renunţe la funcţia de căpitan, nu înainte de a aminti confraţilor că răzbunarea nu înseamnă suprimarea celui slab. Superioritatea cu care Hasdeu învesteşte manifestările şi acţiunile lui Răzvan demonstrează, pas cu pas, unicitatea personajului.

Scanned with OKEN Scanner

VULPOIU

Să trăiască căpitanul!

TOȚI

Căpitanul să trăiască!

TĂNASE

Da, da! Și de țigănie să nu se mai pomenească!

RĂZVAN *(către Sbierea)*

Stăpîne, acuma pleacă!...

SBIEREA

Să plec?... Cum?... Adevărat?...
O, ce om! Ce piatră scumpă! Ce suflet de matostat!...
Dar fiindcă scapi de moarte pe-un creștin foarte cucernic
O să te blagoslovească Dumnezeu atotputernic!...

RĂZVAN

Fugi, boierule, de-aice! Fă-mi și tu pe placul meu!...
Mi-e scîrbă s-aud din gură-ți numele lui Dumnezeu!

VULPOIU *(împingînd pe Sbierea)*

Mișcă! Mișcă, caracudă!

SBIEREA

Ba nu... Mă rog! Fără pripă!...
Mai avem o socoteală... Numai un cuvînt... O clipă!...
Dați-mi sacul meu!... Răzvane!... Nu mă sărăci de tot!...
Taleri trei mii patru sute cincizeci și șapte ș-un zlot!

(iese ghiontit de Vulpoiu).

Scanned with OKEN Scanner

VIDRA *(înaintînd şi întinzînd mîna către Răzvan)*

Aş fi mîndră, căpitane, ca să strîng o mînă, care
Nu voieşte să-şi răzbune decît numai prin iertare!...

RĂZVAN

Mîna mea?... Această mînă, dezmierdată de cuţit,
Arsă de foc şi de vînturi bătută necontenit,
Spălată de ploi şi grindini, aspră şi neagră din fire,
Cuteza-va ea s-atingă mîna-ţi albă şi subţire?...

VIDRA

De cînd oamenii din codru răpitu-m-au după drum,
N-am oftat, n-am zis o vorbă, fost-am mută pîn-acum,
Oprind lacrima pe geană[1] şi-necînd în piept suspine,
Ca să nu pogor pe Vidra pîn' la ei şi pîn' la tine...
Dar nu-i pasăre pe lume să nu cînte mai cu dor,
Cînd ziua-i plină de soare şi cerul e fără nor;
Nu-i femeie să nu-şi simtă inima-i în turburare,
Cînd s-aşterne de-nainte-i luminînd o faptă mare!...
Rob, ţigan, haiduc, ori-unde soarta să te fi adus,
Un suflet c-al dumitale îşi va face loc în sus!

(Răzvan rămîne aţintit)

TĂNASE

Aferim[2]! Ce mai muiere! De-ar fi mulţi boieri ca tine...

---

1 Apariţia cavalerească a lui Răzvan stîrneşte uimirea Vidrei, dar şi încrederea în calităţile spirituale ale bărbatului capabil să-şi „facă un loc în sus!". Scena este încărcată de multă poezie. — 2 Aferim — bine!

Scanned with OKEN Scanner

GANEA

Ce faci, dragă jupîncasă? Cine-ar crede!... E rușine!
Nepoata marelui vornic și fiica unui spătar,
Dumneata să stai de vorbă... ce-njosire!... c-un tîlhar!...

RĂZAȘUL

Căpitane! Căpitane!... Fă-ți cu mine o pomană;
Dă-mi voie măcar dintr-însul să-ți fierb de prînz o tocană!

HOȚII

Da, da! Să-l tăiem îndată!...

RĂZAȘUL

Să-l bucățim mărunțel,
Ca să nu se mai cunoască de-a fost boier sau vițel!...

RĂZVAN *(ieșind din gîndire)*

Cum? De ce-i așa urgie?... Lăsați-l în bună pace!...
El nu v-a făcut nimica...

RĂZAȘUL

Nu cumva! Iată ce-mi place!
Doar n-ai fost surd, căpitane?... Nu-i mai apăra-n zadar!...
Nu l-ai auzit tu singur că te numește tîlhar?...

RĂZVAN

Eu tîlhar?... Dar cine-a zis-o?... Răzvan nu putea s-audă.
Căci simțirea-i se pierduse, rătăcindu-se pe-o buză
Din care sorbea cu-ncetul cuvinte ce-mi par mereu

Scanned with OKEN Scanner

Că tot însă sună, sună și răsună-n jurul meu!...
O, tu, femeie mărcată! tu un înger! tu o zînă!
Tu, ivire minunată ce-mi răsai ca o lumină!
Să te mai auz o dată că locul meu este sus
Așa c-ai spus-o? Mai spune-mi! Mai spune-mi încă!

VIDRA *(cu sfială)*

Am spus...

RĂZVAN

Ai spus!... Eu credeam că-n lume nu va fi nici o ființă
Ca să-și cufunde privirea sub gunoi de umilință,
Pîn' la omul care-n viață-i n-a gustat de nicăiri
Decît dispreț și nemilă, batjocură și loviri!...
Dar știi tu oare puterea ce-o au cuvintele tale,
Luminîndu-mă ca raza străcurată jos în vale,
Unde de-ale nopții umbre, supt un văl întunecos,
Ascundeau în adormire tot ce-i bun, tot ce-i frumos?...
Tu mi-ai dat o lume nouă, mi-ai deschis o nouă cale!
C-un cuvînt, c-o vorbă numai, cu suflarea gurii tale,[1]

---

1 Eroul trăiește revelația iubirii, pe care o descoperă uimit, dincolo de dorința Vidrei de a-l vedea în fruntea piramidei sociale. Prin iubire, Vidra îl ridica din „gunoi de umilință", pînă la ea. Trăirea lui Răzvan este puternică; cunoașterea miracolului unei noi lumi depinde, de acum înainte, de „femeia mărcată", de „ivirea minunată" pe care soarta i-a hărăzit-o.

Copleșit de tot ceea ce trăiește, Răzvan constată că diferențele sociale și rasiale s-au topit sub focul sacru al reciprocității sentimentelor.

Romantic, înțeles și interpretat de Hasdeu, momentul capătă o încărcătură emoțională deosebită. Replica Răzașului *(„Căpitanu-i fermecat!")* surprinde starea sufletească

Scanned with OKEN Scanner

Ca domnul Hristos pe Lazăr tu din moarte m-ai sculat!...
Ce putere! Ce minune!...

RĂZAŞUL

Căpitanu-i fermecat!

RĂZVAN

Dar tu stai şi taci acuma?... Îţi pare rău dumitale
C-ai picurat o nădejde peste un noian de jale?
Poate-ţi mai aduci aminte, cine eşti?... Ei bine dar,
Nici eu n-o să uit atuncea că Răzvan e un tîlhar!
(către Ganea)
Sînt tîlhar!... Aşa-i, jupîne? Ei da! Sînt tîlhar!
Firește!...
Am înțeles cum mă cheamă, ș-o să mă port tîlhărește...
–(aruncînd jos o pungă)
Na, boierule! Ia-ți punga!...

GANEA

Ba nu! Ia-ți-o dumneata...
Îți mai datoresc trei sute... Crede-mă că n-oi uita...
Ciobanul o să-ți aducă.

RĂZVAN

Nu-mi pasă de datorie!
Iată banii tăi, jupîne! Dă-mi o altfel de simbrie!
O simbrie tîlhărească! Las' prin cîntec să ți-o spui;
Numai cîntecul deschide cugetul haiducului!
P-un deal, p-un colnic[1]
Mergea un voinic

---

a eroului ce stă sub semnul unei iubiri pe cît de neașteptate pe atît de arzătoare, de mistuitoare.

1 Introducerea unei doine de haiducie de către Hasdeu în replica lui Răzvan *(„Numai cîntecul deschide cugetul hai-*

Scanned with OKEN Scanner

Voinicul voinicilor,
În țara piticilor:
Cu fața voinică.
Ș-o inimă mică!
Lîngă el mergea
Și la el privea,
Și mereu ofta,
Poate că-l iubea
O copilă dalbă
Cu galbeni în salbă,
O dulce fetiță
Cu flori în cosiță,
Cu rai în guriță!
Amîndoi mergea,
Și mergînd grăia
Și grăind zîmbea,
Cînd iată
D-odată
Pe drum mi s-arată,
Stînd în calea lor
Vatavul haiducilor,
Căpitanul hoților,
Groaza veneticilor!
Și cum mi s-arată,

---

ducului!)" dă culoare scenei, iar eroului autenticitate. Și cu acest prilej se disting calitățile creatoare ale lui Răzvan, ușurința celui ce se poate confesa prin vers și muzică. Toate trăsăturile aureolează chipul „hoțului", ce „nu-i creștin", cum spune Tănase, dar are capacitatea de a se apropia de oameni prin mijlocirea poeziei.

Privește la fată,
O vede și iată;
I se face milă
De biata copilă!
Și zice apoi
Către cel ciocoi,
Către cel voinic,
Voinic de nimic:
Calea e a ta,
Mîndra e a mea
Și de nu mi-o dai
Hai la luptă, hai!

(Vidra își pune mîna pe frunte)

TĂNASE

Uf, uf, ce inimă mare! Păcat, zău, că nu-i creștin!..

GANEA

Eu nu-nțeleg, căpitanc... Ce vrei? Ți-oi plăti deplin...

RĂZAȘUL

Nu-nțelegi ce este lupta?

GANEA

Lupta?

RĂZAȘUL

Lupta voinicească:
Unul pe altul să-mi apuce, ș-apoi să mi se trîntească!

Scanned with OKEN Scanner

GANEA

Dar căpitanu-i mai tare... mai umăros... mai cu piept...
Lesne poate să mă bată... nu se cade... n-ar fi drept.[1]

RĂZVAN

A! jupînului, pesemne, îi place lupta nemțește?
Dați-i săbii dumisale: să-și aleagă ce poftește!...
Pentru mine-i chiar tot una: ne vom bate cum va vrea;
De-oi muri, nu-i mare treabă, iar de nu, Vidra-i a mea!
(scoate paloșul, pe cînd Răzaşul dă pe al său lui Ganea)
Apucă spata, jupîne!...

GANEA *(scoțînd paloșul)*

Din dragoste!

CIOBANUL

Patru saté!

RĂZVAN *(năvălind)*

Apără-te!...

VIDRA *(descoperindu-și fața și punîndu-se între amîndoi)*

Nu, Răzvane!... N-ai cu cine!... Nu te bate!...[2]

---

1 Aflat în inferioritate, fricos, boierul caută motive pentru a se eschiva de la o luptă cavalerească. Crezînd o asemenea situație-limită, în care acțiunea lui Ganea este opusă reacției lui Răzvan, dramaturgul a intenționat realizarea contrastelor, a luminii și umbrei, ca cerință a teatrului romantic. 2 Scena este caracteristică dramei istorice. Eroina, prin decizia ei își alege iubitul, evitînd astfel un deznodămînt tragic. Efectul e puternic, cu atît mai mult cu cît marchează finalul de act.

Scanned with OKEN Scanner

CÎNTUL III

NEPOATA LUI MOȚOC[1]

Să nu te blăsteme cineva;
s-ajungi slugă la cai albi
și stăpîn femeie s-aibi!

ANTON PANN

---

1 Familia boierului Iancu Moțoc a constituit pentru Hasdeu o adevărată atracție. Ca personaj literar, el este prezent în mai multe creații, de la poezia *Vornicului Iancu Moțoc* (Baladă din secolul XVI, publicată în *Columna lui Traian*, an. I, nr. 16, 1870, p. 2), la teatru *(Răposatul postelnic*, în *Lumina din Moldova*, nr. 6, 1862, pp. 81—96, și pînă la proiectatul roman ciclic *Copilăriile lui Iancu Moțoc, Viața unui boier român*, (1864), din care nu a realizat decît 16 capitole, cu titlul *Ursita*.

Istoria spune despre Moțoc, vornic al Țării de Jos, că a fost un om măcinat de viclenie, nerecunoscător, angajat în luptele politice ale Moldovei veacului al XVI-lea. Hasdeu îl numea, în *Columna lui Traian*, „o tristă celebritate".

Scanned with OKEN Scanner

FEȚELE:

RĂZVAN, *oștaș leșesc*		MINSKI	*căpitani*
VIDRA, *iubita lui*		PIOTROWSKI	
RĂZAȘUL	*tovarăși lui*	ISCOADA	
VULPOIU		OSTAȘUL I	
SBIEREA, *prins în război*		OSTAȘUL II	
HATMANUL		OSTAȘUL III	
		Căpitani și ostași leșești	

O tabără leșească la marginile țării muscălești: corturi, tunuri, arme...

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

(Trei ostași, din care I și II duc pe cel al treilea, greu rănit)

OSTAȘUL I

Mulți muscali ucis-ai oare?

OSTAȘUL II

Cu sabia?

OSTAȘUL I

Cu ce vrei!

OSTAȘUL II

Cu sulița două sute și cu paloșul vr-o trei!
Opt. sau nouă-zece sute... Poate și mai mult!...

OSTAȘUL I

Desigur!

OSTAȘUL II

Dar tu?

OSTAȘUL I

N-am ucis nici unul. Nu-mi place. N-am vrut eu singur!...

Rănit-am însă vr-o mie... Tu mă știi că-s cam voinic:
Tot răni de cele mai grele, de la cap pîn' la buric...

OSTAȘUL II

Vezi, așa sîntem noi leșii!

OSTAȘUL I

Trăiască Țara Leșească! [...]

OSTAȘUL III

Of!... Eu mă sfîrșesc cu zile... și voi ca niște nebuni,
Cînd nu tremurați în tufe, vă desfătați în minciuni!...
Ah! duceți-mă la doftor: încai moartea să mă scape...

(Cîteștrei ies la dreapta, pe cînd la stînga se arată Minski și Piotrowski)

MINSKI

Uite, măi! Inima-n mine plesnește, gata să crape!
Sîngele mi se rădică și se suie în obraz
De ciudă, de-ntărîtare, de durere, de necaz!
Cum ți se pare, iubite? într-o tabără crăiască,
Tocmai în mijlocul nostru și-n țara noastră leșească,
Un străin, o venitură, un om fără căpătîi,
Un nătărău din Moldova să fie tot cel de-ntîi?[1]

---

1 Personaje colaterale, Minski și Piotrowski, au în economia dramei un scop bine gîndit. Fiind străini, comentariile lor despre Răzvan, despre vitejiile lui, chiar dacă pornesc din invidie, luminează din alt unghi, exterior, profilul celui ce făcuse primul pas în ierarhia socială. Prin intermediul acestui procedeu, se conturează personalitatea eroului principal și din intervențiile altor personaje.

Scanned with OKEN Scanner

Pe cînd eu zac la o parte, lăsat fără nici o treabă,
Uitat ca o jucărie, ca un copil, ca o babă!

PIOTROWSKI

Ce vrei! *Ut verum dicamus*[1], mărturisește și tu
C-acest *vir Valachus* este *strenuissimus*[2]

MINSKI

Ba nu!
Eu nu recunosc aceasta! Nu se cheamă vitejie
A nu se teme de moarte numai din obrăznicie!
Un nu știu cine ca dînsul, un mojic necunoscut,
Nu-i este iertat a face lucrurile ce-a făcut!
Să cuteze el s-apuce steagul muscălesc cel mare...
Aceasta m-aruncă-n friguri, în furie, în turbare!...
Să pătrunză chiar în cortul voievodatului rusesc...
O! aceasta-i grozăvie! Sînt gata să-nnebunesc!
Spune singur, tu, fîrtate, dacă nu era mai bine
Niște astfel de izbînde să se fi făcut de tine?
Sau de-un altul orișicare... iar de mine mai ales!...
Spune, spune tu!....

PIOTROWSKI

Firește! *Non est in dubio res*[3]
Însă, *carissim' amice*[4], așa va fi totdeauna
Că *virtus*[5] nu-i alta-n lume decît *prospera fortuna*[6]

---

1 Ca să spunem adevărul (lat) 2 — Bărbat valah... foarte sîrguitor (lat.). 3 — Nu este nici o îndoială asupra lucrului (lat.). 4 — Prea iubite. amice (lat.). 5 — Virtutea (lat.). — 6 Soarta norocoasă (lat.)

Scanned with OKEN Scanner

Răzvan e *felix ad casum*[1]! Totu-i merge găitan!
E noroc. *Venti faventes*[2]!

MINSKI

Tot Răzvan! Răzvan! Răzvan!
Tabăra leșească-ntreagă mi-l înalță și-l ridică,
Iar despre noi nu s-aude, nu se vorbește nimică!...
Dreptu-i oare, ca-ntr-o țară, în care eu sînt născut,
Un venetic fără nume să fie mai cunoscut?!...
Zici că-i noroc?... Nu-i aceasta!... Nici noroc, nici vitejie!
Este altceva, iubite, ș-o să ți-o spun numai ție...
Eu sînt sigur ș-aș fi gata chiar să jur c-acest Răzvan
E frate...

PIOTROWSKI

Frate cu cine?

MINSKI

Cu...

PIOTROWSKI

Dic quaeso[3]!

MINSKI

Cu satan!

PIOTROWSKI

Ce spui, *Domine mi Deus*![4]... Dar de-unde s-o știi aceasta?...

---

1 Fericit din întîmplare (lat.). 2 — Vînturi care sînt favorabile (lat.). 3 — Spune te rog (lat.). 4 — Doamne, Dumnezeul meu (lat.).

Scanned with OKEN Scanner

MINSKI

O vei şti şi tu ca mine... Spune-mi, văzut-ai nevasta
Îmbrăcată bărbăteşte, haine negre, chip bălan,
Care întovărăşeşte ne-ncetat pe acest Răzvan?

PIOTROWSKI

Am văzut-o... E frumoasă! *Virgo facie concina*[1],
Perdecora, pervenusta[2]...

MINSKI

Ha, ha, ha! Ásta-i pricina!
Răzvan zice că-i e soră, dar eu pot să-ţi dovedesc
C-acea muiere-i chiar dracul, numai botu-i femeiesc!
Dînsa-i o fermecătoare ce cu farmecele sale
Are puterea pe-oricine să-ntunece, să-l înşale,
Să-i ia văzul, să-l orbească, să facă noapte-n amiaz,
Încît s-o crezi că-i frumoasă şi pe Răzvan că-i viteaz!...

PIOTROWSKI

Ce-i drept, *Sanctissimus Thomas*[3] în *Summa Theologiae*
Firmat[4] asemenea fapte, iar *Petrus Hispanus* scrie
Cum că *foemina* şi dracul sînt *affines*[5] oarecum:
Dracul e foc, iar femeia iese dintr-însul ca fum...

---

1 Fecioară cu chip plăcut (lat.). — 2 Minunată, foarte frumoasă (lat.). 3 — Prea sfîntul Toma. Thomas D'Aquino, teolog catolic (1225—1277), autorul operelor *Summa contra Gentililor, Summa Theologiae*, lucrări fundamentale pentru biserica catolică. Doctrina sa, inspirată de filozofia aristotelică, poartă numele de tomism. 4 — Afirmă (lat.). 5 — Femeia... rude (lat.).

Scanned with OKEN Scanner

MINSKI

Crede-mă c-acea muiere, orice-i spune, orice-i zice,
Orice-i vrea, e însuși dracul...

PIOTROWSKI

Taci, că iată vine aice
Alii duo Valachi[1], ce-i tot văd mai-mai de-un an
Conjunctissime vivendo[2] nedespărțiți de Răzvan...

MINSKI

(privind în partea de unde vin Răzașul și Vulpoiu)
Piha! Ce făpturi ciudate! Ce ființi nesuferite!
Ce mișcări respingătoare! Ce obrazuri necioplite!
Eu unul îți spui atîta că de-oi fi vr-odată crai —
Lucrul este cu putință, — ei bine, de trei ori vai
Că legi aspre n-aș mai face, ca să dau peste hotară
Și să gonesc într-o clipă toți moldovenii afară
Însă toți! Toți pîn' la unul! Nici un om! Nici un picior!
Numai pe Răzvan, el singur, l-aș lăsa... ca să-l omor!

RĂZAȘUL *(cîntînd de departe)*

Vom îmblăti[3] la săcară
Pînă-n mîndra primăvară
Ș-om ieși la codru iară,
În capătul șesului,
La marginea drumului..,
În calea armeanului!

---

1 Ceilalți doi valahi (lat.). — 2 Trăind foarte uniți (lat.). — 3 A îmblăti — a bate cercalele cu îmblăciul.

Scanned with OKEN Scanner

MINSKI *(dulce)*

Să trăiţi, voinici!

VULPOIU

Prea bine; mulţumim...

RĂZAŞUL

Şi sănătate,
Căci în lume sănătatea e mai bună decît toate!

MINSKI

Mă prea-bucură-ntîlnirea... Doream să vă văz de mult...
Eram să vă întreb un lucru...

RĂZAŞUL

De nu-i fi lung, eu te-ascult,
Fiindcă noi, moldovenii, ştim aşa că vorba lungă
E nebunie de creieri şi sărăcie de pungă.

MINSKI

Aş dori s-aflu... Pe cinste, Răzvan al vostru mi-i drag
Şi... vorbind c-un oarecine... făcut-am un rămăşag...
Ca să nu-l pierd.... mă pricepeţi... vreau să zic... îmi
trebui mie
În sfîrşit, ce fel de slujbă sau ce fel de boierie
Va fi avut în Moldova viteazul cel strălucit,
Ostaşul cel mai de frunte, bărbatul cel mai vestit,
Podoaba taberei noastre, un luceafăr, o minune!...[1]

---

1 Afişînd o falsă admiraţie, Minski vrea să afle cît mai multe despre Răzvan. Dar dialogul se desfăşoară altfel decît ar fi dorit-o căpitanul polon.

VULPOIU

Drace! Vrei numai atîta?...

RĂZAȘUL

Taci, Vulpoiule! Nu-i spune...

VULPOIU *(zîmbind)*[1]

Ba să-i spui! De ce să piarză săracul un rămășag?
Mai vîrtos cînd știu acuma că Răzvan îi este drag!...
Învață dar de la mine, că slujba ce-o avusese
În țara Moldovei este dintre cele mai alese;
O treaptă atît de-naltă, încît era mititel
Boierul cel mai puternic, cînd se punea lîngă el...

PIOTROWSKI

Admirandum![2]

MINSKI

Dar ce slujbă? Cum se cheamă?

RĂZAȘUL

Măi, ți-ajungă!
Că ne-am înțeles odată de-a nu face vorbă lungă...
Sînt cam iute. Bagă sama!...

VULPOIU

Las', Răzașule!... Eu vreau
La toate cîte dorește, să-i pot răspunde pe șleau.

---

1 Intrînd în jocul lui Minski, Vulpoiu, inteligent și abil, chiar puțin perfid, nu scapă decît cuvinte de laudă despre Răzvan. — 2 Este de admirat (lat.).

Scanned with OKEN Scanner

Că doar nu ne cercetează cu vr-un scop de răutate,
Mai cu seamă cînd iubește pe Răzvan ca și pe-un frate...
Așadar, mă-ntrebi ce slujbă? Cum se cheamă?...
Fel de fel!
Unii căpitan îi zice, alții-i zice vătășel...
Dar treapta-i mult mai de frunte, prin putere și simbrie,
De cum pe la voi aice este chiar o hătmănie!...

PIOTROWSKI

Capilaneus pedestris?[1]

VULPOIU

Ba chiar călare ades!
Pedestrime la strîmtoare și călărime la șes...
În codru se pedestrește, pe cîmp încalecă iară!
Astfel este rînduiala oștilor la noi în țară.

MINSKI

Dar avea moșii?

VULPOIU

Ha, drace! L-asta eu nu m-am gîndit!...
(după o tăcere)
Cît poate da o moșie, Răzvan căpăta-nzecit...
Adică cevași ca dijmă, în bani, în grîne și-n vite,
Ce trebuia la poruncă să-i dea-toți pe negîndite...

PIOTROWSKI

Să-ți fi avut multe *pugnas videlicet*[2], bătălii?

---

1 Comandant de infanterie (lat.). — 2 Lupte... adică (lat.).

Scanned with OKEN Scanner

VULPOIU

O! se-ntîmpla cîteodată și-ntr-o zi două sau trii,
Cît ținea vremea de vară, căci în urmă, la iernatec,
Ne hodineam cum fac turcii: obicei îndemînatec!

MINSKI

Dar spune-mi, acea femeie...

RĂZAȘUL *(cu furie)*

La dracu! La nouă draci!
La nouă sute!...

MINSKI

Ce-ți trebui? Ce vrei, voinice?...

RĂZAȘUL

Să taci!
Bată-te mama pădurii! Te mai legi și de muiere?

MINSKI

Ba nu; doream să știu numai...

RĂZAȘUL

Zău, mai bine fă-mi plăcere
Ori ne lasă tu aicea, sau noi te lăsăm aici!...

MINSKI *(către Piotrowski)*

Haidem, tovarășe!

Scanned with OKEN Scanner

PIOTROWSKI

Ergo[1] *!...*

MINSKI

Să fiţi sănătoşi, voinici!

(Iese cu Piotrowski)

RĂZAŞUL

Bună treabă!... Pizma, ura, zavistia, vrăjmăşia,
Şi nici un pai de răsplată pentru toată vitejia,
Iată cîştigul cel mare, ce Răzvan l-a dobîndit[2]
De cînd părăsise ţara şi codrul blagoslovit!
Vai de dreptatea leşească! Vai de bunătăţi streine!
Ne-am păcălit, măi fîrtate! Rău ne-am păcălit!...

VULPOIU *(gînditor)*

Vezi bine!...

RĂZAŞUL

Mai înţelept moş Tănase, cînd zicea oftînd cu foc:
Tu fă ce-ţi place, Răzvane, dar eu o să stau pe loc.
Nu las Moldova, şi pace! foamete, sete, ruşine,
Aice să sufăr toate, căci e cuibul meu!...

VULPOIU

Vezi bine!

---

1 Aşadar (lat.). 2 — O undă de îndoială se strecoară în replica Răzaşului. Depărtarea de ţară şi intrarea lui Răzvan în armata polonă îi provoacă nelinişte. De altfel, sentimentul înstrăinării şi dorul de Moldova vor reveni pe parcursul acţiunii piesei.

Scanned with OKEN Scanner

RĂZAȘUL

Și eu, Vulpoiule dragă, trebuia verde să-i spui,
Iar nu să caut orbește buricul pămîntului,
Uitîndu-mi de răzășie!... Poate că prin judecată,
De mai rămîneam în țară, tot o cîștigam odată.
Hrisoavele mele iată-s!

(scoate din sîn o legătură)

Aici trei urice sînt
De la Alexandru Vodă și de la Ștefan cel Sfînt,
Pe cari le stropesc cu lacrimi, le șterg de praf cu suspine,
Și le știu pe dinafară, făr' să fi citit!

VULPOIU

Vezi bine!...

RĂZAȘUL

(sărută și apoi ascunde legătura)

Îi ziceam eu: măi Răzvane, nu pleca! nu fi nebun!
Decît orice trai în lume, traiul codrului mai bun!...
Of! Nu vru să mă-nțeleagă!... Și tu știi a cui e vina?
Așa-i cînd tace cocoșul, lăsînd să cînte găina;
Așa-i cînd capra-i în frunte, poruncind în loc de țap;
Așa-i cînd bărbatu-i coada; așa-i cînd muierea-i cap![1]
Din dobitoacele toate, numai matca la albine
N-are cusur ca stăpînă... Celelalte, vai!

---

1 Răzașul consideră că înrolarea lui Răzvan în armata leșească este rezultatul sfaturilor Vidrei, fapt ce vine în contradicție cu mentalitatea omului de rînd, care nu acceptă amestecul femeii în acțiunile bărbatului.

Scanned with OKEN Scanner

VULPOIU

Vezi bine!

RĂZAȘUL

Dracul ne trimise-n cale pe nepoata lui Moțoc!
Sărmanul Răzvan acuma nu-i om, ci-i un năpîrstoc,
Pe care Vidra mi-l mișcă și-l întoarce fără preget,
Și la dreapta, și la stînga, nu cu mîna, ci c-un deget!...
Ș-apoi eu nu dau cu gîndul, oricît de mult chibzuiesc,
De ce Vidrei nu-i plăcuse obiceiul haiducesc?

VULPOIU

M-am gîndit și eu l-aceasta, ș-am ajuns drept încheiere
Să cred că Vidra-i smintită, ca orișicare muiere,
Iar Răzvan, de-a fost odată cu o minte de bărbat,
De cînd ascultă pe Vidra și dînsul s-a deochiat;
Căci nebunia s-acață mai rău ca un mărăcine
Și trece ca o căscare de la om la om...

RĂZAȘUL *(gînditor)*

Vezi bine!

VULPOIU

Este-nvederat că leahul nu face haz de Răzvan...
Ș-apoi de-ar mai ști, o, Doamne! că nu-i creștin, ci-i ţigan...
Oho! L-ar goni departe! Ba cu dînsul și pe tine...
Iată cum ne duce Vidra, trăgîndu-l de nas!

RĂZAȘUL

Vezi bine!

Scanned with OKEN Scanner

VULPOIU

Leșii au o lege-anume; un om de neam țigănesc
Să nu calce cu piciorul pe pămîntul cel leșesc...
Alte neamuri să poftească, orișicînd sau orișicine [...]

RĂZAȘUL

Vezi bine!

ISCOADA *(arătîndu-se din fund)*

Creștini cucernici...

VULPOIU

Ce-ți trebui?

ISCOADA

V-am văzut, de nu mă-nșel,
Umblînd cu Răzvan...

RĂZAȘUL

La naïba! Nici tu nu te-mpaci cu el?

ISCOADA

Nu mă-mpac? Iartă-mă, Doamne! Eu nici nu-nțeleg ce-i ură:
A iubi pe toți creștinii mă-nvață Sfînta Scriptură...
Așadar, vă rog să-mi spuneți într-un chip cuviincios
Unde poci oare să-l aflu, în numele lui Hristos...
(zărind pe Răzvan, care se apropie)
Dar ce văd! Iată chiar dînsul!... Dumneata ești, mi se pare,
În toată creștinătatea luptătorul cel mai tare?

Scanned with OKEN Scanner

Ca sabia lui Arhanghel, ca toiagul lui Aron,
Praștia lui David prorocul, buzduganul lui Samson...[1]

RĂZVAN

Sînt Răzvan...

ISCOADA

E de nevoie, nimenea ca să n-o știe,
Să vorbim precum vorbise Moise cu Iehova[2]...

RĂZVAN

(către Vulpoiu și Răzașul, făcîndu-le semn să plece)
Fie!

RĂZAȘUL

Crede-mă c-ar fi mai bine ca și pe noi să ne lași.
Ai mulți dușmani... Chiar muscalii nu-ți sînt așa de vrăjmași
Ca lahul cel pizmătareț, care alta nu visează
Decît el să se ridice și toată lumea să cază...

RĂZVAN

N-aveți grijă! Fiți în pace!... Puteți să vă depărtați;
Brațul meu e lîngă mine și sabia-i lîngă braț...

---

1 Aluzie la unele personaje mitice, care, spun legendele, ar fi avut o forță neasemuită (de ex.: David l-a doborît pe uriașul Goliat cu o simplă praștie, după cum Samson, folosind o falcă de măgar, a omorît o mie de filisteni). — 2 Se spune că Moise, conducătorul mitic al poporului evreu, ar fi avut o întrevedere în mare taină cu Dumnezeu (Iehova, corect Iahve, în ebraică). O asemenea convorbire discretă îi solicită iscoada lui Răzvan.

Scanned with OKEN Scanner

VULPOIU *(depărtîndu-se cu Răzaşul)*
Haidem, Răzaşule dragă! Să-i spunem Vidrei aceasta!
Cine pe noi nu ne-ascultă, o s-asculte pe nevàsta...

RĂZVAN
Sîntem singuri. Ce vrei?

ISCOADA
Jură de-a nu spune nimărui
Taina cea de mîntuire ce-am venit ca să ţi-o spui.
(Răzvan face un semn de învoire)
Nu-i aşa! Eu vreau anume pe crucea prea lăudată,
Pe cei doisprezece apostoli şi pe maica cea curată,
Pe cele şapte biserici, pe cei patruzeci de sfinţi,
Pe soborul din Nikeia[1] cu trei sute de părinţi,
Pe-o sută cincizeci de psalmuri, pe şaptezeci de ţîlcovnici,
Pe toţi fericiţii pusnici şi mucenici şi duhovnici,
Şi pe ieslele, la care se-nchinară cei trei crai,
Să-mi juri mai întîi de toate că leşilor nu mă dai...

RĂZVAN
Tu nu eşti leah prin urmare?

ISCOADA *(făcînd cruce)*
Dumnezeu să mă păzească
De-a fi eretic ca leşii de legea papistăşească!...
Dar dumneata, ca şi mine, eşti pravoslavnic curat,

---

1 Niccea — oraş antic în Anatolia unde s-au ţinut două consilii ale celor 300 de preoţi, conducători ai bisericii ortodoxe.

Și slujind în astă țară, faci cel mai mare păcat,
Precum zice sfîntul Pavel...

RĂZVAN

Așa! Iarăși cele sfinte? [...]
Ce vrei? Ce cauți pe-aice! De la cine vii și de-unde?
Ce faci în oastea leșească și ce-ai cu mine?... Răspunde!...

ISCOADA

(Văzînd pe Vidra, care se apropiase și se pusese în fața lui)

Acest om... astă muiere... muierea nu-i tocmai om,
După cum mărturisește fericitul Chrisostom...

RĂZVAN

Taci!

ISCOADA

Femeia-i cam limbută: ea nu pricepe ce-i taina;
Vorba-i lungă ca și coada, coada-i lungă ca și haina.
Precum arată prorocul!...

RĂZVAN *(apucîndu-l de barbă)*

Zău, nu mă mai stăpînesc!

ISCOADA

Nu mă necinsti!... Sînt preot și părinte sufletesc...

RĂZVAN

Zici că ești preot?... Dar spune-mi, popei i se cade oare
Să-și arunce jos veșmîntul, călcînd rasa sub picioare,

Scanned with OKEN Scanner

Şi prin fapta cea mai neagră să mînjească sfîntul dar,
Iscoadă-n întreaga lume, preot numai în altar?

ISCOADA

Fiule! Eu nu văd răul de-a lucra cu stăruinţă
Pentru sfîntul ţar şi pentru pravoslavnica credinţă,
Păcatu-i a dumitale, care, fiind moldovean,
Îţi dai sufletul în gheara leahului celui viclean,[1]
Popor depărtat de lege, oi rătăcite din turmă
Şi pe care o să-i strivească judecata cea din urmă,
La un loc cu filistenii şi cu Gog şi cu Magog...
Ş-apoi făcîndu-le astea, unde-i folosul, mă rog?

RĂZVAN

Eu caut numai la cinste...

ISCOADA

Fleacuri! Treabă de cuvinte!
Folos, cinste, tot aceea, deşi se cheamă altminte!
Aşa dar, ce fel de cinste dobîndit-ai, de cînd eşti,
Ca Nemvrodul din Scriptură, floarea cetei diavoleşti?

VIDRA

Are dreptate, Răzvane! Iat-a treia bătălie,
În care braţul tău varsă ploi de sînge pe cîmpie,
Ş-apoi unde-i mulţumirea şi răsplata ce-o primeşti,
Ridicînd pe brazda morţii clăi de stîrvuri duşmăneşti?...

---

1 Intervenţia iscoadei aduce o nouă orientare în ceea ce priveşte acţiunile viitoare ale lui Răzvan. Ideea inutilităţii luptei lui în armata polonă se conturează în această replică, fiind reluată mai pe larg, mai convingător de Vidra.

Scanned with OKEN Scanner

Pe cînd tu goneai vrăjmaşul, dînd cu pieptul la năvală,
Alţii mulţi s-ascund în umbră, de-unde răsărind cu fală
Îi vezi mari, îi vezi în frunte, lăudaţi, slăviţi, aleşi,
Iar tu rămîi tot în urmă, ca o slugă printre leşi!

RĂZVAN

Şi tu, Vidro?

ISCOADA

Jupîneasa vorbit-a dumnezeieşte!
Cîte-o dată prin femeie Duhul cel Sfînt ne vorbeşte;
De pildă, Ana, Iudita, Estera... mai în sfîrşit,
Este-nvederat că leahul de loc nu te-a răsplătit...

RĂZVAN

Taci! Destul!

VIDRA

Vorbeşte!

ISCOADA

Ţarul îţi dăruieşte trei sate...

VIDRA *(cu dispreţ)*

Bogăţie? Nu-i aceasta!

ISCOADA

Trei sate lîngă Kazan
Şi, cît va ţine războiul, o treaptă de căpitan...

VIDRA *(mişcată)*

Căpitan?

Scanned with OKEN Scanner

ISCOADA

Mai pe d-asupra, pentru creștinească faptă,
După moarte fericirea ș-un locaș în rai te-așteaptă...

RĂZVAN

Nu primesc!

VIDRA

Ce spui, Răzvane! Dar de ce să nu primești?...[1]
Nu-i puțin căpitănia în oștile muscălești
Tu nu ești născut aicea; poți să mergi în lumea-ntreagă.
De leși n-ai nici o nevoie și nimica nu te leagă...
Cată-ți norocul aiurea, dacă nu-l găsim aici!

RĂZVAN

Am jurat!

ISCOADA

Dar jurământul nu se dă la eretici.
Deci, mitropolitul nostru pe dată o să-l dezlege,
Judecînd după soboare și dumnezeiasca lege,
Precum anume se scrie în sfîntul Nomocanon,
Citește cap paisprezece soborul din Chalkedon,
Cap treizeci și trei sau patru sobor din Laodikia,
Asemenea capul două sobor din Antiohia...

---

1 Vorbele Vidrei constituie prologul luptei duse de ea pentru „mărirea" lui Răzvan. Intervențiile eroinei încep să fie din ce în ce mai dese și mai voluntare.

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN

Fugi, popă fără credință, ce legea ți-o iai în rîs! [...]
Fugi de-aci!...

VIDRA

Dar uiți; iubite, că de ar fi oricum să fie
Muscalu-ți dă chiar îndată cinstea de căpitănie...
Vei fi căpitan, Răzvane!... Căpitan, aceasta-i mult!...

ISCOADA

Și trei sate mari...

RĂZVAN

Lipsește! Mi-e greu să te mai ascult!...

VULPOIU *(venind iute, turburat)*

Topenie! Grozăvie! Bazaconie!...

RĂZVAN

Ce este?

VULPOIU

Lucru nevisat în vise, nepovestit în poveste!...
Vezi pe hatmanul acolo, stînd la vorbă și la sfat,
De toată căpitănimea ocolit și-nconjurat?
(Iscoada se uită unde arată Vulpoiu și fuge în partea cealaltă.)

RĂZVAN

Ei bine, ce mă privește?

Scanned with OKEN Scanner

VULPOIU *(cu necaz)*

Ei bine! Ba zău nu-i bine!...
Ei vorbesc și pun la cale și se-ntreabă chiar de tine...

RĂZVAN

De mine? Ce nălucire!

VULPOIU

Căpitanii într-un gînd
Îți tot caută pricină și te defaimă pe rînd;
Unul cere să te scoață din oaste, altul din țară,
Al treilea chiar din lume te-ar da bucuros afară,
Iar hatmanul mi-i ascultă, neclintit ca un butuc;
De multe ce tot aude, s-a făcut și el năuc!

VIDRA

Vezi, Răzvane, ce greșeală de-a ne vesteji aice,
Pe cînd într-o altă parte ai putea să fii ferice?
Hai în oastea muscălească! Atîta ne-a mai rămas...
Te-așteaptă căpitănia, de-i face numai un pas...

VULPOIU

Vine hatmanul... Privește! S-au oprit în două rînduri...
E posomorît bătrînul: se cunoaște că-i pe gînduri.

RĂZVAN

Fie ce-a fi, las' să fie... Eu unul tot ce-am jurat
Păstrez cu fruntea senină și cu cugetul curat!
Jurămîntul nu-i o glumă, născută printre pahare
Și, deodată cu beția, răsuflată prin uitare;

Scanned with OKEN Scanner

Jurămîntul pentru mine este mîndrul curcubeu,
Ce leagă josul cu susul şi pe om cu Dumnezeu!...[1]

VIDRA

Ba mai bine-i o uncaltă, o păpuşă, o momeală,
Prin care cel ce nu crede pe toţi ceilalţi îi înşcală!...
(Se pune dcoparte. Vin Hatmanul, Piotrowski, Minski, mai mulţi căpitani şi în urma lor Răzaşul.)

MINSKI

Ştiu bine, sînt foarte sigur şi de tot încredinţat
Că tabăra n-o să guste hotărîrea ce-ai luat:..

PIOTROWSKI

Asiscere pcrcgrinos[2], multe primejdii aduce:
Pe străini lasă-i în coadă, *sapicntissime duce*...[3]

HATMANUL

Cine pentru noi se luptă, nu-i străin, ci-i pămîntean...
Eu te căutam pe tine, vitcazule căpitan.

RĂZVAN

Poate mă iai drept un altul, hatmane prea-luminate.
Eu nu-s căpitan...

---

1 Loialitatea faţă de cei ce şi-au dat cuvîntul, indiferent cine sînt, constituie o altă însuşire a eroului. Ciocnirea dintre Răzvan şi Vidra, pe această idee, reflectă diferenţele de mentalitate ale celor două personaje, venite din clase sociale diferite. 2 — A admite pe străini (lat). — 3 Preaînţelepte duce (lat).

Scanned with OKEN Scanner

HATMANUL

Aceasta-i cam puțin; după dreptate
Ar trebui să fii hatman, căci chiar bătălia de-az,
Nu cu, tu ai cîștigat-o, vitcazul cel mai viteaz!

RĂZVAN

Iartă-mă!

HATMANUL *(ridicînd buzduganul)*

Deci, în puterea semnului de hătmănie,
Răsplătind măcar în parte minunata-ți bărbăție,
Căpitan pe cîmpul luptei te rădic și te vestesc,
În fața taberei mele și prin numele crăiesc!
(Muzica militară intonează un marș triumfal. Vulpoiu sare în sus, Răzașul își freacă mîinile.)

RĂZVAN

Eu?... Dar cum... În ce cuvinte...

MINSKI *(cu căldură)*

Căpitane, eu aș cere
Să te facă chiar polcovnic! Aș leșina de... plăcere!
O dorință-nvăpăiată mă tot roade ne-ncetat,
Ca dup-atîtea războaie să te văd... înaintat!...

PIOTROWSKI *(sărutînd pe Răzvan)*

Satisfactionis causa[1], și cu te sărut acuma,
Știindu-te *dignum esse* chiar *amplitudine summa*[2].

---

1 Din pricina mulțumirii (lat.). — 2 Că ești demn de cea mai înaltă cinste (lat.).

Pe lîngă alte modalități de caracterizare a personajelor, Hasdeu s-a servit și de cea lingvistică, a cărei funcție particu-

Scanned with OKEN Scanner

HATMANUL

Aceasta-i cam puțin; după dreptate
Ar trebui să fii hatman, căci chiar bătălia de-az,
Nu cu, tu ai cîștigat-o, vitcazul cel mai viteaz!

RĂZVAN

Iartă-mă!

HATMANUL *(ridicînd buzduganul)*

Deci, în puterea semnului de hătmănie,
Răsplătind măcar în parte minunata-ți bărbăție,
Căpitan pe cîmpul luptei te rădic și te vestesc,
În fața taberei mele și prin numele crăiesc!
(Muzica militară intonează un marș triumfal. Vulpoiu sare în sus, Răzașul își freacă mîinile.)

RĂZVAN

Eu?... Dar cum... În ce cuvinte...

MINȘKI *(cu căldură)*

Căpitane, eu aș cere
Să te facă chiar polcovnic! Aș leșina de... plăcere!
O dorință-nvăpăiată mă tot roade ne-ncetat,
Ca dup-atîtea războaie să te văd... înaintat!...

PIOTROWSKI *(sărutînd pe Răzvan)*

Satisfactionis causa[1], și cu te sărut acuma,
Știindu-te *dignum esse* chiar *amplitudine summa*[2].

---

1 Din pricina mulțumirii (lat.). — 2 Că ești demn de cea mai înaltă cinste (lat.).

Pe lîngă alte modalități de caracterizare a personajelor, Hasdeu s-a servit și de cea lingvistică, a cărei funcție particu-

Scanned with OKEN Scanner

HATMANUL

Însă nici căpitănia, mă jur pe acest buzdugan,
Nu-i ceva destul de mare pentru brațul lui Răzvan.
La seimul[1] cel mai de-aproape, țara o să te primească,
Spre mai deplină răsplată, în boierimea leșească...
Voi stărui și eu însumi și toți prietenii mei...
Dar pîn' atunci, căpitane, spune-mi singur, ce mai vrei?

RĂZVAN

Nu pot mulțumi... n-am vorbe, hatmane prea luminate...

HATMANUL *(zîmbind)*

A, da! Mi-am adus aminte! Printre prăzile luate
În tabăra muscălească, găsit-am un moldovean,
Un boier, un om de frunte, judecînd după căftan,
Deși de multă vechime nu mai are nici o față,
Iar din ceaprazuri sclipește ici-colea d-abia vr-o ață...
Ți-l dăruiesc...

(Răzvan se închină. Hatmanul și căpitanii încep a ieși.)

MINSKI *(întorcîndu-se iute)*

Căpitane! În veci nu m-oi sătura
Toate bunurile lumii cu toptanul a-ți ura.
Și văzîndu-te pe cale la o treaptă și mai-naltă,.

---

larizatoare este bine cunoscută. În această idee, frecvența mare a cuvintelor și expresiilor latine în vorbirea căpitanilor poloni produce o deosebire netă între luptătorii români și aceștia. Un intelectualism afișat cu ostentație de Minski și Piotrowski, bine compus de Hasdeu, conferă prețiozitate celor două personaje.

1 Seim — Adunarea națională a Poloniei.

Inima-mi de bucurie saltă, saltă, saltă, saltă...
(Iese. Răzvan încrucişează mîinile pe piept şi rămîne nemişcat pe gînduri. Vidra îl priveşte în tăcere.)

VULPOIU

Iată-n sfîrşit, căpitane, eşti chiar căpitan acum!
Şi-n pădure, căpitane, fuşi căpitan oarecum
Astăzi însă, căpitane, eşti mai cu căpitănie!

RĂZAŞUL

Bată-l norocul să-l bată! Hai să facem o beţie!
(tîrăşte afară pe Vulpoiu, cîntînd)
Frunză verde de castan!
Căpitanu-i căpitan!
Tan! tan! tan!
Tan! Tan! Tan!
Căpitanu-i căpitan!
Frunză verde de castan!...

RĂZVAN

Iartă-mă, scumpo iubită!... Chiar fericirea ne-apasă,
Cînd deodată, ca un fulger, pe sărmanul om se lasă!...
Simţ în mine-o greutate... Doresc şi nu pot s-o crez...
Nu-i cumva vr-o nălucire? poate dorm? Poate visez?...[1]

---

1 Replicile celor două personaje comunică, în această scenă de o remarcabilă tensiune, liniile dominante ale evoluţiei lor. Modestia, dorul de libertate, dragostea de natură, pe de o parte, şi fermitatea, dîrzenia, dorinţa Vidrei de a incita setea „de-a merge înainte" a lui Răzvan, pe de altă parte, toate izvorîte din iubirea viforoasă pe care ea o nutreşte faţă de cel cu „obrazul pîrlit". Expresia literară a trăirilor îmbracă formula romantică cunoscută a monologului, nu lipsit de sentinţe sau ample comparaţii, prin a cărui prezenţă se defineşte, de altfel, şi structura piesei.

Scanned with OKEN Scanner

VIDRA

Cum? Atîta veselie? Pentru ce?... Pentr-o nimică?
Căpitan? Ce mare treabă!... Căpitanu-i o furnică!...
Vesclească-se Răzașul sau Vulpoiu, făpturi de rînd,
Care pentru un pai sînt gata a se tăvăli cîntînd!...
Dar tu?... Tu s-o faci, Răzvane... Căpitanii într-o oaste
Sînt atîția, că-n mulțime se lovesc coaste la coaste...
Căpitan!... O jucărie!... Căpitan... E un covrig,
După care colindează bieții copilași pe frig.

RĂZVAN

Ce? Căpitanu-i o glumă? Într-o tabără crăiască?
Dar, ce fel de lucru-ți trebui, care să te mulțumească?...
Au nu mă-nvățai tu, Vidro, a merge chiar la dușman,
Cîștigînd prin viclenie tot cinstea de căpitan?...
Nu-mi spuneai tu dineoare, cu mînie și mustrare,
Că-ntr-o tabără domnească căpitanu-i lucru mare?...
Lămurcește-mă, iubito, unde vrei tu să m-aduci?
Nu-i de mult de cînd în codru, cu o ceată de haiduci,
Numele-mi suna prin țară, ca o secere ce sună
Cînd retează buruiana să crească iarba cea bună!
Eu credeam atunci că-n lume nu-i chip să fie pe-aiuri
O zodie mai ferice ca traiul unei păduri,
Unde brazii și stejarii, uriași din vremea veche,
Înfruntînd mii de furtune, viteji făr' de pereche,
Mi se-nchinau cu răbdare, m-apăra și m-asculta,
Pîn' ce din sînul lor verde nu m-a smuls voința ta!...
Te văzui... iubirea șterge tot ce-i place ca să șteargă;
Lăsat-am cărări înguste ș-am ieșit la calea largă,
Uitat-am codrul, Moldova, tot ce-a fost, tot ce-a trecut,
Venit-am în țări străine, cum ai spus și cum ai vrut...
Astăzi norocu-mi zîmbește: sînt căpitan și pe cale...

Scanned with OKEN Scanner

VIDRA

De-a fi boier ca toți leșii: o boierime de jale!

RĂZVAN

Hatmanul mă socotește, de ceilalți sînt căutat,
Numai tu pe bucuria-mi tragi un văl întunecat,
Pe cînd c-un ceas mai-nainte erai de-o altă părere...
Nu sînt un copil, de care să-și bată joc o muiere!

VIDRA

Da! O muiere din neamul acelui groaznic bărbat,
Care numai c-o-mbrîncire patru domni a răsturnat,
Ș-al căruia falnic sînge clocotește cu putere,
Ca talazurile mării, în pieptul meu de muiere!
Ah, ascultă-mă, Răzvane! Și-ntre firile de jos
Foarte mulți sînt tari de mînă ș-au un suflet inimos,
Dar totuși rămîn ca broasca cea cufundată-ntr-o baltă,
De-unde numai cîteodată, ieșind pe uscat, tresaltă,
Privește la mîndrul soare, se-ntinde pe-un verde strat,
Sughiță-n sine cu poftă văzduhul lin și curat,
Încît ai crede, văzînd-o, c-a priceput ce-i lumina
Și nu mai poate să guste întunericul și tina,
Pe cînd n-a trecut o clipă: iată broasca înapoi
Se-ntoarce iarăși în noapte, în mocirlă și-n noroi!...
Vitejia cea mai mare, inima cea mai aleasă,
Mii de bunătăți cu care nu știu cine te-nzestrasă,
Sînt, iubitule, ca fierul ruginit și fără preț,
Pînă cînd începe-n mîna lucrătorului isteț
Ce-l apucă strîns în clește, îl curăță pe cărbune,
Și dintr-o grămadă neagră mi-l vezi scoțînd o minune,
Strălucită ca oglinda, gingașă încît suflînd
Suflarea-i întipărită pe luciul cel plăpînd!
Acel lucrător, Răzvane, se numește...

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN

Se numeşte?

VIDRA

Setea de-a merge-nainte... Iată ceea ce-ţi lipseşte,
Acea sete care frige şi-ngheaţă inima mea!
Dar trebui s-o aibi, Răzvane! Eu voiesc, şi-o vei avea...
Atunce cînd buza Vidrei obrazu-ţi pîrlit l-atinge,
Ochii mei în ochii-ţi cată, mîna mea pe mîna-ţi strînge,

Sufletul meu desfăşoară
Cîte-o părticea mereu
Ce pe furiş se strecoară
Adînc în sufletul tău!
Vidra-i pentru tine-n lume
Ca izvoarele de munte
Ce fac Dunărea să spume
Din păraiele mărunte...

VULPOIU *(vine şovăind)*

Hi, hi! Dunăre!... Departe! ... Căpitane, eu sînt beat,
Ş-aş vrea să-ţi spui, căpitane, un lucru foarte ciudat...
Adecă-te, căpitane... zău, n-are nici o părecche...
Dar lasă-mă, căpitane... ca să ţi-o spui la ureche...

RĂZVAN

Spune...

VULPOIU

Apoi, căpitane, ştii leahul cel blăstămat?...
Ştii cela ce-ţi strînge mîna?.., Căpitane, eu sînt beat!...
Ştii, se vîră-n om ca musca?... Ştii, chiar cu nepusă masa?...
Hi, hi! Ştii leahul acela? Iubeşte pe jupîncasa!

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN

Vidra?

VIDRA

Eu?

VULPOIU

Da, da, da. Vidra!... Mi-a spus că-i place de foc!
Zău așa! Chiar acușica!... Ha, ha, ha! Ce dobitoc!...
(Minski se arată în fund.)
Dar iată-l! Întreabă-l singur! Bată-l năbădaica leahului!
Hi, hi, hi!... Mi-e somn!... Mi-e lene!... Ba nu! Mă doare stomahul!...

(iese)

RĂZVAN *(mergînd iute înaintea lui Minski și apucîndu-l de mînă)*

Ascultă-mă, cum te cheamă!... Știi un lucru? Știi sau ba?
Noi trebuie să ne batem!...

MINSKI

Dar pentru ce?

RĂZVAN

Nu-ntreba!...
Pentru ce?... Pentru că... pentru... pentru că, privind la tine,
Simțesc un fel de simțire... mai în sfîrșit nu mi-e bine!
O să ne batem chiar astăzi... chiar acuș! M-ai auzit?...

MINSKI

Cum așa? Nu pot pricepe, tovarășe prea-iubit...

Scanned with OKEN Scanner

Eu nu ți-am făcut nimica... Să ne batem nu-i cu calc...
Spune mai întîi pricina?

RĂZVAN *(cu furie)*

Nu-mi plac ochii dumitale!
Mă supără, mă-ntărîtă, m-aprind... Nu mai pot vorbi!...

MINSKI *(zîmbind cu dulceață)*

Numai atîta? Ei bine... atunci, cînd ne-om întîlni,
Mă jur a-mi închide ochii... O să mă feresc de ceartă...
Dar sînt grăbit... Am o treabă... Mă duc... Iartă, iartă,
iartă!...

(fuge)

RĂZVAN *(cu dezgust)*

Ce mișel!...

VIDRA

Mă mir, Răzvane, văzîndu-te temător,
Nu cumva m-ai crede-n stare pîn' la viermi să mă pogor?

RĂZVAN *(luînd-o de mînă cu aprindere)*

Și palaturi aurite, ș-un acoperiș de paie,
Cînd flacăra le cuprinde, fac tot un fel de văpaie:
Iubirea-i un foc; iar focul, oricît de jos ar veni,
E grozav cînd izbucnește, și-i lesne a izbucni!
Mi-ești dragă și-n toată lumea găsesc cu putință toate,
Dar dragoste fără teamă, nu se poate, nu se poate!...

VIDRA *(arătînd în urma lui Minski)*

Cugetă acum, iubite, de-i cinste pentru Răzvan
O biată căpitănie: și dînsul e căpitan!

Scanned with OKEN Scanner

OSTAȘUL *(aducînd pe Sbierea, care vine cu capul plecat și numără pe degete)*

Robul de la hatman...

(se închină și iese)

RĂZVAN

Sbierea!...

SBIEREA *(ridicînd capul, cu bucurie)*

Tu ești, Răzvăniță dragă?...
Și dumneata, jupînească?... Parcă văd o pungă întreagă!..

RĂZVAN

Te rog să ne spui și nouă, prin ce minune-ncăpuși,
Așa departe de țară, tocma-n tabără la ruși?

SBIEREA

Încăpui ca două-n patru... Ce întrebare! Nu știi oare
Că tabăra muscălească este foarte-ncăpătoare?
Ș-apoi, mai avînd necazuri, slăbisem mai mult de-un sfert;
Carnea spînzură pe mine curat ca un sac deșert...

RĂZVAN

Eu te-ntreb prin ce-ntîmplare te găsești în astă țară?
Cum de te-au luat muscalii?

SBIEREA

De la tătari mă luară...

RĂZVAN

Dar tătarii?

Scanned with OKEN Scanner

SBIEREA

Mă robise mai anţărţ, cînd au trecut
Prin moşia mea Flămînzii, o moşie lîngă Prut.
Asta n-ar fi fost nimica, să nu fi luat cu mine
Un chimir cu trei făşicuri pline, pline, pline, pline!
Cel dintîi era cu taleri, altul numai cu florinţi,
Al treilea galbeni, galbeni de cei ungureşti cu zimţi!...
Ce chimir!... De piele neagră, şi bagă bine de seamă,
Avea-n juru-i acăţate zece năsturaşi de-alamă...

RĂZVAN *(zîmbind)*

Tătarul de la Moldova, muscalul de la tătar,
De la muscal te ia leahul, şi-ar fi cu putinţă iar
De la leah să te ia neamţul, încît astfel într-o zi
Deodată cine mai ştie prin ce ţară te-ai trezi!...
Oare nu era mai lesne, cu puţină cheltuială,
Să te răscumperi din lanţuri şi să scapi de tărbăceală?

SBIEREA

Cum? Să mai plătesc? Vai-mie! Ar fi mai bine să crap!
O asemenea prostie nici nu mi-a trecut prin cap!
Ce-mi pasă că nu sînt slobod, cînd stăpînul mă hrăneşte?
Iar pîn-atunci în Moldova venitul meu creşte, creşte...
Ş-apoi eu am totdeauna o nădejde-n Dumnezeu
Că sfîntul mereu mă scapă, fără să-i dau nici un leu,
Decît numai cîteodată vr-o lumînare de ceară,
Care, de frica scumpetei, o fac la mine la ţară...[1]

1 Revenirea lui Sbierea în finalul Actului III este simbolică pentru ceea ce poate să însemne un om fără mîndrie şi stăpînit de patima băniului. Fără a pune preţ pe condiţia sa individuală, lipsit de libertate, Sbierea se detaşează singur de celelalte personaje prin gîndurile şi atitudinile sale. De altfel este cea mai complexă individualitate pentru categoria socială pe care o reprezintă.

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN

Du-te, boicrule, du-te! Nădejdea te-a mîntuit...
Întoarce-te la Moldova, fără să fi cheltuit!
Te iert pentru a doua oară...

SBIEREA *(făcînd cruce)*

În sfîrșit, o Doamne sfinte!

RĂZVAN

Te-am mai icrtat în pădure...

SBIEREA

Bine că-mi aduci aminte
Răzvănașe, cer dreptate! Ar fi un păcat să tac...

Hoții tăi atunci în codru mă despoiară de-un sac.
Fii și tu om cumsecade, fă-ți o pomană deplină:
Nu te bucura, drăguță, de-o avuție străină...
Dă-mi înapoi săculețul! tu știi c-a fost peste tot
Taleri trei mii patru sute cincizeci și șapte ș-un zlot...

VIDRA *(luînd pe Răzvan la o parte)*

Vezi! Învață de la dînsul patima ce vrea să zică!
Acest om pentr-o lescaie, acest om pentr-o nimică
Va suferi cu plăcere făr' să scoată un suspin,
Robie, lanțuri, rușine; bătăi, închisoare, chin...

SBIEREA *(zîmbind cu mîndrie)*

O da, da...

VIDRA

Ș-orice adaos, orice spor de bogăție,
În loc ca să-l mărginească, îi dă o poftă mai vie,

Scanned with OKEN Scanner

O dorință mai setoasă ș-un avînt mai arzător
De-a vedea lucind în ladă-i sunător pe sunător!

SBIEREA

O așa... așa...

VIDRA

Așterne de-nainte-i ca zăpadă
Covoarc cu pietre scumpe, aur și argint grămadă...

SBIEREA *(cu desfătare)*

Și...

VIDRA

Dînsul tot n-o să-ți zică: stăi! acuma-s mulțumit!

SBIEREA

Hai-de-de-de! Na! Firește! Doară n-am înnebunit!

VIDRA

O! Dacă și tu, Răzvane, ai simți așa de tare
Mîndra patimă de-a crește tot mai mare și mai mare,
Precum Sbierea mii de galbeni din nimic a secerat,
Tu dintr-o căpitănie ai ajunge împărat!...

SBIEREA

Atunci m-ei da și dobînda... Acum însă, deocamdată,
Să ne răfuim cu sacul. Fii datornic bun de plată...
Răzvănică, sufletele, să nu uiți că ești creștin...
Numai camătă s-ar face nouă sute pe puțin...

RĂZVAN

Nu!... Departe de la mine toate patimile care
Cu lăcomia lui Sbierea au vr-un fel de-asemănare!

Scanned with OKEN Scanner

VIDRA *(respingîndu-l cu dispreț)*

Fugi! Mi-e milă și mi-e jale! Mic, tot mic și iarăși mic!
În deșert din înjosire eu mă-ncerc să te rădic!
Du-te dar de te-nvîrtește în îngusta-ți vizuină:
Ccarcă-ți mintea-n întunerec, scaldă-ți sufletul în tină!
Eu te las! Te las, Răzvane! Om tîmpit și sfiicios!
O prăpaste ne desparte: eu prea sus și tu prea jos![1]
(Vrea să iasă, Răzvan se repede după dînsa. Sbierea strigă: Sacul meu! sacul meu!)

---

1 Izbucnirea Vidrei, de o duritate puțin necontrolată, dar care îi trădează temperamentul, este, fără nici un dubiu, momentul cel mai încordat dintre protagoniști. Jignindu-l pe Răzvan, nepoata lui Moțoc miza pe o trezire a lui. Reacția lui Răzvan este într-adevăr cea scontată de Vidra.

Scanned with OKEN Scanner

CÎNTUL IV

ÎNCĂ UN PAS

Pentru ţigani s-au zis multe, ca să nu-
fie primiţi
Căci ruşine Eteriei a fi cu ţigani
uniţi,
Căci luîndu-se Elăda, de vor fi şi ei
ostaşi
Vor cere cu tot cuvîntul şi ei să fie
părtaşi...

BELDIMAN, Jalnica tragodie[1]

---

1 Alexandru Beldiman (1760—1826) — unul din primii poeţi ce i-a dat Moldova. Traduce mult din literatură greacă, latină, din Metastasio, din Regnard, Prévost. Opera prin care a rămas în literatura română este *Eteria* sau *Jalnicele scene prilejuite în Moldova din răzvrătirile grecilor, prin şeful lor Alexandru Ipsilanti, venit din Rusia la anul 1821*, de vornicul Alecu Beldiman, editată de banul şi cavalerul Alecu Balică, Iaşi, Tipografia Buciumul Român, 1861.

Scanned with OKEN Scanner

FEȚELE:

RĂZVAN, *polcovnic leșesc*
VIDRA, *nevasta lui*
RĂZAȘUL
VULPOIU
SBIEREA
HATMANUL
BAȘOTĂ

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

RĂZAȘUL

Nu mai pot, bată-l năpastea! De-atîtica timp în șir
Să nu vezi o sărmăluță, ci tot numai borș cu știr!
Destulă străinătate!

(arată la gît)

M-am săturat pîn-aice!
De amărîtă ce mi-e vieața, nu mai știu cum i-aș mai zice!...
Șase veri și ierni vr-o șapte, nu o lună sau un an,
De cînd parc-aș fi o umbră după pașii lui Răzvan?
Ba zău, chiar umbra, fîrtate, cînd e lumină, s-ascunde,
Pe cînd eu rămîn cu dînsul, amîndoi oricînd ș-oriunde!...
Haiducit-am împreună și-mpreună am trecut
În astă țară leșească, unde dracul s-a născut!
Cu muscalii, cu păgînii, nu vr-un an și nu vr-o lună,
Șase veri și ierni vr-o șapte bătutu-ne-am împreună!

VULPOIU *(cu desplăcere)*

Haide! Cineva te-ar crede că numai voi amîndoi
Ați făcut și mari și latc! Dar uitat-ai pe Vulpoi?

RĂZAȘUL

Orice-i zice tu, acuma, fostul nostru harambașă[1]
Ajuns-a obraz de cinstè, cît un vizir sau un pașă;
E polcovnic, e om mare, și ca mîini o să-l privim
Înălțîndu-se deodată și mai ceva!... Aferim!
Nu-i vorbă... I se cuvine!... N-a cîștigat de pomană!
Chiar săptămîna trecută a mai căpătat o rană
În lupta cea cu tătarii...

VULPOIU

Aș! D-abia l-au zgăriat!
Sărutare de săgeată... Nu-i lucru de speriat...
Dec! A fost rănit și dînsul într-o singură bătaie,
După ce trecuse teafăr prin douăzeci de războaie.

RĂZAȘUL

Dar să lăsăm toate astea... Nu știu ce voiam să-ți zic...
Aa! Uite pe fereastră!... Privește!... Nu vezi nimic?...
(cîntă, arătînd cu mîna)
Cu miros de viorele
Trandafiri și micșunele,
Bate vîntul țării mele!
Bate-ai, vîntule, curat,
Să alin al meu oftat!
Bate-ai, vîntule, ușor,
Să-mi mai treacă din cel dor!
Bate-ai, vîntule, cu foc,
Să mă muți din acest loc![2]

---

1 Harambașă — căpitan de haiduci. — 2 Sentimentul înstrăinării traversează drama în chip obsesiv, el fiind, în ultimă instanță, nu numai expresia unei puternice iubiri a pămîntului strămoșesc, mărturisită de diferite personaje, dar și

Scanned with OKEN Scanner

Așa-i, Vulpoiule dragă! Tare mă furnică dorul
Țărișoara-i prea aproape; de-i azvîrli cu toporul,
Dai de brazda românească!...Nu mai este pe-unde fui!
Pe la muscali, pe la dracu, pe la tatăl dracului!
Și-apoi astăzi în Moldova nu mai e nici Petrea Șchiopul[1],
Prietenul ciocoimii, bat-o focul și potopul!
Alt vodă stătuse-n locu-i, un stăpîn mai omenos,
Care șade sus, dar ține cu norodul cel de jos!
Cică-l chiamă Aron-Vodă[2] un voinic, un flăcăiandru,
O viță lăpușnenească: feciorul lui Alexandru...
Știi? Cel Alexandru-Vodă[3] ce mînca boieri de vii,
Încît îi făcea de groază bejenari pe la pustii!...
Așadar, pe-aci mi-e drumul. Trec prin foc și prin furtună!
Să mai stea Răzvan și singur... Nu rămîi și pace bună!...
Mă duc la Iași cu hrisoave...

(scoate din sîn o legătură)

Iată-le! Aice sînt
Ispisoace[4] și direse[5] chiar de la Ștefan cel Sfînt!...
E cam veche legătura, de tare mult ce-i purtată,

---

reflectarea, în planul artei, a unor chinuitoare stări sufletești trăite de tînărul Hasdeu.

Monologul Răzașului debutează cu un semnificativ fragment de doină, element compozițional ce conferă personajului expresivitate, frumusețe morală. Este încă un exemplu de integrare a lirismului în teatru.

1 *Petre Șchiopul*, fiul lui Mihnea, a domnit de două ori în Moldova (14 iunie 1574 — 21 noiembrie 1579 și 1582—1591). Ctitor al mînăstirii Galata din Iași. — 2 *Aron-Vodă*, fiu nelegitim al lui Alexandru Lăpușneanu. Domnește între sept. 1591 — iunie 1592. Gr. Ureche l-a numit „cel cumplit" din cauza conflictului în care a intrat cu boierimea. — 3 Alexandru Lăpușneanu. — 4 Ispisoc — hrisov, vechi act slavon. — 5 Dires — document.

Scanned with OKEN Scanner

Dar n-o las de lîngă mine, n-o las cu capul o dată!
O voi strînge tot la sînu-mi, cît voi umbla pe pămînt,
Și-n urmă dînd ortul popei, o voi duce și-n mormînt!
(sărută legătura ș-o ascunde)
Voi merge iar cu proțapul[1], o să vorbesc cu domnia,
Doară va da sfîntuleț ul să-mi întoarcă răzășia...

VULPOIU

Drace! Nu cumva ai crede c-o să rămîi numai eu?
Culcă-te pe-acea ureche! Nu cunoști tu gîndul meu.
Orice țipenie-n lume un sfînt are sau o sfîntă:
Pe tine, vezi bunăoară, răzășia te frămîntă:
Pe mine mă prigonește frumusețea codrului,
Cînd ședeam cîntînd din frunză la umbra stejarului.
Tu a tale, eu a mele, fiecine ale sale!...
Uite, zău, cînd mi se-ntîmplă de-ntîlnesc viind în cale
Un ciocoi ca o fetiță, mititel și curățel,
Lins la ceafă, dres la față, sprintenel și spălățel,
În sfîrșit, o pocitură dintre cele guri căscate, —
Mă-nvoaltă, mă răsucește ca să-i dau pe după spate!...
Cînd privesc într-o livadă copăcelul ofticos,
Cu crengi tocite de-omidă și cu trunchiul găunos,
Hoțomanul meu de cuget mă gîdilă și-mi șoptește:
Nu-i așa că-n codrul nostru ciuperca mai bine crește?
Cînd aud o păsăruică ciripind pe vr-un zaplaz.
Mi se pare ciripirea-i că, zău, n-are nici un haz,

---

1 Acțiune de protest întreprinsă de țărani, de-a lungul istoriei, prin care cei ce făceau jalbele le puneau într-un băț pentru a fi văzute de cei cărora li se adresau. De aici a rămas expresia „cu jalba în proțap". N. Filimon a utilizat-o drept titlu al unui capitol din *Ciocoii vechi și noi: Cu rogojina aprinsă-n cap și cu jalba-n proțap.*

Scanned with OKEN Scanner

Că cimi-aduc aminte bine... of, of, of, mi-aduc aminte
Cum ciripea dincoare, cum ciripea mai-nainte,
Cum ciripea la pădure prin răriṣul cel din crîng...
Şi cînd mi-o aduc aminte, pe loc îmi vine să plîng!

(intră Răzvan, cu braţul stîng oblojit)

RĂZAŞUL

-Polcovnice!

RĂZVAN

Ha? Ce treabă?

RĂZAŞUL

Dă-mi drumul să plec de-aice.

VULPOIU

Şi eu...

RĂZVAN

Mă lăsaţi pe mine?

VULPOIU

Ba nu... totuşi... cum am zice...

RĂZVAN

Ce? Nu vă mai place dară al armelor meşteşug?
În loc de sabie lată vreţi la sapă şi la plug?
Vi s-a urît cu războaie? Poftiţi odihnă?...

RĂZAŞUL

Nu încă...

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN

Poate vi-i foame? Vi-i sete?... N-aveţi cuşmă sau opincă?

VULPOIU

Nu...

RĂZVAN

Atunci care-i pricina?

RĂZAŞUL

Apoi, dă, ce să vorbesc?
Mi-e dor de ţara Moldovei, de căminul strămoşesc...

VULPOIU

Şi mie...

RĂZVAN *(furios)*

Aşa, nemernici!... Cum? Vouă vi-i dor de ţară!...
Dar eu? Ce-s eu? Ce? Răspundeţi!... Sînt o gadină?
O fiară?

Oare inima-mi cernită, ca o rază dup-un nor,
Nu plînge şi ea, sărmana, de focul acelui dor?
Numai voi iubiţi Moldova?... Dor de ţară!... Dor de ţară!...

Rîndunicele cînd pleacă, se gîndesc la primăvară,
Ca să se-ntoarcă voioase iar în cuiburile lor,
Şi numai omul, el singur, să nu simtă nici un dor!
Fugiţi! Lipsiţi de-nainte-mi...

VULPOIU

Polcovnice...

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN *(lovind cu piciorul în pămînt)*

Dor de ţară!

RĂZAŞUL *(scărpinîndu-se la cap)*

Zău, n-ai cuvînt să te superi...

RĂZVAN *(punînd mîna pe sabie)*

Ieşi afară! Ieşi afară!...

(Răzaşul şi Vulpoiu ies prin o uşă, pe cînd Vidra intră prin alta)

VIDRA

Ce-nsemnează astă larmă?

RĂZVAN

De-ntîi, să mă liniştesc!

VIDRA

Eşti tulburat?

RĂZVAN

Nu-i nimica... Nu poci să mă stăpînesc...
Dor de ţară!... Sînt cam iute...

(strigă)

Măi, Răzaşule! Vulpoi!...

VIDRA

Dar ce vrei să faci, iubite?

(Vulpoiu intră cu sfială)

RĂZVAN *(dîndu-i mîna)*

Fie pace între noi!...
Celălalt de ce nu vine?...

Scanned with OKEN Scanner

VULPOIU

Aș! El fulgeră, trăsnește,
După cum știi că-i e firea: cînd se supără, plesnește!

RĂZVAN

Spune-i că-l rog să mă ierte....Mi-ați vorbit într-un ceas rău.
Cît despre plecarea voastră, o să vedem mai tîrziu.

VULPOIU

Să trăiești!

(iese)

VIDRA

Aș vrea să aflu și eu cu tot dinadinsul
Ce-i și cum?...

RĂZVAN

Am fost la hatman...

VIDRA

A! Și ce-ai făcut la dînsul?

RĂZVAN

Dragă, o să-ți spui în urmă lucrurile ce-am grăit;
Ajungă-ți acum d-odată că ieșii foarte mâhnit...
M-arunc pe cal ca vîrtejul, înfig în coastă-i un pinten,
Murgul scutură din coamă, zboară vesel, fuge sprinten,
Și cu cît sălta mai tare, și cu cît mai mult sărea,
Mișcarea-i cea furioasă simțeam că mă răcorea,
Pînă ce-l lăsai în voie, azvîrlind din mîni căpăstru. [...]

Scanned with OKEN Scanner

Nainte-mi se dezveliră, șerpuind ca un balaur,
Holde și cîmpii, în care, jucînd printre spice de-aur,
Se zăreau, ca pietricele presărate pe-un inel,
Busuioc și garofiță, toporaș și ghiocel,
Iar prin ele-n depărtare, un român muncind la soare,
Falnic, rumân, plin de viață, se părea și el o floare!...
Le văzui acele locuri și din văz le sărutai,
Țara-mi, unde însuși iadul parcă se prefacc-n rai!...
Numai tu poți înțelege, numai tu, Vidro iubită,
Poți simți cu ce durere am trecut eu prin ispită
Și, scăldînd calul în spume, de la țărmul fermecat
Eu și dînsul, fără voic, amîndoi ne-am depărtat!...
Viu acasă... d-abia însă pus-am piciorul, și iată
Vin Răzașul și Vulpoiul de-nainteă mea d-odată,
Neștiind că-n pieptu-mi arde cel pojar îngrozitor,
Și-mi vorbesc de țara noastră, și-mi grăiesc de-al țării
— dor!
Ei să plece la Moldova! Dor de țară! Dor de țară!...
Iar sîngele meu fierbe! Furia m-apucă iară!...

VIDRA

Vrea să zică, tu, Răzașul, calul nostru și Vulpoi,
Sînteți tocmai deopotrivă, tot un fel și tot un soi!

RĂZVAN

Cum așa?

VIDRA

Inima voastră se vaietă și suspină
După pulbere deșartă, o bucată de țărînă,
Un pămînt uscat și rece, de ierburi acoperit,
Printre care o floricică de-ntîmplare a răsărit!...

Scanned with OKEN Scanner

Asta-i iubirea de țară? De-așa iubire mi-e jale,
De-așa ființă mi-e milă...[1]

RĂZVAN

Tu iar cu visele tale!...

VIDRA

Vise! Nu oricine poate să viseze-al Vidrei vis!...
Cînd te-am întîlnit în codru și-ntîlnindu-te mi-am zis:
Acest haiduc o să-ntreacă trîndăvita boierime, —
Eu visam... ș-astfel de vise altul nu visează nime!
Cînd te-am smuls la lumea largă din ascunsu-ți adăpost,
Împingîndu-te-nainte, iarăși visul meu a fost!
Și-acum eu visez, Răzvane, cînd mi se pare ciudată
Iubirea țării ce numai prin buruieni se desfată!...
Omul ce-și iubește țara cu adevăratul dor,
Nu-i pasă de lutul țării, ci de-al țării viitor!
Năzuiește pîn' la stele, fă-te tot și tot mai mare,[2]
Și slava-ți o să mărească țara sa din depărtare,

---

1 Lucidă, Vidra caută să-i explice lui Răzvan că nostalgia pentru „bucata de țărînă" nu e același lucru cu dragostea de țară. Pentru ea, iubirea de țară este sinonimă cu lupta pentru viitorul ei. Pasajul următor dezvoltă pe larg, în chip metaforic, această idee, nu fără a-l implica și pe Răzvan în „al Vidrei vis". — 2 Despre versurile: „*Nu-i pasă de lutul țării, ci de-al țării viitor! Năzuiește pîn'la stele, fă-te tot și tot mai mare*" N. Iorga nota că sînt vorbele de înfrățire spre ideal ale Vidrei; ele „n-au pereche în literatura noastră" (Din *Istoria literaturii românești* în veacul al XIX-lea, vol. IV, *Răzvan și Vidra al lui Hasdeu*, în *Neamul românesc literar*, an V, nr. 5, 12 februarie 1912, p. 74).

Scanned with OKEN Scanner

Precum luminosul soare,
Din locașu-i depărtat,
Sparge făr' să se pogoare
Vălul nopții-ntunecat!
Fie Răzvan orișiunde, el tot țara și-o iubește,
Dacă prin faptele sale se rădică și uimește,
Încît împrejuru-i face pe străin și pe păgîn
Să șoptească cu mirare: multe poate un român!...[1]

(Sbierea se arată în ușă.)

RĂZVAN

Tu, jupîne? Cum? Și-aice?...

SBIEREA *(frecîndu-și mîinile)*

Da, da! Ș-aice! Ș-aice!
De ce nu? Viu din Moldova ca să te fac mai ferice...
Jupîneasă foarte scumpă, nu știi încă, negreșit,

---

1 Revederea plaiurilor unde s-a născut, cu holde și flori, îi stîrnește lui Răzvan puternicul sentiment al iubirii de tot ce-i românesc. Vibrația scriitorului este evidentă. Nostalgia pe care a încercat-o, ani la rînd, pentru „pămîntul României libere" își găsește și aici consemnarea în tonuri calde de confesiuni lirice.

Pârtitura Vidrei, lucidă și chiar dură, vine să-i amintească celui „smuls din lumea largă" că visul ei nu este lipsit de sens. Slava și fericirea țării sînt scopurile spre care ei amîndoi trebuie să-și conjuge forțele, pentru că au un destin comun. „Sentimentul destinului — scria Mircea Eliade — care se poate descifra și în alte opere ale lui Hasdeu dă acestei drame o notă proprie, anevoie de identificat în dramaturgia românească" (B.P. Hasdeu, *Răzvan și Vidra, Poezii, Magnum Etymologicum*, Buc., 1944, p. 20).

Scanned with OKEN Scanner

C-unchieșelul dumitale nu mai este?... S-a sfîrșit:
Și-a încheiat catastihul, isprăvind de cheltuială,
Căci și viața omenească-i tot un fel de socoteală...

VIDRA *(cu răceală)*

A murit? Ce spui, jupîne? Și dumneata cum o știi?

SBIEREA

De vr-o cîtva timp încoace-eram vecini la moșii. [...]
Apoi bine, jupînească, dumneata acuma ești
Deplină stăpînitoare moștenirii părintești:
Patru sate, două iazuri, mii de vite, rîmătoare;
Șapte mori, o herghelie, și-o pădure... Nu vinzi oare?

VIDRA

Dumneata ai vrea să cumperi?

SBIEREA

Ieften; bani în țară nu-s?
Cu turcii, cu bir, cu dajdii, toți gălbănașii s-au dus...

RĂZVAN

Nu! Noi nu vindem nimica! Voi lăsa pe Ieși mai bine
Ș-o să m-așez românește, în țara mea și la mine...

VIDRA

Așa? Nu cumva, Răzvane, să ne închidem într-un sat,
Gustînd viața de cîmpie și văzduhul cel curat
Într-o cușcă mojicească, plină cu miros de varză,
În casă grămezi de teancuri și pe-acoperiș o barză?
Tu o să petreci, iubite, vînînd potîrnichi și lupi,
Eu purtînd grijă de turme, de țarină și de stupi,
Iar vatavii, pîrcălabii și vecinii de moșie,

Scanned with OKEN Scanner

Văzîndu-ne, o să zică: ce bună gospodărie!...
Frumos trai! plăcută soartă! Noi, o Vidră și-un Răzvan,
Să-nlemnim stînd la o parte, nemișcați ca un bușteanl...[1]

SBIEREA

Este foarte potrivită socoteala dumitale:
Decît a sta la moșie, mult mai bine cu parale...

RĂZVAN

Dar ascultă, dragă Vidră, și-n Moldova ca și-aici
Se dă cuvenita cinste la ostași și la voinici...

SBIEREA-*(clătinînd din cap)*

Hem! s-ar putea ca și-acolo să te primească polcovnic...
Însă la români o slujbă nu-i tocmai lucru statornic!

VIDRA

Să văd eu, cum se-ncovoaie cu sfială un Răzvan
Pe lîngă cei mai din coadă boierași de la divan,
Pentru ca dintr-înșii unul, c-o inimă mai miloasă,
Ca la un cîine din curte să-i arunce niște oasă?
Ba poate că și pe Vidra, pe nepoata lui Moțoc,
O să mă trimiți, cu lacrămi să mă duc într-un noroc
La nevasta vr-unui vornic sau la vr-o logofețească,
Care n-ar putea la mine să fie nici fată-n casă!...
Așa se capătă slujba, cînd tu te pleci ca s-o cei,
În loc d-ai sili prin fapte să te caute chiar ei!
Nu, nu! Las' ca țara noastră să simtă durerea crudă
Că-n sînu-i omul de frunte și deșert îl vezi c-asudă,

---

1. Revolta Vidrei împotriva unei vieți casnice tihnite, comode, este grăitoare pentru caracterul dinamic al eroinei, înclinat spre acțiuni pozitive, în interesul colectivității.

Scanned with OKEN Scanner

Și din cupa deznădejdii bînd ocară, bînd amar,
Lucrează și zi și noapte, lucrează tot în zadar,
Căci mișeii, ca o stráját, cîrma țării împresoară,
Și pe-oricine nu-i dintr-înșii, mi-l resping și mi-l doboară![1]

SBIEREA

Că unul și-unul fac două, vorbit-ai drept și frumos;
Pe mine, zău, tot mișcii din visterie m-au scos.
Mulți mișei sînt în Moldova! Dumnezeu să te ferească
Eu ș-oricare om de treabă poate să se prăpădească!...

(către Răzvan)

Așadar vinde-ți moșia, să n-ai bătaie de cap...
Uite, eu ca un prieten, aș vrea numai să te scap...

RĂZVAN *(luînd-o pe Vidra la o parte)*

Iubită Vidră, mai lasă... De ce-i astă grabă mare?
Eu nu ți-am spus încă toate... Mai este o-mprejurare.

(cu răceală către Sbierea)

– Vino mai tîrziu, jupîne... Mai tîrziu!

SBIEREA *(cu umilință)*

Vă las... Vă las...
Mă-ntorc într-o jumătate, ba nu! Într-un șfert de ceas...
(se depărtează, apoi se oprește în ușă, se mai închină o dată și iese)

---

1 A se observa că, în intervențiile Vidrei, Hasdeu aduce mereu ideea despre nobleţea spiţei, fapt ce-i creează eroinei un ascendent faţă de cel pe care îl iubește, fostul rob ţigan. De la această înălţime, Vidra se pronunţă sentenţios despre „mișcii" ce împresoară cîrma ţării. Versurile curg tăios, subliniind impetuozitatea unui personaj feminin acaparator, voluntar, dar nu lipsit de un farmec real.

Scanned with OKEN Scanner

VIDRA *(cu tărie)*

Fie! Eu ți-am spus, Răzvane, ș-acum îți voi spune iară
Că Vidra nu vrea să plece ca să se-ngroape la țară...

RĂZVAN

Bine! Nu ne vom întoarce! Vreau și eu să-ți dovedesc
Cît de mare ți-e puterea și cît de mult te iubesc...

VIDRA

Dar oare viața-mi întreagă nu-i destul să-ți dovedească
În toată clipa că Vidra știe și ea să iubească?
Eu nu-mă gîndesc, Răzvane, eu nu mai pot cugeta
Eu nu mai pricep nimica, decît înălțarea ta.

RĂZVAN

Nu vom pleca la Moldova; mă supun voinței tale;
Dar lumea-i încăpătoare; s-alegem o altă cale;
La nemți, la turci sau aiurea, oriunde-mi vei porunci
Atîta-i cu neputință de-a mai rămînea pe-aci...

VIDRA

Și de ce-i cu neputință?

RĂZVAN

Știi c-am fost la hatman...

VIDRA

Bine...

RĂZVAN

Acum el n-o mai ascunde ș-o spune la orișicine
C-o să fie cu Moldova un război înfricoșat...

Scanned with OKEN Scanner

Astăzi la dînsul acasă ne-a chemat, pe toți la sfat,
Ne spuse de-ntîi că leșii sînt rău cu țara nemțească,
Ș-avînd legături cu turcii ar dori să le păzească;
Ne mai spuse c-Aron-Vodă, noul Domn moldovenesc,
Ține-mpotriva Turciei cu-mpăratul cel nemțesc;
Ne-a mai spus altele multe, înșirînd vr-o patru oare,
Și-n sfîrșit, drept încheiere, ne-a arătat o scrisoare,
În care craiul îi zice să fie gata pe loc
A trece hotarul țării cu sabie și cu foc...
M-ai lăsa tu oare, Vidro, ca brațul meu să izbească
Un piept de român? S-aprinză o colibă românească?...[1]

RĂZAȘUL *(intrînd zăpăcit)*

Vine hatmanul! El însuși!...

(iese)

VIDRA

Eu te las a cugeta
Că... lovind pe-un Domn netrebnic, vei scăpa chiar țara ta...

(Vidra iese prin o ușă, pe cînd prin alta intră hatmanul)

HATMANUL *(privind în urma Vidrei)*

Este sora dumitale? Acea femeie vitează
Ce te-nsoțește-n războaie, înfruntă moartea, veghează

---

1 Măcinat de gîndul luptei împotriva fraților săi, la sfîrșitul căreia va putea deveni domn, Răzvan simte nevoia unei întăriri a convingerilor sale din partea Vidrei. Este un gest de respect, de prețuire a calităților intelectuale ale femeii de care și-a legat viața, gest prin intermediul căruia Hasdeu a sugerat și alte dimensiuni morale ale eroului său: delicatețe și o nebănuită disponibilitate sufletească.

Scanned with OKEN Scanner

Pe cîmpul de bătălie, în rînd cu ostaşii mei,
Pe care ades îi întrece? Minune dintre femei!

RĂZVAN

Este Vidra...

HATMANUL

Astă dată cerul a fost cu dreptate,
Dînd o asemenea soră la un asemenea frate...
(se aşază, se gîndeşte, apoi după o tăcere)
Fiindc-astăzi dimineaţă ne certasem oarecum,
Tu nu te-aşteptai, sînt sigur, să ne mai vedem acum?...

RĂZVAN

Nu, hatmane. Neaşteptată e numai cinstea cea mare
De-a te vedea-n locuinţa unui om fără-nsemnare...

HATMANUL

În întîlnirea ce-avurăm, pare-mi-se că-mi spuseşi?...

RĂZVAN

Şi ţi-o mai spui înc-o dată că-mi dau viaţa pentru leşi
Ş-oriunde mă vor trimite, le voi sluji cu credinţă
Dar nu mă bat cu românii... nu; asta-i peste putinţă!...

HATMANUL

Polcovnice! Bagă seamă că, mai mult ca oricînd,
Eşti dator tocmai acuma să te jertfeşti chiar nevrînd.
Ajutorul dumitale, decît altul orişicare,
Nu-i cu totul de nevoie în această-mprejurare.
Dumneata cunoşti Moldova; ţara ş-oamenii cunoşti,
Locurile, rînduiala, tot ce trebui pentru oşti...

Scanned with OKEN Scanner

Războaiele se cîștigă nu numai prin vitejie;
Ades mai mult ca prin brațe se face prin dibăcie...

RĂZVAN *(posomorîndu-se)*

Am înțeles! Prin urmare, vouă vi-i trebuitor
Un om vîndut, o iscoadă, un mișel, un trădător...

HATMANUL

A, polcovnice! Se poate să-mi faci astfel de dojene?
Dumneata ești leah acuma, căci *patria ubi bene*
După cum zice latinul, și nu mai ești móldovean;
Poți să te bați cu Moldova, făr-a te numi viclean...

RĂZVAN

Hatmane, latinul zice... dar fii bun de-mi tălmăcește,
În cuibul meu, la Moldova, nu se-nvață latinește...

HATMANUL

Țara este unde-i bine...

RĂZVAN

Așa?... Păcătos latin
Cine iubea deopotrivă pe-un frate și pe-un 'străin,
Zicînd că țara-i o turtă, încît să poată stomahul
Leah a mă face pe mine, sau muscal să facă leahul!
Nu, hatmane! Niciodată!... Fie pîinea cît de rea,
Tot mai dulce mi se pare, cînd o știu din țara mea!...

HATMANUL *(sculîndu-se)*

Vrea să zică, ești statornic în hotărîrea luată
De-a ieși din sînul nostru?

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN

Da! Și-o mai spun înc-o dată,
Dar mă jur că de nevoie și cu părere de rău:
Dumneata singur ai face tot așa la locul meu...

HATMANUL *(așezîndu-se după o tăcere)*

Pe castelanul Piotrowski îl cunoști; rudă cu mine,
În războaie totdeauna s-a bătut destul de bine,
Fiind dintre cei de frunte și la luptă și la sfat.
Nu-i bătrîn, nu-i fără stare, este foarte învățat...
Ei bine! eu, cum s-ar zice, aș putea să pun la cale
Ca nepotul meu Piotrowski să ia sora dumitale...

RĂZVAN *(sculîndu-se)*

Pe Vidra? El o iubește? Ți-a spus?

HATMANUL

Nu...

RĂZVAN

El nu ți-a spus?...

HATMANUL

Piotrowski o să m-asculte: tînărul e prea supus...

RĂZVAN *(liniștindu-se)*

Bine! O să-ntreb pe Vidra... Vom vedea ce-o să ne zică!..
El nu ți-a spus c-o iubește? Să fi spus... Dar nu-i nimică...

HATMANUL

Ș-aceasta nu-i încă totul. Ca să leg cu țara mea
Pe viteazul cel mai mare din cîți am putut vedea,

Scanned with OKEN Scanner

Eu, cu, batmanul, sînt gata să-ți dau în căsătorie
Pe fiica mea...

RĂZVAN *(mișcat)*

Cum? pe fiica-ți!...

HATMANUL

Așa, polcovnice...

RĂZVAN

Mie?

HATMANUL

Nu mă mir că te uimește....

RĂZVAN

Da! Ș-o s-uimească pe toți!
Hatmane! Eu în Moldova știi oare ce-am fost?

HATMANUL

Ce?

RĂZVAN

Hoț!

HATMANUL *(sculîndu-se cu mirare)*

Hoț? O, Doamne!...

RĂZVAN

Hoț de codru! Să răpească și s-omoare,
Nu făcea brațul meu alta... Îmi mai dai pe fiica-ți oare?

Scanned with OKEN Scanner

HATMANUL

Trecutul nu ne priveşte... Să privim ce este azi!
Eu te văd boier, polcovnic, ostaşul cel mai viteaz.
Cînd ţara mea-ţi datorează izbînde strălucitoare,
Iar cine caută pete, le găseşte chiar în soare.
Eu îţi dau pe fiica-mi!

RĂZVAN

Însă... gîndeşte-te...

HATMANUL *(aşezîndu-se)*

M-am gîndit.

RĂZVAN *(după o tăcere)*

Hatmane prea luminat! În Biblie ai citit
Că Faraon din Eghipet s-a-nfundat cu păcătoşii
Din voia dumnezeiască în undele Mării Roşii?

HATMANUL

Dar ce însemnează-ntrebarea?

RĂZVAN

Astfel pieri Faraon:[1]
Puţini dintr-ai săi scăpară din acel grozav canon;
Totuşi o altă pedeapsă de la urgia cerească,
O pedeapsă şi mai crudă, au trebuit să primească.

---

1 Aluzie la legenda biblică despre ieşirea poporului evreu din Egipt, izgonit de egipteni (Cf. *Ieşirea*, cap. 14, versetul 28: „Iar apele venind înapoi, au acoperit carele şi pe călăreţi şi toată oastea lui Faraon, care intrase după Istrail în mare, şi din ei toţi n-a mai rămas nici unul").

Scanned with OKEN Scanner

Dumnezeu îi osîndise în urma celui potop
Mii de veacuri să colinde, fără țintă, fără scop,
Alungați din țară-n țară, din loc în loc ca o turmă,
Desprețuiți de noroade ca lucrul cel mai din urmă,
Și-nvîrtindu-se pe drumuri, pînă la groaznica zi
Cînd trîmbița judecății din cer o vor auzi,
Ș-atunci lumea despletită, ca muierea vinovată,
O să strige: Doamne! Doamne! mai iartă-mă ș-astă-
dată!...

HATMANUL

Polcovnice! Vino-n fire...

RĂZVAN

Acel neam nenorocit
La Dumnezeu în osîndă și la oameni huiduit,
Suferă cu nepăsare mînia ursitei sale.[1]
Bărbații lor nu știu alta, decît să fure, să-nșale,
Tăvălindu-se-n minciună, în mișelii cufundați,
Iar femeile ajută, și chiar întrec pe bărbați;
Vînzînd drumașilor floarea tinerețelor plăpînde,
Ș-apoi sufletul satanei, cînd alta nu se mai vinde,
Căci soarta lor e să vînză... nu le pasă, ce și cui!

HATMANUL

Țigani?

RĂZVAN *(ștergînd sudoarea de pe frunte)*

Tatăl dumitale a fost leah?

---

1 Obsesia originii sale revine ca un laitmotiv în vorbele lui Răzvan.

Scanned with OKEN Scanner

HATMANUL

Ce vrei să-mi spui?

RĂZVAN

Însă maica dumitale se zice c-a fost maghiară?

HATMANUL

Polcovnice! Ce-ntrebare? Unde mergem?

RĂZVAN

Aşadară,
Eşti maghiar?

HATMANUL

Ba leah; dar totuşi prea-ciudate mi se par
Aste vorbe fără noimă...

RĂZVAN

Eşti leah! Vai, nu eşti maghiar!...
Neamul se ia după taică! După taică! Biata mamă
Deloc nu se socoteşte, deloc nu se bagă-n samă!...
Sărmana maică ce poartă copilu-n sîngele său,
Ca să-i dea suflare vieţii duce chinul cel mai greu,
Cu cîntecul ei ne-nvaţă, cu laptele-i ne nutreşte;
Cînd plîngeam noi, ea, drăguţă, c-un zîmbet ne linişteşte
Şi plînge de bucurie, văzîndu-ne că zîmbim;
Maica, cea dintîi fiinţă pe care noi o iubim,
Cea dintîi ce ne iubeşte, nu-i nimică! Totu-i tată!
O, dreptate omenească! O, dreptate blăstemată!...

HATMANUL *(cu îngrijire)*

Polcovnice! Tu mă sperii... Eşti bolnav... Eşti rătăcit...

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN

Maică-mea a fost româncă. Tată-meu... Mai în sfîrșit,
Eu... eu sînt țigan!

HATMANUL

O, Doamne! Tu țigan?... Nu-mi place gluma!...

RĂZVAN

Da! țigan, țigan!... Ei bine, să te mai vedem acuma!

HATMANUL

(își pune mîna pe frunte, se gîndește, apoi după o tăcere, în cursul căreia Răzvan îl privește ațintit)
Întreaga țară leșească...

RĂZVAN *(apucîndu-l iute de mînă)*

Taci, hatmane! Nu uita
Cine-s eu, ș-adu-ți aminte și cine ești dumneata!...
În viață numai o dată întîlnii în neagra-mi cale
Una singură ființă cu simțirea dumitale.
Ce din falnica-nălțime a nașterii boierești
Privind cu ochii cu care tu, hatmane, mă privești,
Cu mîna-i îmi strînse mîna și-mi vorbi cu omenie.
Acea ființă e Vidra... nu soru-mea, ci soție.

HATMANUL *(sculîndu-se și rezemîndu-se de umerii lui Răzvan)*

Am făcut, ca leah și hatman, tot ce-n putință mi-a stat,
Și nimic, nimic în lume, din parte-mi n-aș fi cruțat,
Ca să cîștig țării mele pe iubitul meu tovarăș...
Dar nu-i chip! Să fim prieteni! Mîna ta!... spuindu-ți iarăși
Că primeam cu bucurie un ginere ca Răzvan!...

Scanned with OKEN Scanner

VULPOIU *(intrînd iute)*

Polcovnice! De la țară un boier... Un moldovan...
(Lasă să intre Başotă şi iese. Răzvan face o mișcare de mirare. Başotă, văzînd pe hatman, se oprește în uşă.)

HATMANUL

Boierule din Moldova! Nu te cunosc pîn-acuma,
Şi totuşi te rog dă-mi voie ca să-ți spun o vorbă numa...
Norodul vostru se zice c-oareşicînd ar fi venit
Şi s-ar trage tocma-tocma din Rîmul cel prea-vestit,
Dar cum oare vreți ca lumea să v-asculte, să vă creazã,
Cînd întreagă firea voastră cu totul se depărtează
Din obiceiul acelor oameni ageri şi vîrtoşi,
Pe care voi cu trufie ni-i arătați ca strămoşi?
Rîmlenii cei din vechime căutau fără-ncetare
Ca să scoată la lumină tot ce-i bun şi tot ce-i mare,
Încît la plug şi la sapă găseau adesea bărbați
Cu cari se fălește lumea: pe Catoni şi Cincinați...[1]
La voi însă, cînd o rază
De soare pătrunde-n țară,
Toți se scoală, toți turbează,
Toți voiesc s-o dea afară!...
(arată la Răzvan şi iese)

BAŞOTĂ *(închinîndu-se)*

Cer iertare; viu d-a dreptul de la drum şi plin de prav,
Mă cheamă...

---

1 Lucius Quinctius Cincinnatus (sec. V. î.e.n.) şi Marcus Porcius Cato Maior (234—149 î.e.n.) — oameni politici romani, rămaşi proverbiali prin severitatea şi austeritatea moravurilor lor.

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN

Știu cum te cheamă, jupîne mare vatav!
Ne cunoaștem foarte bine.

BAȘOTĂ *(închinîndu-se)*

Luptîndu-te cu muscalii
Umplut-ai Moldova-ntreagă de numele dumitale,
Și slava ce-o cîștigași nu puțin a mai crescut
Prin vestea că mai în urmă și pe tătari i-ai bătut;
Deci, icoana mătăluței, la Cracovia lucrată,
Și care, cum ești acuma, întocmai astfel te-arată,
Stăpînul meu Aron-Vodă o ține-n palatul său,
Unde cu multă plăcere putut-am s-o văd și eu;
Și cum o văzui, pe dată zis-am: mare, mare, mare!
Nas de șoim! o frunte naltă! Din ochi inima tresare!...
Mai în sfîrșit, toată fața numai duh și numai foc!...
Căci pe cei aleși de soartă eu unu-i ghicesc pe loc...[1]

[1] Cunoscînd bine cerințele scriiturii dramatice și înțelegînd că aceasta presupune acțiune, succesiune de personaje, apariții neașteptate, Hasdeu concepe scena dintre Răzvan și marele vătav Bașotă ca o lovitură de teatru, mizînd tocmai pe elementul neprevăzut. Bașotă, acela care îl osîndise pe Răzvan în piața publică, vine să-i ofere acum un loc în divanul țării.

În preciziunea datelor din replica lui Bașotă, despre înfățișarea lui Răzvan, aflate din portretul făcut la Cracovia, transpare interesul dramaturgului pentru ceea ce Mircea Eliade numea „fiziognomic". Detaliile *(„mare, mare, mare! / Nas de șoim! o frunte naltă! Din ochi inima tresare!..."*) de ordin fizionomic despre Răzvan, strecurate chiar către finalul dramei, îmbogățesc imaginea dramatică a personajului.

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN

Nasul meu, ochii și fruntea vor fi fost de tot altminteri;
Așadar nu-i de mirare că nu-ți mai aduci aminte!...
Ș-apoi altceva mai este: eu eram ătît de mic,
Încît vatavul cel mare, zărind un sărman pitic,
Nu vrea nici să-l bage în samă sau d-aproape să-l privească,
S-ar fi putut cu piciorul ca pe-o muscă să-l turteascâ!
Piticul însă de-atuncea, speriat de-un vis grozav,
N-a uitat și n-o să-l uite, pe-acel puternic vatav...
Dar lăsînd acestea toate, spune-mi, cinstite jupîne,
Ce-ntîmplare, ce furtună te-o fi aducînd la mine?

BAȘOTĂ *(închinîndu-se)*

Măria sa Aron-Vodă, din voia lui Dumnezeu
Moșteanul țării Moldovei, domnul și stăpînul meu,
Ba și naș, căci mai deunăzi, din părinteasca sa milă,
Mi-a făcut nespusa cinste de-a-mi boteza o copilă,
Mă trimite cu solie la polcovnicul Răzvan,
Ca să-i spui că-l cheamă țara, dîndu-i un loc în divan...

RĂZVAN

În divan?...

BAȘOTĂ *(închinîndu-se)*

Sîntem în luptă cu puterile păgîne,
Și după cîte se spune, o să mai vedem ca mîne
Că și leahul trece [...] turcului în ajutor,
Un război atît de strașnic nu-i tocmai lucru ușor!
Deși nemții și muntenii sînt legați cu noi frățește,
Deși oști avem destule, deși hrana nu lipsește
Totuși este trebuință și de-un hatman ispitit:
Stăpînul meu Aron-Vodă, la dumneata s-a gîndit...

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN *(iute)*

Cum ai spus? Ce zici? Eu hatman? Mai spune dar înc-o dată!...
Hatman?... Hatman în Moldova?... Ce-ntîmplare neașteptată!...

BAȘOTĂ *(închinîndu-se)*

Sărut mîna. Merg la gazdă și stau gata oricînd
La porunca dumitale... Cred c-o să plecăm curînd!...
(Iese cu multă umilință, pe cînd Vidra se arată în altă ușă, oprindu-se fără a fi văzută de Răzcan)

RĂZVAN *(după o tăcere)*

Acest om fără dreptate de nu m-arunca-n robie,
Eu n-aș fi căutat lumină la codru și-n haiducie;
De nu mă ducea norocul în umbra negrei păduri,
Pe minunata mea Vidră n-aș fi-ntîlnit-o aiuri;
De nu iubeam o femeie cu o inimă semeață,
N-aș fi găsit în războaie un nume și-o nouă viață!...
Acest om, fără s-o știe, m-a ridicat pîn-aci;
O, Doamne! căile tale cine le poate ghici!
Tu, ce pe dușmanii noștri ades ni-i faci o unealtă,
Prin care ne-mpingi cu-ncetul la țintă cea mai înaltă![1]

---

1 Ideea despre rolul întîmplării, al unei soarte care orînduiește totul, revine și în meditația lui Răzvan, aflat o clipă, în scenă, singur. Destul de rare pe parcursul piesei, totuși aceste reflecții, acolo unde există, descoperă gîndul intim al eroului; sub aspect formal, se știe că funcția esențială a monologului este de a permite transmiterea „expresiei lirice a sentimentului" (J. Scherer, *La dramaturgie en France*, p. 246, Paris, Nizet, f.a.).

Scanned with OKEN Scanner

VIDRA *(apropiindu-se)*

Jupîne! Jupîne hatman!

RĂZVAN *(strîngîndu-i mîna)*

Tu o ştii?

VIDRA

Ţi-a mai rămas
Să faci pe calea măririi un singur, un singur pas!

RĂZVAN

Un pas?

VIDRA

Ca s-apuci cu fală scaunul lui Ştefan cel Mare
Şi patruzeci mii de oaste să te-aştepte-n ascultare,
Bucuroşi a-nfige lancea, în ce parte-i va îndrepta
Un deget al mîniei tale, o vorbă din gura ta!

RĂZVAN *(turburat)*

Scaunul lui Ştefan cel Mare?

VIDRA

Ştefan cel Mare, iubite!

RĂZVAN *(punînd mîna pe braţul cel legat)*

Ştii tu oare că tătarii poartă săgeţi otrăvite?...
Astă rană...

VIDRA *(zîmbind)*

Astă rană?... Ei bine?... Ce-i?... Să vedem?
Te temi de moarte, Răzvane?... De cînd asta?...

RĂZVAN

Da, mă tem!...
Nu mă temeam mai-nainte, pînă ce cu desfătare
Nu gustai, Vidro iubită, din fagurul de-a fi mare!

VIDRA

Așa-i, Răzvane, că-i dulce?

RĂZVAN

O, nepoata lui Moțoc!
Sufletul meu fără tine n-ar fi cunoscut deloc
Astă simțire ciudată, ce-l îndeamnă să dorească
Jos la picioarele sale toată lumea să privească!...[1]

VIDRA

Și numai tu ca un munte ce primește cel dintăi
Mîndrul soare, pe cînd noaptea stă culcată peste văi!...

RĂZVAN

O da! Voiesc a fi mare, precum Sbierea cu grămadă
Voiește movile de-aur numai la dînsul în ladă!
(Sbierea scoate capul prin ușa din fund)
Însă rana! Brațu-mi arde... O săgeată cu venin!

SBIEREA *(înaintînd)*

Vîndeți? Dacă dați mai ieftin, eu plătesc acum peșin...

---

[1] Este singurul moment cînd Răzvan încearcă, cu voluptate, gustul puterii, recunoscînd influența Vidrei, pe care o simte permanent superioară, prin însăși originea ei.

Scanned with OKEN Scanner

CÎNTUL V

MĂRIREA

Aşa s-a plătit şi lui Răzvan rău
ce-l făcuse şi el lui Aron-Vodă...

MIRON COSTIN, cap. II.

FEȚELE:

RĂZVAN, *hatman moldovenesc*	TĂNASE
VIDRA	RĂZAȘUL
BAȘOTĂ	VULPOIU
SBIEREA	ȘOLTUZUL

Un copil. Mai mulți căpitani și tîrgoveți.
Palatul lui Răzvan în Iași.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

(Răzaşul şade gînditor, fluierînd o doină, cu capul plecat pe mînă. Afară se aud din depărtare împuşcături de tun.)

VULPOIU *(intrînd)*

Bună ziua, căpitane!

RĂZAŞUL

Ziua rea, nu ziua bună.
Unde vezi tu bunătate, cînd tot fulgeră şi tună?
Măi Vulpoiule, nu-i bine...

VULPOIU

Te prea poftesc mai întăi
Să te-nveţi a nu mai zice nici „Vulpoiule", nici „măi"-l
Sînt căpitan ca şi tine, şi nu-s căpitan degeabă;
Te rog dar să-mi zici de-acuma: căpitane...

RĂZAŞUL

Mare treabă!
Nu cumva să-ţi zic „jupîne" sau „boierule"? Ce spui!
Mai aşteaptă! Deocamdată, pune-ţi, dragă, pofta-n cui!..
Leahul ne trimite-ntr-una ghiulele peste ghiulele,
Noi stăm închişi în cetate ca dobitocul în piele,
Merinda se-mpuţinează, iarbă de puşcă mă tem

Că peste două-trei zile de leac n-o să mai avem,
Şi tu te gîndeşti acuma, moară-stricată! dihane!
A da lege şi poruncă ca eu să-ţi zic: căpitane?...

VULPOIU

Te sperie leahul?... Asta-i?... Apoi pe pace să fii,
Noi ne-am înfrăţit cu dînşii.

RĂZAŞUL

Dar tu de unde o ştii?...

VULPOIU

Drace! Vulpoiu ce nu ştie? Ascultă, să-ţi spui pe faţă.
Măria sa Aron-Vodă trimis-a azi dimineaţă,
Chiar pe Başotă vatavul drept la hatmanul leşesc...

RĂZAŞUL

Şi crezi tu?...

VULPOIU

Cu bună samă! Nicidecum nu mă-ndoiesc!...
Leşii sînt gata la pace... Vrei dovezi? Ei bine, iată!...
Dintîi cetatea Sucevei nu s-a luat niciodată
Şi, prin urmare, nici astăzi nu se ia aşa uşor;
Apoi Başotă vatavul e un faimos vorbitor,
Şi deci, îndrugînd la fleacuri, pe leşi o să-i ameţească,
Că-i ştiut ce fel de poamă-i înţelepciunea leşească;
În sfîrşit, duşmanul vede că nu-i glumă cu Răzvan,
Cunoscîndu-l din aproape că-i suflet de hoţoman!...
Aşadar la dracu lupta, ducă-se naibei vrăjmaşul,
Tîrgu-i rupt, pacea-i făcută, n-ar strica nici aldămaşul;
Crîşmăreasa nu-i departe: o măsură doi şalăi,
Cotnar din via domnească...

Scanned with OKEN Scanner

RĂZAŞUL

Măi Vulpoiule...

VULPOIU

Iar „măi"?
Nu poţi să zici: „căpitane"?... Zău c-o s-ajungă la
ceartă!...

RĂZAŞUL

Bre, n-am văzut pîn-acuma o făptură mai deşartă,
Trăsni-te-ar căpitănia, căpitane mare fleac!
Sînt sute de semne rele, iar bune nu-s nici de leac.
Hatmanul nostru, de pildă, cînd intră, cînd vrea să iasă...
Mereu se tot poticneşte, intrînd şi ieşind din casă...

VULPOIU

Dec! Astea sînt semne bune!

RĂZAŞUL

Semne bune?

VULPOIU

Negreşit!
Este rău cînd omul cade, iar nu cînd s-a poticnit...

RĂZAŞUL

Vezi că ş-altceva mai este...

VULPOIU

Orişicîte mi s-ar spune,
Tălmăcind cum se cuvine, toate semnele sînt bune!

Scanned with OKEN Scanner

TĂNASE *(intrînd)*

O veste, copii!... O veste!...

VULPOIU

Căpitani, iar nu copii!
Te rog, căpitan Tănase, ca și dumneata s-o știi...,
Am ajuns și eu odată să fiu un obraz în lume,
Și tocmai acuma nimeni nu vrea să-mi zică pe nume!...

RĂZAȘUL

Ce veste?

TĂNASE

O veste mare. Vatav Bașotă-n sfîrșit
Împăcă treaba cu leșii, și Domnul a iscălit...
Avem pace chiar la vreme: ne lipseau hrana și pravul
Nu era chip a mai merge...

VULPOIU

Isteț mai e și vatavul!

RĂZAȘUL

Cu leșii? Asta-i nimică!... Mai este turc și tătar...

VULPOIU

Haida-de! Ei sînt departe... Grijă le porți în zadar...

TĂNASE

Ba nu-i vorbă că-s departe; dar leșii se-ndatorează
A ne tocmi și cu dînșii...

Scanned with OKEN Scanner

RĂZAȘUL

Cine-i nebun ca să-i crează!
(Afară se aud strigăte: Să trăiască Aron-Vodă.)

VULPOIU

Aron-Vodă să trăiască... Auziți, ce chiu? ce zvon?
Mult mai iubește norodul pe Măria sa Aron!

TĂNASE

Adică, orice s-ar zice, e un Vodă cumsecade;
Pe sărăcime o cruță, pe cei cu căftan îi rade,
Iar nu lasă pe ciocoiul, fără fund și fără dop,
Să despoaie toată țara, cum făcea Petrea cel Șchiop!...
Însă nu-i lucru temeinic a norodului strigare,
Sînt bătrîn. Văzui cam multe... Strigau alții și mai tare;
Să trăiască Lăpușneanul, și-l vicleniră urît;
Despot-Vodă să trăiască ș-apoi mi l-au omorît;
Să trăiască Ștefan Tomșa, și-l goniră ca pe-un cîne;
Ioan-Vodă să trăiască, și-l dete-n gheare păgîne...
Într-o clipă Lăpușneanul, Tomșa, Despot și Ion
Fură sus și jos d-odată[1]. Vai și de Vodă Aron
Una crede ș-alta spune, iar face din zăpăcire
Necrezute și nespuse: așa-i românul din fire.

RĂZAȘUL

Bine-ar fi s-avem odihnă! După ce de la Divan
Mi-am cîștigat judecata, mulțumită lui Răzvan,
Cum aș mai zbura, bădiță, să-mi mai văz de răzășie!...

---

1 În postura de om care a trecut prin multe, Tănase rememorează ridicările și căderile stăpînirilor trecute. Desigur, nu lipsită de un anume tîlc, intervenția lui pare să pregătească desnodămîntul noii domnii.

Scanned with OKEN Scanner

VULPOIU

Nu-ți este greu, căpitane, ca să spui o nerozie?
Eu unul, din ziulica de cînd m-am căpitănit,
Uitat-am nu răzășia, ci chiar codrul înverzit!...
Ș-aicc-s ca și-n pădure, avînd puterea de-a face,
Fără frică de pedepse, tot ce vreau și tot ce-mi place.
Neghiobii, ce nu m-ascultă, stau la pîndă de-i ochesc,
Ș-apoi mi-i iau la bătaie, mi-i închid și mi-i globesc[1]...
Sîntem oameni, căpitane, pentru care totul e lesne,
Căci lumea cea mai mărunță nu ajunge nici la glesne.
Venit-a apa la moară! Vom măcina cît putem:
Să ne folosim de timpuri cînd alții de noi se tem!...
Ce să te mai plîngi atîta pentru-un pai de răzășie,
Cînd acuma țara-ntreagă e pentru noi o moșie!...[2]

RĂZVAN *(intră foarte tulburat)*

Bine că sînteți aice!... Unde-i Vidra?... Ascultați!...
Mergeți!... Pe toți căpitanii pe dată să mi-i chemați!...
Eu v-am fost ca ș-un părinte!... Adunați-i mai în pripă!..
Timpul zboară!... Mai degrabă!... Într-o clipă! într-o clipă!...

(iese prin ușa din stînga)

VULPOIU

Ha, ha! Înțeles-ați oare vr-un singur cuvînt măcar?
Mă tem că hatmanul nostru e cu trei roate la car...

---

1 A globi — a amenda. — 2 În vorbele lui Vulpoiu se citește satisfacția puterii. Fiind conștient de schimbările ce le aduce istoria, el vrea să profite de clipa ce-i este favorabilă, cu perseverența celui ridicat din cetele haiducești.

Scanned with OKEN Scanner

RĂZAȘUL

Ce-ți spuneam eu dineoară? Tot la vorba ceea vine?
Poticneala-i mare lucru... Măi Vulpoiule, nu-i bine!...

VULPOIU *(furios)*

Măi? Iar măi?

TĂNASE

Noi pierdem vremea, tot la fleacuri înșirînd!...
Haidem! Pe toți căpitanii să-i adunăm mai curînd.
Hatmanul știe ce face. El învață, el răspunde.
Este datoria noastră ca să-l ajutăm oriunde...
Eu știu că-n țara Moldovei unul e Răzvan, mă jur!
Păcat că-i țigan... La dracu!... Ăsta-i singuru-i cusur!
(Ies toți prin ușa din fund, pe cînd pe cea din stînga intră Răzvan și Vidra.)

RĂZVAN

Da! S-au împăcat cu leșii...

VIDRA

Și cu păgînii?...

RĂZVAN

Fireste!

VIDRA

Trebuia tu să-i dai sfaturi!...

RĂZVAN

De la mine nu primește...
Atîta-i mai rău! Iubito, caută drept în ochii mei!
Drept!... Așa!... Spune-mi acuma, nu citești nimic în ei?

Scanned with OKEN Scanner

VIDRA *(cu nedumerire)*

Sînt turburi...

RĂZVAN

Turburi? Atîta?... Foarte bine! Vrea să zică
Nici Aron-Vodă în ochii-mi n-a putut citi nimică!...
Ochii mi-au fost cu credință...
(strîngînd pumnii și cu glas înecat)
Vidro! Vidro!... Eu voiesc
Negreșit una din două: sau moarte, ori să domnesc!

VIDRA

Asta-i și dorința Vidrei... Însă trebuie amînată...
Nu-i timp...

RĂZVAN

Astăzi, astăzi, astăzi; sau astăzi, ori niciodată!
Aron se-mpacă cu leșii și cu ajutorul lor
Se-ntărește la domnie, pe cînd eu sughiț și mor!
Aron se-mpacă cu leșii, și sabia-mi nu mai poate
Prin dușmani să mă slăvească, iar slava duce la toate!
Aron se-mpacă cu leșii... Fără nume, fără tron,
Ce fac eu? Răspunde-mi, Vidro!... Așadară, jos Aron!

VIDRA

Nu te grăbi, mă-ngrijește o presimțire ciudată,
Și presimțirea femeii nu se-nșeală niciodată...

RĂZVAN

Vorbe seci!

Scanned with OKEN Scanner

VIDRA

O nu, Răzvane! Chiar astăzi eu am visat
O vedenie grozavă, un lucru înfricoșat...
Maica ta-n haine cernite din mormînt pășea spre mine,
Ochii-i se-necau în lăcrimi, pieptu-i gemea de suspine,
Și durerea-i plămădită cu mînia la un loc,
Îmi striga din gura-ți moartă: piei, nepoata lui Moțoc!...[1]

RĂZVAN

Vise! O nimica toată! Luptătorul, care-n viață
Întîlnește la tot pasul însăși moartea față-n față,
Încît i se par acuma dopotrivă morți și vii,
Nu-l turbură o nălucă ce sperie pe copii!...
Ș-apoi unde-i acea Vidră, care-mi tot spunea odată
De-a nu fi ca mici păraie, ci ca Dunărea cea lată?
Unde-i acea Vidră, care zi și noapte mă-nvăța
Că pîn' și iubirea țării e poftа de-a se-nălța?
Unde-i acea mare Vidră, ale căreia cuvinte,
Ca o sămînță măruntă, îmi căzeau adînc în minte,
Și din tainicele brazde ale sufletului meu,
Prinzînd rădăcini cu-ncetul, dezvelindu-se mereu
Ieșir-acuma deodată, pline de suc și de viață,
Rîzînd de viscoli, ca bradul încins cu sute de brață?
Unde-i Vidra?... De-nainte-mi stă un chip tremurător,
Ce de spaimă crede-n umbre și plînge de spaima lor...
Așa? Tu, ce-ai fost în stare, cu-mbrînciri necontenite
Pîn' la marginea mării să m-aduci pe nesimțite,
Tocmai 'astăzi, cînd ajungem la doritul nostru mal,

---

1 Prin visul Vidrei, Hasdeu aduce în scenă, pe lîngă umbra unor prevestiri, și ecouri ale mitologiei populare. Alăturate de personaj, ele capătă un plus de mister, element atît de exploatat de drama romantică.

Scanned with OKEN Scanner

Te-ngrozește fața mării ce ridică val pe val?...
Află dară, că degeaba unda muge, vîntul geme;
Răzvan, împins pîn-aice, de furtuni nu se mai teme,
Și călcînd cu desperare peste undă, peste vînt,
Va ști să meargă-nainte: sau la tron, ori la mormînt!...[1]
(Intră Răzașul, Vulpoiu, Tănase și mai mulți căpitani)

VIDRA

Mă duc să mă-nchin, Răzvane... Numai în zile de goană
Omul uită necredința și-nțelege o icoană!...
(Iese)

CĂPITANII

Să trăiești!

RĂZVAN

Nu-i timp de vorbe!... Pe cînd viteazul Mihai
Scaldă Țara Muntenească de la Giurgiu pîn-la plai,
În sîngele de năpîrcă al urdiilor păgîne;
Pe cînd Jigmon Ungureanul, la hotarele române,
Păscut cu noi împreună de șarpele veninos,

---

1 Monologul lui Răzvan certifică, în acest moment crucial al desfășurării acțiunii, dîrzenia personajului, puterea de a nimici gîndurile negre ale Vidrei prin hotărîrea cu care știe să ia deciziile. Conștiința împlinirii unei misiuni istorice, de către erou, îl determină pe Hasdeu să utilizeze un ton grav, nu lipsit de o căutată retorică, către final. Invocarea ulterioară a momentelor glorioase din trecutul și prezentul țărilor române constituie argumentul intim al lui Răzvan de a fi în fruntea luptei, de a elibera țara de dușmani. În momentul în care devine domn, el va spune: *„Țara s-audă nădejdea de-a scăpa din zile grele"*.

Scanned with OKEN Scanner

Îşi pune pieptul în luptă pentru crucea lui Hristos;
Pe cînd neamţul, frîncul, Papa, ţările creştine toate,
S-au unit ca să doboare spurcata păgînătate;
Numai leşii cei zburdalnici sînt cu turcul înţeleşi,
Iar Domnul Aroṇ al vostru s-a tocmit argat la leşi!
Sînteţi români, şi românii n-au suferit niciodată
Pe fruntea Domnilor ţării măcar o singură pată!
Un Vodă-i un fel de doftor, şi norodul, fraţii mei,
Nu-i dator să fie jertfa doftorilor celor răi!...
Mulţi Domni avuse Moldova; cei buni au domnit o viaţă,
Ceilalţi au purtat cununa o singură dimineaţă;
Căci făcîndu-se lumină şi soarele fiind sus,
Poporul da jos pe-aceia pe cari poporul i-a pus!...
Un Vodă, ca orişicine, îşi ia plata după faptă...
M-aţi înţeles? Vremea trece...

CĂPITANII

Jos Aron!...

RĂZVAN *(arătînd uşa)*

Ţara v-aşteaptă!

(Căpitanii ies, afară de Vulpoiu şi de Tănase.)

VULPOIU

Să-l ucidem?

RĂZVAN

Nu, lăsaţi-l!... Domnii cînd nu mai domnesc
S-aseamănă cu strigoii: ei umblă, dar nu trăiesc...

VULPOIU

Bine!...

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN

După ce-l veți prinde, să dați semne din pistoale!

VULPOIU

Înțeleg!... Ș-apoi să facem ca poporul să se scoale.
Ș-adunîndu-se cu gloată, mic și mare pe maidan,
Să zbiere dobitocește: „Trăiască vodă Răzvan"...

RĂZVAN

Pe Bașotă...

VULPOIU

Știu! Cu dînsul voi avea chiar eu a face!
De mult îl pîndesc de-aproape, că nici de frică nu-mi place!...

(Iese)

TĂNASE

O să plec și eu îndată, numai o vorbă să-ți spui...
Faci rău!...

RĂZVAN

De ce?

TĂNASE

Apoi bine, nu se cade orișicui
A ședea pe scaunul țării...

RĂZVAN

Ce-nsemnează?...

Scanned with OKEN Scanner

TĂNASE

Proasta minte
Ar vrea să-ndulcească vorba și nu găsește cuvinte...
Dă-mi voie să-ți spui pe față...

RĂZVAN

Spune verde, moș Tănase!

TĂNASE

Despot fu grec, Ioan-Vodă fu armean și Iancu Sas...
Dar orișicum pîn-acilea, din mila dumnezeiască,
Noi-n-am avut nici un Vodă... știi! Țara o să cîrtească
Ce să-i faci!... Mai bine hatman. Să nu fi fost tată-tău!...

RĂZVAN *(încruntat)*

Cuni?...

TĂNASE

Apoi de! Bătrînețe!... Să ne ierte Dumnezeu!...
(Iese)

RĂZVAN

(se așează cu capul plecat pe mîini, apoi se scoală, face în tăcere cîțiva pași prin odaie, se oprește pe loc)
Nu-i greu încă patru zile de-a ne mai lupta-n cetate
Pîn-ce tabăra lui Jigmon va lovi pe Ieși la spate...
D-ocamdată, pîn-atunce, nu ne temem de păgîni!
Ramazanul[1] lor mai ține tocmai două săptămîni...

---

1 *Ramazan* — a noua lună a anului musulman; perioadă de post.

Scanned with OKEN Scanner

M-am gîndit bine la toate... Cîte griji și cîte trude
Numai ca s-apuci domnia!...
(cu turburare)
Dar pistolul nu s-aude!...
(ascultînd)
Nu!... Tot nu!...
(Își frecă fruntea, se așează iarăși pe divan și pleacă capul pe mîini)

VIDRA *(intrînd încet)*

Acum, iubite, nu-i timp a mai cugeța!
Steaua lui Răzvan e mare: încrede-te-n steaua ta!...
Fii bărbat în orice soartă; și-n cădere, și-n izbîndă,
Privind cu sîngele rece la răsplată sau osîndă!

RĂZVAN *(sculîndu-se)*

Tu n-ai auzit pistolul?

VIDRA

De nu vei avea noroc,
Blăstemul o să izbească pe nepoata lui Moțoc,
Care din cupa măririi s-a străduit să te-mbete.
Și nici ea nu-i vinovată! Nu!... Sînt neamuri cu pecete
În cari Dumnezeu sădește vr-un bine sau vr-un păcat,
Ș-apoi toți d-același sînge îl moștenesc ne-ncetat!
Neamul lui Moțoc nu poate să-aibă altă cugetare,
Decît numai-numai-numai văpaia s-ajungă mare!...[1]

---

1 În replica Vidrei se strecoară unda vinovăției; este momentul în care eroina recunoaște deschis a fi fost un factor hotărîtor ce l-a determinat pe Răzvan să se avînte în bătălia pentru mărire. Transpare aici și ideea eredității în ceea ce privește voința *de a ajunge mare*, ca o confirmare a „cugetării" strămoșești.

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN

Tu n-ai auzit pistolul?... Pistol!... Nu l-ai auzit?
Spune!
(cu furie)
Ureche! Ureche!...
(afară se aude o împuşcătură)
A! De-acuma s-a sfîrşit!
Sînt Domn! Trăiască domnia!...
(cu amărăciune)
Cît de lesne, cît de iute
Se răstoarnă domnii ţării, cel mult în zece minute!
(către Vidra)
Dar tu nu mai spui, nimica? Mai dinioară mi-ai zis
Nu ştiu ce... ba mi se pare... de!... îmi povesteai un vis...
Mai spune-mi-l înc-o dată...[1]

VIDRA *(îngenunchind)*
Îţi mulţumesc, doamne sfinte,
C-ai auzit cu-ndurare o rugăciune fierbinte!
(se scoală)
Crezut-ai, oare, Răzvane, că se poate sperja
De nişte deşerte vise chiar o inimă c-a mea?
Gîndit-ai oare, iubite, c-o nălucă muierească
Ar putea glasul măririi în pieptu-mi să-l năbuşească?..;

---

1 Ajuns domn şi pătruns de emoţia clipei, Răzvan vrea să alunge umbrele negre din visul Vidrei, dominînd cu un calm forţat situaţia. Indicaţia dintre paranteze, dată de Hasdeu, *cu amărăciune*, face ca din gîndurile personajului să se desprindă o notă de nesiguranţă, de teamă pentru ceea ce s-ar putea întîmpla.

Scanned with OKEN Scanner

Vîntulețul, ce-adiază printre vițe din lăstar,
Rămîne fără putere în fața unui stejar,
Pe care numai furtuna îl zguduie și-l sfărămă...

RĂZVAN

Furtună?

VIDRA

Cea mai cumplită!

RĂZVAN

Ești Doamnă, Vidro...

VIDRA

Sînt mamă!...
Aici copilul se mișcă... Simțindu-l în sînul meu,
Uit toate și văd acuma, văd că-s femeie și eu!...
(Afară se aud strigăte: Să trăiască Răzvan-Vodă.)

RĂZVAN

Ascultă, iubito Vidră! Ascultă, scumpo soție!...
Sîngele nostru din leagăn va moșteni o domnie!...
(Intră Șoltuzul și mai mulți tîrgoveți.)

ȘOLTUZUL

(închinînd lui Răzvan pe o tablă de argint struguri și spice de grîu.)

După datina străbună, rămasă de la mai-mari,
Eu, Șoltuzul ot-Suceava cu cei doisprezece pîrgari,
Aleși ca să fim în fruntea tîrgoveților d-aice,
Dorim măriilor voastre ani mulți și viață ferice,
Încît să-ncingeți Moldova, asemenea unui brîu,

Scanned with OKEN Scanner

Numai cu livezi de struguri, numai cu cîmpii de grîu;
Căci norodul, dînd domnia, se mulțumește cu poame,
Ca să nu piară de sete și să nu moară de foame.

RĂZVAN

Primesc din mîinile voastre prinosul de bun ogur,
Ș-a fi părintele țării făgăduiesc și mă jur:
Nu voi uita niciodată, c-a românului tărie
Este plugul și cîntarul mai presus de boierie...

ȘOLTUZUL

Tot după vechi obicee, păstrate din veac în veac,
Ales-am din sînul nostru băiatul cel mai sărac,
Pentru ca măriei tale din gura-i copilărească
Să dea, fără să se teamă, o povață bătrînească...
Copile, sărută poala îmbrăcămintei domnești,
Și cum vei putea mai bine, orația s-o citești!

BĂIATUL

(după ce sărută mîna ce-i întinde Răzvan)

Măria ta!
Nu te supăra,
Ci fii bun a ne-asculta!
Îți vom spune cam multe
Și mărunte,
Dar tot lucruri plăcute,
Să fie drag orișicui să ne-asculte:
O sută de ani să domnești,
Pe dușmani să-i biruiești,
Pe vrăjmași să-i pedepsești. [...]
Ș-așa mai departe,
Ca toți să-și aibă parte,
Ș-așa înainte,

Scanned with OKEN Scanner

Ca toți să-nvețe minte,
Ș-așa rînduri-rînduri,
Ca toți să se puie pe gînduri!...
Dar cu moldovenii tăi,
Măcar de-o fi și răi
Măria ta să fii bun cu ei;
Și de-i vedea unii și desculți,
Măria ta tot să-i asculți;
Căci norodul e cam năzdrăvan;
Face multe pozne într-un an;
Și țara-i cam nebună:
Face multe pozne și-ntr-o lună.
Ba la-ndemînă
Și-ntr-o săptămînă
Iar de nu te-i păzi,
Chiar într-o zi
Multe-i auzi!

RĂZVAN *(dîndu-i o pungă)*

Destul! Să trăiești, băiete!...

(Intră Răzașul, Tănase și mai mulți căpitani.)

RĂZAȘUL

Măria ta! Sănătate!
Isprăvit-am toată treaba fără multă greutate:
P-Aron-Vodă la răcoare în spătărie l-am pus;
Boierii, Mitropolitul, pe toți la palat i-am dus;
Mai în sfîrșit, lucru-i gata!

RĂZVAN

Unde-i Bașotă?

Scanned with OKEN Scanner

RĂZAȘUL

El are
Pe Vulpoiu cu toată ccata de vînători în spinare.

RĂZVAN

Bine, dragii mei tovarăși!... Stăpînirea-mi în curînd
La toți și la fiecare va da răsplată pe rînd...

SBIEREA

(intrînd iute, speriat, pierzînd răsuflul, cu o lăditță în mînă)
Jupîne!... Mărite doamne!... Scapă-mă. Norodul pradă!
Sinete[1], zapise, țara, lumea-i în această ladă!...

RĂZVAN

Liniștește-te, jupîne. Averea-ți chiar pe maidan
O poți lăsa fără grijă în zilele lui Răzvan...

SBIEREA *(răsuflînd mai ușor și făcînd semnul crucii)*
În ladă tot e mai sigur!... Părăluța cere pază:
Mai bine s-o ții sub cheie, ca nimene să n-o vază...

VIDRA

Doamne, soțule, stăpîne! Nu mă mai pot opri!...
Într-un glas cu țara-ntreagă, viu a-ți ura și a-ți dori
O domnie fericită... Ba înc-aș mai vrea ca mîne
Tu să legi într-o cunună toate țările române,
Încît de la Marea Neagră pîn-la falnicul Carpat
Să nu domnești ca un Vodă, ci ca Răzvan împărat!

CĂPITANII

Da, da, da! Împărăție!...

---

1 Sinet — document.

Scanned with OKEN Scanner

TĂNASE *(trist)*

Ar fi bine d-ocamdată
Să rămînem cu Moldova!

SBIEREA

Ce om fără judecată!
Dar Moldova-i sărăcită! Nu-i chip altfel s-o cîrpești
Decît unind laolaltă mai multe țări românești...
Două și două fac patru: cea mai dreaptă socoteală...

RĂZAȘUL

Vulpoiu avuse dreptate... Nu mai cred în poticneală!...
Toate semnele sînt bune!... Măria ta, la palat
Ne-așteaptă Mitropolitul cu toți boierii din sfat...

RĂZVAN

Să mergem! Voiesc acuma din gura domniei mele
Țara s-audă nădejdea d-a scăpa din zile grele.

SBIEREA *(cu umilință)*

Stăpîne prea-milostive, unde-i merge, merg și eu;
Lada mea e-n siguranță numai lîngă domnul meu...
(toți se pregătesc a ieși)

VULPOIU *(intră cu spaimă)*

Pierduți!...

TOȚI

Ce veste?

Scanned with OKEN Scanner

VULPOIU
Vatavul...

TOȚI

Ce-i?...

VULPOIU

Bașotă...

TOȚI.

Zi!...

VULPOIU

Trădare!
Scăpă din mîinile mele, deschise poarta cea mare,
Leșii au umplut cetatea!...
(Shierea cade mort, fulgerat de apoplexie.)

RĂZAȘUL *(clătinînd din cap)*
Poticneală!...

TĂNASE

Eu știam
Că nu se cădea s-apuce scaunul țării orice neam.

VIDRA *(luînd pe Răzvan de mînă)*
Iubite! Nu sta pe gînduri!... Cînd soarta te prigonește
Fii mîndru chiar în cădere!...

CĂPITANII

Măria ta! Poruncește!...

Scanned with OKEN Scanner

VIDRA

Şi ce s-aşteptaţi voi oare de la viteazul Răzvan,
Decît paloşul în mînă, şi-nainte la duşman?

RĂZVAN *(scoţînd sabia)*

Să trăiască neagra moarte! Ne cunoaştem foarte bine!...
Cine vrea s-o strîngă-n braţe, iată calea! După mine!...
Moartea-i mireasă,
Mormîntu-i casă,
Viermii sînt naşi[1]
Hai la vrăjmaşi!...
(iese urmat de căpitani)

VIDRA

Moarte!... Moarte!... Dar se poate? Moară oamenii cei mici,
Precum călcîiul turteşte muşuroiul de furnici;
Omul, însă, care lumea pe palmă-i ar vrea s-o poarte,
Zodia-i, scrisă pe frunte, respinge pizmaşa moarte!...
(se gîndeşte)

---

1 Ideea morţii este privită de Răzvan cu seninătate, expresie a împăcării omului de rînd cu soarta. Versul „*moartea-i mireasă*" reia imaginea din poezia populară despre sfîrşitul inevitabil al vieţii fiecărui om. De altfel, ultimele cuvinte ale lui Răzvan: „*Uitam că viaţa-i o punte dintre leagăn şi mormînt!*" confirmă concepţia străveche despre existenţă. Hasdeu, bun cunoscător al folclorului românesc şi universal, a introdus o asemenea idee aici pentru a configura cu precizie profilul unui personaj popular, în care s-au decantat lupta pentru libertate, inteligenţa şi înţelepciunea, trăsături ale colectivităţii din care s-a ridicat.

Scanned with OKEN Scanner

Dumnezeule puternic! De ce mai faci uriași,
Dacă-n rînd cu toți piticii pradă morții vrei să-i lași?
Cum? Cereasca ta dreptate se pogoară pîn-la fiară;
Vulturul trăiește veacuri, iar musca d-abia o vară,
Și numai omul cel mare, stăpîne, tu-l osîndești
Ca să moară d-opotrivă cu mușteleș omenești!...

(se cutremură)

O, nu, nu! Răzvan nu moare!... Orice pai în astă lume
Trebui s-aibă vr-o ursită, o țintă, vr-un scop anume,
La care-i dator să meargă de vîntul sorții împins,
Și cade numai atunce cînd este semnul atins!...
Calea lui Răzvan e lungă și d-abia se desfășoară;
Pîn-la capăt e departe... Răzvan nu poate să moară!
Nici chiar Dumnezeu el însuși nu schimbă ceea ce-i scris!...

(Iute)

În genunchi, Vidro!...

(îngenunchează și ridică ochii în sus)

Iertare!...

(cu spaimă, punînd mîna la ochi)

Visul meu!... Grozavul vis!...

(sculîndu-se cu tărie)

Și de ce eu stau aici, cînd Răzvan înfruntă focul?...
Dați-mi armă! Lîngă dînsul, în primejdie mi-e locul...
(se repede la armătura de pe perete și se oprește)
Dar copilul meu, o, Doamne!

(se cutremură)

Ce-aud?

(Din spațiu răsună o voce ca un ecou):

Dar copilul meu?

(Vidra cu groază își întoarce fața spre ușă, ca și cînd ar vedea pe cineva acolo:)

Scanned with OKEN Scanner

Muma lui Răzvan!... Mă-ntreabă... Şi cc-i pot răspunde eu?

(făcînd semnul crucii)

Piei, nălucă, piei! Sînt mamă!

(face un pas îndărăt)

Nu te-apropia!

(răsună iarăşi ecoul):

Sînt mamă!...

(Vidra, zdrobită de emoţie, se aruncă pe divan.)

Ea vrea dinte pentru dinte! Muma mumei cere samă!...

(face o mişcare şi se scoală cu energie).

Oare nu mai sînt eu Vidra?[1]

(abătută)

---

1 Construit în chip ascendent, monologul final al Vidrei, zguduitor prin tragismul situaţiei, rămîne o pagină antologică a dramaturgiei naţionale.
Hasdeu indică, la trei-patru versuri, atitudinea personajului, gesturile, cu dublă funcţie: de a trăi lîngă eroină, în cazul lecturii, sau pentru a imprima linia interpretării atunci cînd se reprezintă piesa.

Vidra este mai mare acum, în durerea ei, decît în alte scene ale piesei. Trecînd de la o stare sufletească la alta, de la presimţirea morţii bărbatului ce l-a iubit cu frenezie la refuzul acceptării ei *(„O, nu, nu! Răzvan nu moare!")*, apoi la amintirea visului ameninţător şi pînă la trăirea unor clipe de spaimă, în care năluca mamei lui Răzvan o împresoară, personajul străbate o traiectorie complicată. Derutată, dar nu pierdută, îşi revine, la apariţia lui Răzvan.
Concentrat şi echilibrat, monologul reprezintă el singur, aşa cum l-a conceput Hasdeu, un destin artistic. De aceea, din punct de vedere scenic, el este o piatră de încercare în arta actoricească.

Scanned with OKEN Scanner

E cumplit al numei dor!...
(Pe prag apare Răzvan, greu rănit, ținut de Vulpoiu și de Răzuș. Vidra se repede înainte-i)
A! Scăpat! Ce fericire! Tu!

RĂZVAN
(cu glas slab, pe cînd Vulpoiu și Răzașul îl pun pe divan)
Am biruit și mor!...
(arătînd la cadavrul lui Sbierea)
Nu-mi ziceai tu oare, Vidro, să fiu întocmai ca Sbierea?
Eu cu cinstea și mărirea, el cu prada și averea!
(Vidra îngenunchează și-și ascunde fața în mîini)
Dar ce-i mai trebuie acuma mii de galbeni în grămezi?
Ce-mi folosește domnia? Pe-amîndoi aci ne vezi
Praf, pulbere și cenușă!... Nebuni, ce din lăcomie,
El pentr-o biată lescaie, eu pentr-un ceas de mîndrie,
Necruțînd nimica-n lume, neștiind nimica sfînt,
Uitam că viața-i o punte dintre leagăn și mormînt!
(cu durere)
Mi se-ntunecă vederea, dar văd ceva de departe...
O jumătate din mine de cealaltă se desparte...
Ah, veniți, veniți cu toții!... Unde-i bătrînul Tănas?

RĂZAȘUL
Apărîndu-te pe tine, mort în luptă á rămas!
(Vulpoiu plînge)

RĂZVAN *(în agonie)*
Țigan!... Țigan!... Apă... Apă...![1]
(cade mort peste Sbierea)

---

1 Enumerînd în *Prefața* la *Răzvan și Vidra* motivele pentru care a înțeles să găsească alt sfîrșit nefericitului domn, cerut de *specificul dramei*, Hașdeu subliniază că nu a contrazis,

Scanned with OKEN Scanner

Decît o aşa domnie
Mii de tunete, mai bine-i un petec de răzăşie!
Zmeul zmeilor să-ncapă într-o şchioapă de mormînt!...

---

de fapt, esenţa adevărului istoric, dar şi-a îngăduit libertăţile creatorului de artă.

Cu arta-i narativă recunoscută, N. Bălcescu scria o pagină răscolitoare despre moartea lui Răzvan: „Cîteva zile după aceea, pe la jumătatea lui dechembrie, crudul Ieremia, nesocotind legile războiului care sfinţeşte persoana unui prins, şi legile omenirei, osîndi pe toţi prinşii la moarte. Printr-o cruzime înspăimîntătoare, el porunci a pune pe Răzvan la cazană, apoi îi tăie nasul şi buzele (Istvanfi), şi dup-aceea puse de-l trase în ţeapă, espuindu-l astfel — privelişte de jale! — la armie şi la locuitorii ţării. În minutul în care mult nenorocitul Răzvan-Vodă gemea de dureri pe ţeapă, (cu) o crudă barbarie aduseseră pe fratele său înaintea lui de-i tăiară capul. La această vedere, durerea morţii fratelui său adăugîndu-se la a sa, Răzvan deodată se ridică, ţîşni pe ţeapă, întinse braţile către dragul său frate şi într-această mişcare îşi dete sufletul. Să întoarcem mai bine ochii de la această cruntă privelişte care răscoală inima, crimă urîcioasă ce va rămîne o pată vecinică de necinste asupra numelui lui Ieremia Movilă, ce o porunci, şi asupra polonilor, ce o suferiră fără împotrivire, cu atît mai mult că Răzvan era prinsul lor.

În drumul ce merge de la Suceava la Baia şi pînă astăzi se arată şi se pomeneşte «movila lui Răzvan-Vodă» (Miron Costin), loc unde zac, neuitate de popor, oasele viteazului domn.

Astfel de cumplită moarte avu acest bărbat, pe care meritul său şi nenorocirea îl înălţase din pulbere pe tronul patriei sale" *(Istoria românilor sub Mihai-Voievod Viteazul*, E.S.P.L.A., 1960, p. 156).

Scanned with OKEN Scanner

VULPOIU *(cu spaimă)*

Nu vezi că-i moartă și Vidra? N-a zis un singur cuvînt.
Nici o vorbă, nici un țipăt, privind pe Răzvan că moare!...

VIDRA *(sculîndu-se liniștită)*

Voi puteți vorbi ș-a plînge!...[1]

VULPOIU

Doamnă!...

VIDRA

Pe voi nu vă doare!..

RĂZAȘUL *(cu furie)*

Dar tu l-ai ucis, ciocoaică: Tu la moarte l-aduseși!
O să mi-o plătești acuma, tune-fulgere!
(scoate cuțitul și voiește s-o lovească)

VIDRA *(cu sînge rece, arătînd la ușă)*

Să ieși!
(Răzașul lasă mîna în jos și pleacă capul.)

---

1 Ultima apariție a Vidrei e concepută de dramaturg în tonalități grave, dar nu lipsite de o discretă reținere a manifestărilor exterioare. Ca în teatrul antic, nobila știință a stăpînirii durerii învăluie eroina.

Cunoscînd în amănunt tragedia greacă, Hasdeu scria chiar din 1862: „Din Sofocle am luat patosul (πατος de la πατχω), *arlea de a trăda prin cuvinte suferințele fizice și morale* (s.n.), mișcările eroice cari vizitează momentaminte inima omului — parte slabă în tragedia modernă“ (Introducere la *Răposatul Postelnic*, în *Din Moldova*, nr. 6, 1862, pp. 81—84).

Scanned with OKEN Scanner

REFERINȚE CRITICE

...„superioară la toate dramele cîte pînă acum s-au scris pentru scena noastră [...]

Pe lîngă celelalte calități estetice însemnate, pe lîngă probe necontestabile de observare profundă psihologică, *Resvan-Vodă* mai are meritul de a pune în lumină o prea curioasă pagină din istoria noastră, ne va face să asistăm la luptele, la speranțele, căderile și pasurile României de peste Milcov și ne va face să vedem societatea acelei epoce de cumpănă, cu toate obiceiurile, miseriile și partea sa cea bună. Adauge, pe lîngă aceste, că în piesă rolurile principale vor fi jucate de d. Pascaly și d-na Matilda Pascaly și suntem siguri că nu ne înșelăm augurînd brilante succese operii d-lui Hasdeu și interpretatorilor săi.“

V.A.U. [V.A. URECHIA], *Resvanu-Vodă*, în *Românul*, 9 februarie 1867, p. 110.

„*Răzvan-Vodă* este un pas uriaș al literaturii noastre dramatice [...]. Sîntem datori a constata, cu mîndria victorioșilor, că posedăm un scriitor, un adevărat scriitor dramatic.“

CEZAR BOLLIAC, în *Trompeta Carpaților*, 12 februarie 1867.

Scanned with OKEN Scanner

„Prin *Buciocu* şi prin *Răzvan*, unul în proză, celălalt în versuri, domnul Urechia şi domnul Hasdeu au creat drama română istorică în locul unor încercări indigeste din trecut."

I.C. FUNDESCU, *Resvan-Vodă*, în *Românul*, 21 decembrie, 1867, p. 109.

„...*Răzvan* este şi va rămîne o bucată cinstită în literatura noastră, pentru că în această scriere închipuirea este sănătoasă, caracterele sînt originale şi în mare parte bine păstrate; şi multe scene sunt cu adevărat dramatice şi vrednice a mişca sufletul privitorilor; iar mai presus de toate, pentru că în *Răzvan* sunt gîndiri curate, spuse limpede cu vorbe frumoase româneşti, de ţi-e dragă lumea să le auzi."

LUCA [I.L. CARAGIALE], *Cercetare critică asupra teatrului românesc, Literatura în teatrul nostru*, în *România liberă*, 11 şi 17 ianuarie, 1878.

„Actul întîi constituie singur o dramă puternică cu acţiune repede, cu peripeţii pline de interes, cu patimi covîrşitoare, cu o catastrofă teribilă şi neprevăzută.

În adevăr, iaca un om de rînd, un ţigan, care-şi ridică sufletul deasupra stării lui sociale şi care, vezînd înjosirea celor de sus, îi biciuieşte cu satira. El e interesant [...]. În acest act, Hasdeu a deschis imaginaţiunii şi sufletului seu poarta cea mare. Acţiunea s-a închegat răpitoare, s-a legat strîns de caracterele *feţelor*, cum zice foarte neaoş d-sa, ne-a prins, ne-a pătruns, ne-a furat, trup şi suflet, în goana ei spre deznodămîntul

necunoscut. Actul acesta alcătuieşte zorii luminoşi ai unui capo d'operă."

AL. DAVILA, *Teatrul naţional, Răzvan şi Vidra*, poemă dramatică în cinci cînturi, de d-lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, în *Literatură şi artă română*, III, 1898, p. 326, 327.

„Hasdeu nu poate crea fiinţe, dar izbuteşte să facă două lucruri: întîi să plăsmuiască un cadru istoric, o atmosferă socială trecută, ca nimeni altul în literatura noastră: personagiile nu trăiesc, dar ambianţa, în care ele se mişcă, trăieşte în adevăr, indiferent dacă ea este conformă sau nu cu realitatea; în al doilea, să exprime într-o formă primitivă dar robustă şi plină de umor, deslînată dar limpede, plină de miez şi bogată, deosebitele sentimente şi tendinţe tipice ale personalităţii sale.

În puţine opere intuiţia adîncă istorică e mai vizibilă ca în *Răzvan şi Vidra* şi rareori personalitatea unui autor se dă pe faţă cu mai multă vervă şi îndrăzneală, ca în această lucrare. Subt strălucita haină a cadrului istoric vedem palpitînd, cu un accent aproape sălbatic, ura sa în contra *ciocoilor*, preoţilor şi zgîrciţilor, şi dragostea pentru cei mici şi asupriţi, pentru pămîntul strămoşesc şi pentru femee.

Astfel *Răzvan şi Vidra*, seacă de poezie dramatică, este plină de poezie istorico-satirică." [...]

MIHAIL DRAGOMIRESCU, *Cronică dramatică*, în *Convorbiri critice*, 1907, p. 814.

Scanned with OKEN Scanner

„Dar exactitatea admirabilă a decorului, a moravurilor, avîntul de poezie aprigă ce se înalță mai mult decît odată pînă la sublim, ironia scînteietoare, înaltul ideal social și național ce se proclamă, graiul de o bogăție și frumusețe cu totul superioare, fac din *Răzvan-Vodă* cea mai însemnată operă poetică ce se întîlnește între *Doinele* lui Alecsandri și cele dintîi acorduri ale lui Eminescu.“

N. IORGA, *Răzvan și Vidra al lui Hasdeu*, în *Neamul românesc literar*, an V, nr. 5, 12 febr. 1912, p. 74.

...„Vidra e concepută ca un fel de *mulier impotens*, mînată numai de ambiție: o femee ce-și face din bărbat un braț, pentru a-și realiza nesațiul stăpînirii și spiritul de inițiativă, — amestec de Doamna Chiajna și din Lady Màcbeth.“

EUGEN LOVINESCU, *Psihologia feminină în literatura dramatică, Vidra lui Hasdeu*, în *Critice* III—VII, Buc., 1927, pp. 14—18.

„Răzvan e un paria îmbrăcat în hainele efemere ale puterii, în luptă cu un factor monstruos, de nedefinit și în condiție, cu atît mai tragică cu cît admirația tuturor se amestecă cu o compasiune jignitoare. Destinul implacabil din tragedia greacă a fost înlocuit aci cu reaua naștere apăsînd asupra geniului. Ca un cor antic Tănase exprimă necesitatea nemiloasă a legii: *„Eu știam că nu se cădea s'apuce scaunul țerei orice neam,“*

.....

Scanned with OKEN Scanner

„O fericită vioiciune de spirit a îngăduit lui Hasdeu să pună în jurul lui Răzvan un număr de personaje viabile. Sbiera avarul, aci ţanţoş, aci onctuos, aproape inconştient de primejdii din cauza patimii lui, inocent în vîţiu şi în definitiv simpatic, Tănasc, ţăran judecînd numai prin prejudecăţi, leal, tăcut, îndrăzneţ la vorbă, şleahticii polaci, infatuaţi, latinizanţi, hoţii din pădure, văzuţi ca niste piraţi eroici şi nepăsători, însă cu mişcări românesti, toţi au un contur pe care nu-l vor atinge niciodată eroii lui Alecsandri. Desfăşurarea scenică este petulantă, cu truculenţe graţioase, cu acel interminabil şi distrat: „*Vezi bine!* al lui Vulpoiu. Şi în sfîrşit miezul poetic al versurilor este remarcabil. Încîntă îndeosebi humorul ţărănesc apăsat, proverbial.“ [...]

G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Buc., 1941, p. 326.

„*Răzvan şi Vidra* este, în această privinţă, o foarte frumoasă dramă romantică, în care apar pentru întîia oară eroi conduşi de un *destin imperial*, aşa cum nu se prea întîlnesc în istoria dramei româneşti. Răzvan şi Vidra sunt personagii cu o adîncă şi zbuciumată viaţă sufletească. Ei nu sunt uniţi numai printr-o puternică pasiune — care face ca Vidra, nepoata lui Moţoc, să fugă în lume cu Răzvan, căpitan de haiduci — ci şi printr-un destin comun. Sentimentul destinului care se poate descifra şi în alte opere ale lui Hasdeu — dă acestei drame o notă proprie, anevoie de identificat în dramaturgia românească. Nici un alt scriitor român n-a cîntat mai sincer şi mai înfierbîntat gloria, *setea de a merge înainte*, *setea de a fi tot mai mare şi mai mare*, ca Hasdeu în *Răzvan şi Vidra*. Alături de dragoste,

cealaltă pasiune dominantă în Răzvan este ambiția, iubirea gloriei: dar nu e vorba de o mediocră ascensiune socială, de *parvenire*, în sensul modern al cuvîntului, ci de dorința aprigă de a-și face un drum în istorie, de credință în propriul său destin, în *steaua* sa [...]

Pasiuni puternic deslănțuite, dorința de glorie și mărire a Vidrei, credința în destin, iubirea de popor a lui Răzvan și ura împotriva *ciocoilor* (sentimente în care recunoaștem idealurile politice ale lui Hasdeu), dragostea de natură și nostalgia patriei — toate acestea alcătuiesc un material bogat, plin de rezonanțe romantice, din care scriitorul a izbutit să creeze una din cele mai frumoase piese ale literaturii dramatice românești."

MIRCEA ELIADE, *Prefață* la vol. *Răzvan și Vidra*, *Poezii*, *Magnum Etymologicum*, Ed. George Delafras, Buc., 1944, p. 21.

„În bună tradiție romantică, însă fructificînd poate nemijlocit și o lecție a teatrului shakespearean, autorul realizează anumite simetrii în conturarea caracterelor, prezentîndu-le în raporturi de complementaritate sau de contrast, pe diferite planuri — Răzvan bunăoară, acest Ruy-Blas al romantismului românesc, *înfocat*, *generos*, *eroic*, însă și *impresionabil*, cum l-a voit autorul, formează o pereche contrastantă cu Vidra, tip de femeie activă, tenace în hotărîrile ei, ambițioasă, un adevărat rezervor de energii reci, dar și cu Sbierea, acest ins cupid, poltron, meschin în toate demersurile lui, adevărată negare a generozității care-l ridică pe Răzvan atît de sus pe scara morală, în raport cu el."

GEORGE MUNTEANU, *B.P. Hasdeu*, E.P.I., 1963, p. 112

Scanned with OKEN Scanner

„*Răzvan Vodă* (1867, mai tîrziu *Răzvan și Vidra*) are meritul primei noastre încercări de dramă romantică; versul de avînt liric lipsește compunerii, ca să-i confere caracterul unei realizări desăvîrșite.

În schimb piesa e solid construită, iar personajele sînt caracterizate în acțiune; autorul manifestă libertate deplină față de adevărul istoric, compunînd obscurului voievod o personalitate nouă, inventînd figuri și evenimente, după modul romantic al contrastelor și antitezelor. Prin aceste procedee, drama nu se inserează în realitate, neajutată de concursul eventual al istoricului, care ar fi putut da o mare atenție „culorii locale". Răzvan este apologia noblețeî morale, necondiționată de naștere, satira boierimii, reluată cu mare aparatură și complicată cu slăvirea haiduciei: *eu am voit a deplînge aristocrația românească din secolul al XVI...*, scrie Hasdeu în *Prefață*, iar în lecția sfîrșitului, un avertisment împotriva deșertelor ambiții. Impresionantă la Vidra este puterea de stimulare a energiilor latente din Răzvan; prin credința femeii în *zodia* eroului *scrisă pe frunte*, Hasdeu a dat eroinei sale un fundament etic; ea nu face parte din familia spirituală a femeilor politice, care se slujesc de bărbați ca de niște unelte; singură ea își definește rolul în acest fel:

Vidra-i pentru tine-n lume
Ca izvoarele de munte
Ce fac Dunărea să spume
Din pîraele de munte."

ȘERBAN CIOCULESCU, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, E.D.P., Buc., 1971, p. 128.

Scanned with OKEN Scanner

„Cu siguranță că partea cea mai răscolitoare a piesei este drama patriotică trăită de Răzvan, de Răzaș și de Vulpoi (ostași din armata poloneză) în cîntul IV. Înfiorarea la amintirea patriei îndepărtate, nostalgia după cîmpiile, munții și cerul ei de basm sînt sublim romantice, iar versurile sînt cînd pline de avînt, cînd scufundate în melancolia învăluitoare a răsuflării frunzelor agitate de vînturile toamnelor moldave. În acest cîntec înaripat al dorului de țară, dramaturgul se substituie în întregime lui Răzvan (care refuză înalte onoruri în oastea leșească) și-și retrăiește dramatic viața sa de pribeag, de atunci cînd se afla în armata imperială, *sub cerul întunecos al străinătății*, și-și simțea sufletul mereu chemat de inima sacră a României și a trecutului ei de eroism legendar."

MIHAI DRĂGAN, *B.P. Hasdeu*, Ed. Junimea, 1972, p. 234.

„Meritul lui Hasdeu este de a fi înscris drama acestui Ruy-Blas în coordonatele literaturii naționale, cu o reală strălucire. Nu avem pur și simplu de-a face cu reluarea unui motiv romantic străin într-o absorbție locală. *Răzvan și Vidra* include o autentică dramă a afirmării personalității umane dincolo de opreliștile nefirești, dramă desprinsă însă din istoria țării și dezvoltată în legătură cu circumstanțe și tipuri specifice."

V. MÎNDRA, *Istorism și universalitate*, în vol. *Clasicism și romantism în dramaturgia românească*, Ed. Minerva, 1973, p. 140.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE

Ediţiile dramei RĂZVAN ŞI VIDRA

Resvan-Vodă, în **Perseverenţa** (martie-iunie 1867)

Răsvan-Vodă, Ed. a II-a, Bucureşti, Tipografia lucrătorilor asociaţi, 1867.

Răsvan şi Vidra, poem dramatic în 5 cînturi. Ediţia III, Buc., Lucrătorii sociaţi, 1869.

Răzvan şi Vidra, Poemă dramatică în cinci cînturi, cu o introducere de P.P. Carp, ed. a IV-a, Socecu & comp., 1895.

Răzvan şi Vidra, Poemă dramatică în 5 cînturi. Ediţie îngrijită de Ion. Pillat, „Cartea românească", 1940.

Răzvan şi Vidra, Poezii, Magnum Etimologicum, ediţie îngrijită de Mircea Eliade, „Cugetarea", 1944.

Răzvan şi Vidra, Editura Tineretului, 1954.

Scrieri literare, vol. II, **Teatru,** E.S.P.L.A., 1960.

Răzvan şi Vidra, în **Pagini alese,** ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Mihai Drăgan, „Lyceum", Editura Tineretului, 1968.

Răzvan şi Vidra, Trei crai de la răsărit, Prefaţă de Mihai Drăgan, Editura Eminescu, 1973, reluată în 1975.

Traduceri

Răzvan és Vidra, Dramai Költény aténekben, Forditatta Mojtékövyykiadó, 1968.

Scanned with OKEN Scanner

Studii critice despre RĂZVAN ŞI VIDRA

I.C. Fundescu, **Resvan Vodă,** „Românul", 21 decembrie, 1867.

N. Iorga, **RĂZVAN ŞI VIDRA al lui Hasdeu, în Neamul românesc literar,** an. IV, nr. 5, 1912.

Eugen Lovinescu, **Psihologia feminină în literatura dramatică, Vidra lui Hasdeu,** în **Critice** III—VII, Buc., 1927.

Pompiliu Constantinescu, **B.P. Hasdeu** în **Figuri literare,** Vremea, 1928—38, p. 65—70, 1931.

George Călinescu, **Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent,** Buc., 1941, p. 326.

George Munteanu, **B.P. Hasdeu,** E.P.L., 1963.

Virgil Brădăţeanu, **Prima mare realizare a speciei: Răzvan şi Vidra** în vol. **Drama istorică naţională,** (perioada clasică), E.P.L., 1966.

Mihai Florea, **Scurtă istorie a teatrului românesc,** Buc., 1970.

V. Mîndra, **Hasdeu şi teatrul istoric,** în vol. **Incursiuni în istoria dramaturgiei româneşti,** Editura Minerva, 1971.

M. Drăgan, **Dramaturgul** în monografia **B.P. Hasdeu,** Editura Junimea, 1972.

G.G. Ursu şi Florin Mihăilescu, **Analize şi interpretări literare,** Buc., 1975.

Arie Grünberg Matache, **Unitatea acţiunii şi funcţia personajelor în drama istorică RĂZVAN ŞI VIDRA de Hasdeu,** în **Studii şi cercetări de istoria artei,** seria Teatru, Muzică, Cinematografie, Tom. 23, 1976.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Tabel cronologic V

Prefață XXIII

Prefața autorului 3

RĂZVAN ȘI VIDRA 5

Referințe critice 186

Bibliografie 194
Edițiile dramei RĂZVAN ȘI VIDRA 194
Studii critice despre RĂZVAN ȘI VIDRA 195

Lector : CONSTANTINA PALIGORA
Tehnoredactor : GABRIELA ILIOPOLOS

Bun de tipar 4.XII.1978. Apărut 1979.
Comanda nr. 876.
Tiraj : 70 080 broșate
Coli de tipar : 8

Comanda nr. 80 379
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
București — Piața Scînteii nr. 1
Republica Socialistă România

Scanned with OKEN Scanner

Seria de TEXTE COMENTATE-Lyceum
are menirea să contribuie
la înțelegerea și interpretarea
operelor fundamentale
din tezaurul literaturii române
și universale,
oferind modele de analiză literară.
Această serie utilizează texte
reproduse după ediții definitive,
încorporînd fie o singură lucrare,
fie o riguroasă selecție
din creația aceluiași scriitor.
Aparatul critic este alcătuit
dintr-o amplă analiză a textului ales,
note de subsol,
cu indicarea pasajelor interesante
pentru dezvoltarea conflictului,
caracterizări ale personajelor etc.,
tabele sinoptice, o bibliografie
și un capitol de referințe critice.

Lei 5

Scanned with OKEN Scanner